

De filosofie leert je
dat je ze niet kunt meenemen.
De belastingen leren je
dat je ze ook niet kunt achterlaten.

Mignon McLaughlin

WOORD VOORAF

Met deze masterproef beoog ik de graad van "master in het notariaat" te behalen.

Na het beëindigen van mijn rechtenstudie in 2003 ben ik aan de slag gegaan in het notariaat en inmiddels ben ik al bijna dertien jaar werkzaam in deze uiterst boeiende sector. Opnieuw gaan studeren was zeker een uitdaging, vooral in combinatie met mijn job en mijn gezin, maar ik heb er nog geen moment spijt van gehad.

Op het notariskantoor heb ik de voorbije jaren al tientallen kinderloze echtgenoten op consultatie gehad. Vaak zijn het koppels die ongewild¹ kinderloos gebleven zijn en die de zeer hoge successierechten ten aanzien van vrienden en familieleden (hun toekomstige erfgenamen), als een soort "sanctie" ervaren voor iets waar ze niets kunnen aan doen. Mijn onderwerp was dan ook snel gekozen, omdat deze problematiek mij al jaren raakt.

Ik wil graag de volgende mensen bedanken:

- de heer Jeroen Dryvers, mijn tutor, voor zijn deskundige en vriendelijke begeleiding bij het schrijven van deze thesis over een thema dat zich situeert op het kruispunt van het familiaal vermogensrecht en het fiscaal recht, en dat ook raakvlakken heeft met het goederenrecht.
- professor Inge Van Vijfeijken², omdat ze bereid was om me persoonlijk in Tilburg te ontvangen en me wegwijs te maken in het Nederlands fiscaal recht.
- de Belgische³ en Nederlandse⁴ notarissen, die hun medewerking aan deze masterscriptie hebben verleend door me inzage te geven in hun adviespraktijk.
- mevrouw Katrien Schryvers, Vlaams volksvertegenwoordiger, en haar medewerkster, Gerlinde Hublin, die zo vriendelijk waren om me een stand van zaken te geven van de parlementaire vragen en antwoorden in verband met mijn onderzoek.
- Miel Vanbeckevoort, mijn papa, voor het nalezen van mijn scriptie op taalkundig vlak.
- Lynn Cornelis, mijn collega, voor het nalezen van mijn scriptie op juridisch vlak.

Last but not least wil ik mijn dankbaarheid uitspreken naar mijn echtgenoot Tim, mijn twee zonen, Levi en Ruben, en mijn ouders, die mij steeds zijn blijven aanmoedigen om deze studie te doen. Hun niet aflatende steun tijdens de voorbije twee jaren was onmisbaar!

Gerlinde Vanbeckevoort

1 mei 2016

---

¹ Slechts zes procent van de vrouwen wenst kinderloos te blijven, tegenover negen procent van de mannen. (HLN 30/11/2015)

² Hoogleraar fiscaal recht aan de Universiteit van Tilburg.

³ Notaris Johan Van den Nieuwenhuizen te Bornem, Notariskantoor Hans De Decker te Brasschaat, notaris Peter Verhaegen te Puurs, Notaris Annelies Podevyn te Aartselaar, Notariskantoor Janssen&Driesen te Tienen, Notaris Hilde Verhoben te Willebroek.

⁴ Notaris Snijder te Roosendaal, notaris Veldhuizen te Amersfoort en notaris Jansen te Zundert.

INHOUDSOPGAVE

WOORD VOORAF	3
INHOUDSOPGAVE	4
INLEIDING	5
HOOFDSTUK 1: HORIZONTALE VERMOGENSPLANNING	9
INLEIDING.....	9
AFDELING 1 - ECHTGENOTEN GEHUWD ONDER HET STELSEL VAN SCHEIDING VAN GOEDEREN	9
§ 1. <i>Wederzijdse schenkingen</i>	9
§ 2. <i>Beding van aanwas van roerende goederen</i>	15
§ 3 <i>Finaal verrekenbeding</i>	19
AFDELING 2 - ECHTGENOTEN GEHUWD ONDER EEN GEMEENSCHAPSSTELSEL.....	25
§ 1. <i>Wederzijdse schenkingen</i>	25
§2. <i>Verblijvingsbeding</i>	27
AFDELING 3 - KRITISCHE BESCHOUWINGEN EN VOORSTELLEN DE LEGE FERENDA.....	33
HOOFDSTUK 2: VERTICALE VERMOGENSPLANNING	36
INLEIDING.....	36
AFDELING 1 - DUO-LEGAAT	37
§ 1 <i>Begripsomschrijving</i>	37
§ 2 <i>Nuttig planningsinstrument?</i>	39
§ 3 <i>Nalaten aan een goed doel in Nederland: de ANBI</i>	42
AFDELING 2 - FIDEÏCOMMIS DE RESIDUO OF RESTLEGAAT	43
<i>Inleiding</i>	43
§ 1 <i>Begripsomschrijving</i>	43
§ 2 <i>Nuttig planningsinstrument?</i>	45
AFDELING 3 - SCHENKING MET MODALITEITEN.....	47
<i>Inleiding</i>	47
§ 1 <i>De onherroepelijkheid als struikelblok voor een kandidaat-schenker</i>	47
§ 2 <i>Welke modaliteiten zijn interessant voor kinderloze echtgenoten?</i>	49
§ 3 <i>Nuttig planningsinstrument?</i>	51
AFDELING 4 - KRITISCHE BESCHOUWINGEN EN VOORSTELLEN DE LEGE FERENDA.....	54
EINDCONCLUSIES	56
BIBLIOGRAFIE	58
A. BELGIË.....	58
B. NEDERLAND.....	67

Inleiding

1. *Schets van de problematiek.* Marc en Greet zijn al veertig jaar getrouwd en genieten sinds vorig jaar van hun pensioen. Ze hebben een aardig vermogen bijeengespaard: een villa met een waarde van € 600.000 en daarnaast nog zo'n € 200.000 aan banktegoeden.

Omdat ze geen kinderen hebben en toch één en ander zouden willen regelen, maken ze een afspraak op het notaris kantoor.

Hun voornaamste bekommernis is dat ze heer en meester zijn en blijven over hun vermogen tot bij het overlijden van de langstlevende van hen.

Daarnaast hebben ze ieder een favoriet nichtje of petekind waaraan ze hun vermogen uiteindelijk willen nalaten.

Uit een rondvraag die ik begin 2016 bij een aantal notarissen⁵ deed over hun huidige adviespraktijk van vermogensplanning voor kinderloze echtgenoten, en uit gesprekken die ik zelf heb gehad, blijkt inderdaad het volgende:

- De overgrote meerderheid van de kinderloze echtgenoten wil dat hun gezamenlijk opgebouwd vermogen aan de langstlevende van hen toekomt en dat deze langstlevende echtgenoot tot aan zijn/haar eigen overlijden een zo ruim mogelijk genot en zeggenschap over dit vermogen heeft. Bij quasi alle kinderloze echtgenoten staat het "financieel toekomen" van de langstlevende tot aan zijn/haar overlijden centraal.

- Zij wensen daarnaast dat hun nalatenschap terechtkomt bij familieleden of vrienden op een fiscaal vriendelijke manier.

- Schenken bij leven voelt voor veel kinderloze echtgenoten toch nog altijd aan als 'het zich uitkleden voor het slapengaan'.

2. *Antimisbruikbepaling.* Sinds 1 juni 2012⁶ is de antimisbruikbepaling⁷ (hierna afgekort: "AMB") inzake registratie- en successierechten ook van toepassing in de privé-sfeer. In twee "circulaires" (omzendbrieven) maakte de fiscale administratie de lijsten bekend van rechtshandelingen op het gebied van registratie- en successierechten die volgens haar "zeker niet" of "duidelijk wel" als fiscaal misbruik⁸ konden worden beschouwd⁹, beter gekend als de

---

⁵ Notaris Johan Van den Nieuwenhuizen te Bornem, Notaris Kantoor Hans De Decker te Brasschaat, notaris Peter Verhaegen te Puurs, Notaris Annelies Podevyn te Aartselaar, Notaris Kantoor Janssen&Driesen te Tienen, Notaris Hilde Verhopen te Willebroek.

⁶ Wet van 29 maart 2012, BS 6 april 2012. Standpunt Vlabel nr. IV-2015.027 dd. 30.03.2015: "*De antimisbruikbepaling kan enkel worden toegepast voor handelingen gesteld vanaf 1 juni 2012.*" (<http://belastingen.vlaanderen.be>)

⁷ Art. 18 §2 W. Reg. en art. 106, tweede lid W.Succ. (dit laatste artikel verwijst naar art. 18 § 2 W. Reg.)

⁸ Om te kunnen spreken van fiscaal misbruik dient in de eerste plaats sprake te zijn van een of meerdere rechtshandelingen die de belastingplichtige in een positie plaatsen die in strijd is met de doelstellingen van de fiscale wet. Dit omvat zowel situaties waarbij de belastingplichtige zich, in strijd met de doelstellingen van de wet, buiten het toepassingsgebied van de wet plaatst, als situaties waarbij de belastingplichtige een verrichting stelt waardoor deze zich, in tegenspraak met de doelstellingen van de wet, een belastingvoordeel kan toeëigenen. Dit is het *objectief* element van fiscaal misbruik (S. VAN BREE, "Antimisbruik in registratie- en erfbelasting", *N.J.W.* 2015, 427). De keuze van de belastingplichtige is bovendien louter door fiscale motieven geïnspireerd. Dit is het *subjectief* element van het fiscaal misbruik (*Ibid.*). De belastingplichtige kan het tegenbewijs leveren door aan te tonen dat de gestelde rechtshandeling een aanvaardbaar **niet-fiscaal motief** heeft, bijvoorbeeld motieven van economische, civielrechtelijke, patrimoniale of persoonlijke aard (A. VAN GEEL, "Op welke wijze is vermogensplanning mogelijk na de inwerkingtreding van de nieuwe fiscale antimisbruikbepaling?", in W. PINTENS en C. DECLERCK (eds.), *Patrimonium* 2012, 319).

⁹ B. CARDOEN, "Kruis over verschillende optimalisatieconstructies", *Fiscoloog* 2012, nr. 1304, 7.

"witte" en de "zwarte" lijst¹⁰. HAELTERMAN vat de essentie van de AMB goed samen in één zin: "men mag een minder belaste weg volgen, op voorwaarde dat men dit niet louter fiscaal gemotiveerd doet"¹¹. Elke fiscale transactie waaraan een fiscaal voordeel is verbonden moet men dus ook kunnen staven met niet-fiscale motieven¹², die bijvoorbeeld van economische, financiële, civielrechtelijke, patrimoniale of persoonlijke aard kunnen zijn¹³.

Sinds 1 januari 2015 mag de *Vlaamse* decreetgever optreden in de materie van de registratie- en erfbelasting. De antimisbruikbepaling werd overgenomen in de Vlaamse Codex Fiscaliteit¹⁴ (VCF) en de Vlaamse administratie is bevoegd om circulaire op te maken. Op 16 januari 2015 werd haar eerste¹⁵ omzendbrief 2014/2 gepubliceerd¹⁶ ter vervanging¹⁷ van de (federale) circulaire nr. 5/2013 van 10/4/2013, en op 16 februari 2015 volgde een tweede omzendbrief¹⁸, waarin onder meer een "witte" lijst werd opgenomen.

Ook al had de wetgever naar eigen zeggen niet de bedoeling om de rechtszekerheid aan te tasten¹⁹, de impact van de AMB op de notariële praktijk in het algemeen en op vermogensplanning voor kinderloze echtgenoten in het bijzonder mag niet onderschat worden²⁰: van de ene dag op de andere kon de notaris bepaalde planningstechnieken niet meer adviseren.

3. Onderzoeksvragen. In deze masterscriptie wil ik nagaan welke mogelijkheden kinderloze echtgenoten vier jaar na het invoeren van de AMB nog hebben, zonder mezelf evenwel te beperken tot de vraag welke de "goedkoopste" technieken zijn. Bij vermogensplanning zijn er immers nog andere redenen dan enkel fiscale om aanbevelingen te formuleren.

---

¹⁰ Zie voor een uitgebreid overzicht van deze witte en zwarte lijst: L.WEYTS, "Over wit en zwart en vele tinten grijs: de antimisbruikbepaling bij registratie- en successierechten", *T.Not.* 2013, afl. 7-8, 384-405. Rechtshandelingen die niet opgenomen zijn in deze twee lijsten zijn noch *ipso facto* veilig, noch *ipso facto* verdacht, aldus omzendbrief nr. 2015/1 (*Nieuwsbrief Notariaat* 2015 nr. 4, 10). Deze lijsten hebben ook geen wettelijk afdwingbare kracht maar geven enkel het standpunt van de fiscus weer (A. VAN GEEL, "Op welke wijze is vermogensplanning mogelijk na de inwerkingtreding van de nieuwe fiscale antimisbruikbepaling?", in W. PINTENS en C. DECLERCK (eds.) *Patrimonium* 2012, 328).

¹¹ A. HAELTERMAN, "De doelstellingen van de fiscale bepaling bij de organisatie van privévermogen en het gebruik van de management- en patrimoniumvennootschap", *TFR* 2012, afl. 427, 760.

¹² S. VAN BREE, "Antimisbruik in registratie- en erfbelasting", *N.J.W.* 2015, 428.

¹³ A. VAN GEEL, "Op welke wijze is vermogensplanning mogelijk na de inwerkingtreding van de nieuwe fiscale antimisbruikbepaling?", in W. PINTENS en C. DECLERCK (eds.), *Patrimonium* 2012, 319.

¹⁴ Artikel 3.17.0.0.2 van de VCF voorziet in een antimisbruikbepaling voor alle Vlaamse belastingen opgenomen in de VCF, met ingang van 1 januari 2015.

Algemene opmerking: sinds de invoering van de Vlaamse Codex Fiscaliteit spreken we over "schenkelasting" in plaats van schenkingsrechten en over "erfbelasting" in plaats van successierechten. Ook in Nederland spreekt men met ingang van 1 januari 2010 over "schenkelasting" en "erfbelasting" (M.J. VAN MOURIK, "De Nederlandse notaris en de vermogensplanning", *TEP* 2011, 202).

¹⁵ Doch deze omzendbrief bevatte geen witte lijst, wat de rechtszekerheid zeker niet ten goede kwam. Zie hierover: N. GEELHAND DE MERXEM, "Vlaamse registratie- en erfbelasting - Over de witte lijst die plots verdween en daarna opnieuw opdook", *TvRF* 2015/1, 15-19.

¹⁶ <http://belastingen.vlaanderen.be/nlapps/default.asp>

¹⁷ Althans wat het Vlaams Gewest betreft.

¹⁸ Omzendbrief 2015/1 van 16 februari 2015, *BS* 25 maart 2015 (<http://belastingen.vlaanderen.be>). Deze omzendbrief 2015/1 vervangt vanaf 1/1/2015 de omzendbrief 2014/2; F. HELLEMANS, "De (laatste) nieuwe Omzendbrief inzake fiscaal misbruik voor het Vlaams Gewest - De Vlaamse rullingdienst - Commentaar", *Registratierechten* 2015, afl. 2, 13-16.

¹⁹ Memorie van Toelichting, *Parl. St.* Kamer 2011-12, nr. 2081/1001-111.

²⁰ G. DEKNUDT en E. DHAENE, "Antimisbruikbepaling vereist nieuwe handleiding voor vermogensplanning", In: X., *Notariële valkuilen. Wie betaalt de rekening? VLN-Congres 15 december 2012*, 109-142.

Zo zullen de civielrechtelijke gevolgen voor kinderloze echtgenoten minstens even belangrijk of zelfs belangrijker zijn bij hun beslissing om wel of niet te opteren voor een bepaalde planningstechniek.

De twee onderzoeksvragen van deze masterscriptie zijn:

- i. "Op welke manier kan er na het overlijden van de eerststervende kinderloze echtgenoot zo veel mogelijk aan de langstlevende echtgenote worden toebedeeld of nagelaten, zodat deze langstlevende optimaal beschermd en verzorgd achterblijft, en dit aan een zo gunstig mogelijke fiscale kostprijs? "
- ii. "Hoe kan de langstlevende kinderloze echtgenote zo lang mogelijk de zeggenschap over haar vermogen behouden, maar toch de overgang van haar vermogen regelen aan een zo laag mogelijke fiscale kostprijs?"

Hoofdstuk 1 behandelt de eerste, en hoofdstuk 2 de tweede onderzoeksvraag.

4. Horizontale en verticale vermogensplanning. In het *eerste* hoofdstuk ga ik na of een aantal courante notariële planningstechnieken tussen de kinderloze echtgenoten nog kunnen worden geadviseerd en in welke mate het huwelijksvermogensstelsel bepalend is voor de planningsmogelijkheden.

Daar waar gekruiste schenkingen in 2011 bijvoorbeeld nog hét wondermiddel²¹ waren voor kinderloze echtgenoten, moeten we anno 2016 vaststellen dat dit in elk geval geen optie meer is wanneer zij gehuwd zijn onder een gemeenschapsstelsel en elkaar gemeenschapsgoederen zouden willen schenken.

Ik zal aantonen dat de AMB een impact heeft op de "horizontale" vermogensplanning.

Naast het verblijvingsbeding en de wederzijdse schenkingen neem ik ook het beding van aanwas van roerende goederen en het finaal verrekenbeding onder de loep.

Hoofdstuk *twee* handelt over de "verticale" vermogensplanning door kinderloze echtgenoten of van de langstlevende van hen.

Hier zal ik voornamelijk het duo-legaat, het legaat de residuo en de schenking met modaliteiten onderzoeken en beoordelen op hun civielrechtelijke en fiscale merites.

Omdat ik de overdracht en organisatie van het vermogen, zowel met effect tijdens het leven als met effect na overlijden zal bespreken, gebruik ik de term "**vermogensplanning**" in de plaats van "successieplanning"²².

5. Rechtsvergelijking - kritische beschouwingen. Met de Belgische en Vlaamse regelgeving als uitgangspunt, zal ik waar mogelijk elke planningstechniek vergelijken met de situatie in Nederland. Door deze geïntegreerde rechtsvergelijking hoop ik dat de gelijkenissen en de verschillen met ons eigen rechtssysteem duidelijk aan het licht zullen komen.

---

²¹ A. VAN DOORSLAER DE TEN RYEN, "Successieplanning voor (kinderloze) echtgenoten: wederzijdse schenkingen - twee vliegen in één klap!", *Not. Fisc.M.* 2011, afl. 2, 38.

²² D. MICHIELS, "Huwelijkscontracten als instrumenten van vermogensplanning", *Not.Fisc.M.* 2005, afl. 9, 267.

Deze scriptie gaat niet over successieplanning 'in extremis' (zie hiervoor: CH. DECKERS, J. DE HERDT en N. GEELHAND, "(Fiscale) Successieplanning 'in extremis' in Vlaanderen", *Handboek Estate Planning, Bijzonder deel III*, Gent, Larcier, 2008, 467 p.), maar wel over echtgenoten die ruim op tijd beginnen nadenken over vermogensplanning.

Doorheen de ganse scriptie zal de lezer kritische beschouwingen en voorstellen de lege ferenda kunnen terugvinden, waarvoor ik een deel van mijn inspiratie heb ik gevonden in het Nederlands recht en in enkele recente opinie-artikelen²³.

6. Aflijning van het onderzoeksdomein. Het doel van deze scriptie is niet om alle²⁴ planningstechnieken te bespreken en ook niet om de gekozen technieken exhaustief te behandelen, maar wel om een actueel overzicht te geven van een aantal planningsmogelijkheden die kinderloze echtgenoten vandaag nog hebben in het licht van de AMB en de huidige stand van de wetgeving en circulaires, waarbij ik er van uitga dat zij zowel met horizontale als verticale vermogensplanning begaan zijn. Ik zal de verschillende technieken zowel vanuit civielrechtelijk als fiscaal oogpunt benaderen.

Hoewel de problematiek heel ruim is, zal ik - gelet op de in omvang beperkte masterscriptie - focussen op de **Vlaamse** regelgeving die van toepassing is op **gehuwde** kinderloze koppels met een **gemiddeld** vermogen. Wanneer ik onderzoek of een bepaalde planningstechniek al dan niet aanvaard wordt door "de fiscus", bedoel ik hiermee de Belgische federale²⁵ of Vlaamse Belastingdienst (hierna VLABEL).

---

²³ Artikel in *De Tijd* (3 november 2015): "Prof. A. L. VERBEKE: Schaf de erfbelasting tot 1 miljoen euro af"; M. MAUS: "Erfbelastingen zijn belasting op domheid: je kan perfect je hele leven nooit één euro betalen" (*Knack*, 24 september 2015).

²⁴ Zo heb ik ervoor gekozen om niet de verkoop op lijfrente te behandelen, ook al kan dit zeker een optie zijn voor sommige kinderloze (langstlevende) echtgenoten.

²⁵ Tot 31 december 2014 was de federale overheid bevoegd voor erfbelasting en registratierechten.

HOOFDSTUK 1: HORIZONTALE VERMOGENSPANNING

Inleiding

7. In dit hoofdstuk wil ik een overzicht geven van de planningstechnieken die de langstlevende echtgenoot civielrechtelijk het best beschermen bij het overlijden van de eerste echtgenoot, en dit aan een zo laag mogelijke fiscale kostprijs.

Zoals hierna zal blijken heeft het huwelijksvermogensstelsel een grote impact op de vermogensplanning voor Vlaamse kinderloze echtgenoten.

Ik bespreek achtereenvolgens de techniek van de gekruiste schenkingen, het beding van aanwas van roerende goederen en het finaal verrekenbeding bij echtgenoten die gehuwd zijn onder een stelsel van scheiding van goederen. Bij de echtgenoten die onder een gemeenschapsstelsel getrouwd zijn komen eveneens de wederzijdse schenkingen aan bod, en daarnaast ook het verblijvingsbeding.

Verschillende van deze technieken of bedingen zijn ofwel niet gekend in Nederland, ofwel overbodig. Ik probeer hiervoor een verklaring te vinden.

Na een beknopte omschrijving van de techniek bespreek telkens ik de houding van de fiscus en de impact van de AMB. Ten slotte toets ik elke techniek aan mijn onderzoeksvraag²⁶.

Afdeling 1 - Echtgenoten gehuwd onder het stelsel van scheiding van goederen

8. Laat ons er van uitgaan dat Marc en Greet gehuwd zijn onder het stelsel van zuivere scheiding van goederen, waarbij de woning (€ 600.000) en € 110.000 aan banktegoeden tot het eigen vermogen van Marc behoren en het eigen vermogen van Greet € 90.000 aan banktegoeden bevat.

§ 1. Wederzijdse schenkingen

a) Techniek

9. De techniek van wederzijdse schenkingen bestaat erin dat Marc en Greet elk hun eigen roerend²⁷ vermogen aan elkaar schenken²⁸.

Aan hun schenkingen koppelen zij een conventioneel beding van terugkeer, zodat bij het overlijden van de eerste echtgenoot-schenker, het geschonkene terugkeert naar de

---

²⁶ *Supra* 7, nr. 3.

²⁷ Het onroerend vermogen laat ik hier buiten beschouwing omdat dit geen of slechts een klein fiscaal voordeel oplevert in vergelijking met de hypothese dat dit via vererving aan de langstlevende echtgenoot toekomt.

²⁸ Toegepast op de casus: Marc schenkt zijn eigen roerend vermogen van 110.000 € aan Greet, en Greet schenkt haar eigen vermogen van 90.000 € aan Marc. Bij overlijden van Marc zou zijn roerende nalatenschap normaal gezien 90.000 € bedragen (namelijk de som die Greet hem geschonken heeft), maar door de werking van het conventioneel beding van terugkeer, keert die 90.000 € naar Greet terug en is de nalatenschap van Marc gelijk aan 0, waardoor er geen erfbelasting verschuldigd is.

langstlevende echtgenoot-schenker²⁹, waardoor het voorwerp van beide roerende schenkingen, € 200.000 in ons voorbeeld, uiteindelijk tot het vermogen van de langstlevende echtgenoot blijft behoren³⁰. Deze terugkeer is fiscaal neutraal³¹, dus zonder dat er erfbelasting geheven wordt.

Dé grote troef van deze planningstechniek³² is echter dat toepassing gemaakt wordt van het principe van de 'afhankelijke' beschikkingen³³. Daardoor is enkel de schenking die aanleiding geeft tot het hoogste recht³⁴ onderworpen aan schenkbelasting³⁵ en blijft de kleinere schenking³⁶ onbelast³⁷.

10. De planningstechniek van wederzijdse schenkingen met een conventioneel beding van terugkeer is niet gekend in Nederland.

Schenkingen tussen echtgenoten zijn er nog maar sinds 1 januari 2003 mogelijk³⁸. Waar in Vlaanderen een vlak tarief van 3% geldt voor een schenking van roerende goederen, ongeacht het bedrag, zijn de tarieven voor schenk- en erfbelasting in Nederland identiek én progressief³⁹. De laagste schijf wordt aan 10% belast. Hierdoor zijn schenkingen tussen Nederlandse echtgenoten eerder zeldzaam.

Een bijkomende reden waarom er in Nederland minder nood is aan de techniek van wederzijdse schenkingen, is de ruime partnervrijstelling die artikel 32 van de Successiewet (hierna SW) voorziet. Voor de vererving tussen echtgenoten geldt een voetvrijstelling van € 636.180⁴⁰, die de langstlevende echtgenoot in staat moet stellen om met behulp van het vrijgestelde vermogen in zijn onderhoud te voorzien⁴¹. Dit vrijgesteld bedrag wordt wel ingekort met de pensioenrechten⁴², maar er is in elk geval een minimale vrijstelling van € 163.530⁴³.

Als Marc en Greet in Tilburg zouden wonen, zou er omwille van de voetvrijstelling geen reden zijn om hen te adviseren elkaar wederzijds een schenking te doen.

Stel dat Marc overlijdt als Greet 73 jaar oud is en het jaarlijks pensioen € 50.000 bedraagt.

---

²⁹ J. VERSTRAETE en F. BUYSSENS, *Notarieel familie- en familiaal vermogensrecht met opstellen van akten en notariële praktijk*, Deel 2, Leuven, Acco, 2014, 117.

³⁰ A. VAN DOORSLAER DE TEN RYEN, "Wederzijdse schenkingen – Voorafgaande beslissing dd. 14 december 2010", *Registratierechten 2011*, afl. 3, 14.

³¹ A. VAN DOORSLAER DE TEN RYEN, "Successieplanning voor (kinderloze) echtgenoten: wederzijdse schenkingen - twee vliegen in één klap!", *Not. Fisc.M.* 2011, afl. 2, 38.

³² *Ibid.*

³³ **Artikel 2.8.4.1.2 VCF** (vroeger artikel 14 W. Reg.): "Als een akte of geschrift, overeengekomen tussen dezelfde partijen, verschillende van elkaar afhankelijke of noodzakelijk uit elkaar voortvloeiende regelingen bevat waaronder een schenking die onderworpen is aan de schenkbelasting, wordt de belasting geheven die van toepassing is op de regeling die aanleiding geeft tot de heffing van de hoogste belasting (...)".

³⁴ In ons voorbeeld wordt € 110.000 belast aan 3%.

³⁵ B. CARDOEN, "Slechts hoogste recht op wederzijdse schenking tussen echtgenoten", *Fiscoloog* 2009, nr. 1171, p. 3-4; E. SPRUYT, "Anti-misbruik in registratie- en successierechten: een kritische analyse", *Handboek Estate Planning – Bijzonder deel*, nr. 8, Gent, Larcier, 2012, 75.

³⁶ 90.000 € in ons voorbeeld.

³⁷ E. VAN DE VELDE, "Enkele topics van estate planning door de fiscale bril van de Rulingdienst", *TEP* 2011, p. 137, nr. 170.

³⁸ Voordien gold een schenkingsverbod (oud artikel 7A:1715 BW). Als het gaat om tot de gemeenschap behorende goederen zijn de artikelen 3:186 en 4:950 van het Burgerlijk Wetboek (hierna BW) van toepassing.

³⁹ De tarieven voor schenkingen tussen echtgenoten zijn 10% voor de schijf van 0 tot 121.902 € en 20% voor de schijf van 121.903 € en hoger. Zie art. 24, lid 1 SW.

⁴⁰ Artikel 32, 4°, a) SW. Cijfer 2016. Zie ook randnummer 10 voor een nuancering van het werkelijk vrijgesteld bedrag.

⁴¹ I.J.F.A. VAN VIJFEIJKEN, *Successiewet - Fiscaal Commentaar*, Deventer, Kluwer, 1998, p. 186.

⁴² Artikel 5 van het Uitvoeringsbesluit van de SW.

⁴³ Art. 32, lid 2 SW.

Dan zal € 175.000⁴⁴ in mindering moeten worden gebracht van het vrijgesteld bedrag⁴⁵. Van dit bedrag wordt wel eerst nog de latente inkomstenbelasting (30%) afgetrokken, zodat uiteindelijk € 122.500 in mindering wordt gebracht. De vrijstelling die overblijft bedraagt in casu $636.180 - 122.500 = € 513.680$. Omdat het totale vermogen van Marc en Greet € 800.000 bedraagt, en slechts de helft belast wordt in Marcs nalatenschap, zal Greet *in casu* geen erfbelasting moeten betalen⁴⁶.

b) Aanvaard door de fiscus ? - Impact van de AMB

11. Bij het overlijden van de eerste echtgenoot zal er geen erfbelasting verschuldigd zijn op het deel dat aan de langstlevende toekomt door de werking van het conventioneel beding van terugkeer⁴⁷. Dit beding vormt een ontbindende voorwaarde, waardoor er geen sprake is van een erfrechtelijke verkrijging. Bovendien realiseren de echtgenoten een besparing doordat er enkel schenkingsrechten op de grootste schenking moeten worden betaald.

Dit dubbel fiscaal voordeel⁴⁸ zou mogelijk een doorn in het oog van de fiscus kunnen zijn.

Toch heeft de Dienst Voorafgaande Beslissingen de geldigheid van dit procédé al meerdere malen erkend⁴⁹ en de toepasselijkheid van artikel 14 W. Reg. (thans artikel 2.8.4.1.2 VCF) op wederzijdse schenkingen aanvaard⁵⁰, tenminste voor wat betreft wederzijdse *bankgiften*⁵¹, zowel in geval van financiële tegoeden bij *verschillende* bankinstellingen⁵², als wanneer de schenking betrekking heeft op tegoeden bij *één en dezelfde* bankinstelling⁵³.

De onderlinge afhankelijkheid van de twee schenkingen, vereist door artikel 2.8.4.1.2 VCF, komt op verschillende manieren tot uiting: de beide schenkingen komen gelijktijdig tot stand tussen dezelfde partijen, er wordt aan de schenkingen een conventioneel beding van terugkeer

---

⁴⁴ $50.000 \times 7 = € 350.000$, waarvan de helft in mindering te brengen.

⁴⁵ Bij een leeftijd van 73 jaar geldt coëfficiënt 7 van artikel 5 Uitvoeringsbesluit SW.

⁴⁶ Maar in het geval van een jonge weduwe is het mogelijk dat de vrijstelling niet volstaat. Indien de weduwe bvb. 57 jaar oud is, dient het jaarlijks pensioen van € 50.000 vermenigvuldigd te worden met factor 11, waardoor de weduwe op de minimale vrijstelling van € 163.530 terugvalt.

Zie voor extra voorbeelden: I.J.F.A. VAN VIJFEIJKEN en N.C.G. GUBBELS, *Cursus Belastingrecht. Studenteneditie 2014-2015. Schenk- en erfbelasting*, Deventer, Kluwer, 240-241.

⁴⁷ J.-L.SNYERS, "Schenking met ontbindende voorwaarde van vooroverlijden", *Fiscoloog* 2008, nr. 1100, 10.

⁴⁸ A. VAN DOORSLAER DE TEN RYEN, "Successieplanning voor (kinderloze) echtgenoten: wederzijdse schenkingen - twee vliegen in één klap!", *Not. Fisc.M.* 2011, afl. 2, 50.

⁴⁹ Voorafgaande Beslissing nr. 900.097 de dato 23 juni 2009; Voorafgaande Beslissing nr. 900.469 de dato 20 april 2010; Voorafgaande Beslissing nr. 2010.256 de dato 14 december 2010 en Voorafgaande Beslissing nr. 2011.260 de dato 6 september 2011 (www.fisconetplus.be).

⁵⁰ Voorafgaande Beslissing nr. 900.097 de dato 23 juni 2009 bepaalt: "Aanvragers bevestigden te zijn overeengekomen dat de ontbinding, de herroeping of de vernietiging van de eerste schenking tevens tot de ontbinding, de herroeping of de vernietiging van de tweede schenking aanleiding geeft en vice versa, **en dat beide schenkingen aldus onderling afhankelijk zijn.**"

In de Voorafgaande Beslissing van 20 april 2010 vindt de fiscus het niet meer nodig dat de overschrijvingen gebeuren door verschillende banken, terwijl deze voorwaarde in 2009 (Voorafgaande Beslissing 23 juni 2009) nog wel werd gesteld: zie E. VAN DE VELDE, "Enkele topics van estate planning door de fiscale bril van de Rulingdienst", *TEP* 2011, p. 138, nr. 172.

H. CASIER, "Wederzijdse schenking tussen echtgenoten als afhankelijke beschikkingen - vier maal is scheepsrecht?", *Nieuwsbrief Registratierechten* 2012, 3; B. CARDOEN, "Wederzijdse schenking: overschrijving binnen dezelfde bank", *Fiscoloog* 2010, nr. 1205, 10-11.

⁵² Voorafgaande beslissing nr. 900.097 de dato 23 juni 2009 (www.fisconetplus.be)

⁵³ Voorafgaande beslissing nr. 900.469 de dato 20 april 2010 (www.fisconetplus.be)

gekoppeld en vaak wordt ook vermeld dat de herroeping van de schenking door de ene partij meteen ook de herroeping van de andere schenking tot gevolg heeft⁵⁴.

Uit de eerste circulaire 8/2012 inzake de AMB blijkt dat de fiscale administratie de techniek van de wederzijdse schenking tussen echtgenoten *an sich* niet in vraag stelt⁵⁵.

Zowel in de federale als in de Vlaamse circulaire staat de "schenking onder ontbindende voorwaarde" steeds vermeld op de witte lijst⁵⁶.

12. Wat wederzijdse schenkingen *via een notariële akte* betreft, stelt zich wel een juridisch probleem: artikel 1097 BW verbiedt echtgenoten namelijk om elkaar tijdens het huwelijk in een "onderlinge en wederkerige schenking" te begiftigen bij één en dezelfde akte, behoudens bij huwelijkscontract⁵⁷. Hiermee heeft de wetgever ongewenste beïnvloeding tussen gehuwden willen vermijden⁵⁸.

Er bestaat dus een paradox tussen artikel 1097 BW, dat wederzijdse schenkingen tussen echtgenoten in dezelfde akte uitsluit en het vereiste van artikel 2.8.4.1.2, 1ste lid VCF, dat bepaalt dat de schenkingen in éénzelfde akte moeten gebeuren.

Vormt artikel 1097 BW dan een hinderpaal voor wederzijdse schenkingen via notariële akte? VAN DOORSLAER DE TEN RYEN stelde reeds in 2011 van niet en meent - mijns inziens terecht - dat de fiscale administratie geen rekening mag houden met de vorm van de schenkingsakten. Niet het scriptum telt, maar enkel de juridische afhankelijkheid is bepalend⁵⁹. Volgens deze auteur, hierin gevolgd door verschillende andere rechtsgeleerden⁶⁰, moet de enkele heffing van artikel 2.8.4.1.2, eerste lid VCF bijgevolg ook worden toegepast op wederzijdse notariële schenkingen tussen echtgenoten⁶¹.

VLABEL heeft eind 2015 echter een duidelijk standpunt⁶² ingenomen: "*De fiscale administratie is geen rechter over de burgerrechtelijke geldigheid van de aangeboden akten en geschriften.*"

---

⁵⁴ A. VAN DOORSLAER DE TEN RYEN, "Successieplanning voor (kinderloze) echtgenoten: wederzijdse schenkingen - twee vliegen in één klap!", *Not. Fisc.M.* 2011, afl. 2, 44-45.

⁵⁵ E. SPRUYT, "Anti-misbruik in registratie- en successierechten: een kritische analyse", *Handboek Estate Planning – Bijzonder deel*, nr. 8, Gent, Larcier, 2012, 75; A. VAN GEEL, "Op welke wijze is vermogensplanning mogelijk na de inwerkingtreding van de nieuwe fiscale antimisbruikbepaling?", in W. PINTENS en C. DECLERCK (eds.), *Patrimonium* 2012, 330.

⁵⁶ De witte lijst heeft geen wettelijk afdwingbare kracht maar geeft alleen het standpunt van de fiscus weer. Toch heeft deze lijst als voordeel dat de belastingplichtige weet welk standpunt de fiscale administratie vermoedelijk zal innemen met betrekking tot een bepaalde verrichting in het kader van vermogensoptimalisatie: A.VAN GEEL, "Op welke wijze is vermogensplanning mogelijk na de inwerkingtreding van de nieuwe fiscale antimisbruikbepaling?", in W. PINTENS en C. DECLERCK (eds.), *Patrimonium* 2012, 328, nr. 19.

⁵⁷ A. VAN DOORSLAER DE TEN RYEN, "Successieplanning voor (kinderloze) echtgenoten: wederzijdse schenkingen - twee vliegen in één klap!", *Not. Fisc.M.* 2011, afl. 2, 40.

⁵⁸ D. PIGNOLET en S. VANGOETSENHOVEN, "Vormen wederzijdse schenkingen tussen echtgenoten een nuttig instrument van vermogensplanning?", in W. PINTENS en C. DECLERCK (eds.), *Patrimonium* 2011, Antwerpen, Intersentia, 2011, 227; E. SPRUYT, "Wederzijdse schenking tussen echtgenoten: VLABEL eist één en hetzelfde geschrift", *Nieuwsbrief Notariaat* 2015, 9.

⁵⁹ A. VAN DOORSLAER DE TEN RYEN, "Successieplanning voor (kinderloze) echtgenoten: wederzijdse schenkingen - twee vliegen in één klap!", *Not. Fisc.M.* 2011, afl. 2, 47.

⁶⁰ H. CASIER, "Wederzijdse schenking tussen echtgenoten als afhankelijke beschikkingen - vier maal is scheepsrecht?", *Nieuwsbrief Registratierechten* 2012, 4; E. SPRUYT, "Wederzijdse schenking tussen echtgenoten: VLABEL eist één en hetzelfde geschrift", *Nieuwsbrief Notariaat* 2015, 11.

⁶¹ A. VAN DOORSLAER DE TEN RYEN, "Successieplanning voor (kinderloze) echtgenoten: wederzijdse schenkingen - twee vliegen in één klap!", *Not. Fisc.M.* 2011, afl. 2, 50.

⁶² Standpunt nr. 15137 van 12 oktober 2015 (www.belastingenvlaanderen.be, rubriek "Publicaties", deelrubriek "Standpunten Registratiebelasting").

Het naleven van het voorschrift van artikel 1097 BW is een kwestie van privaatrecht. (...) De term "akte" moet worden begrepen in de zin van scriptum. De regel van de afhankelijke bepalingen, vervat in artikel 2.8.4.1.2, eerste lid VCF, kan dus enkel worden toegepast als deze bepalingen voorkomen in één en hetzelfde geschrift. Bepalingen die voorkomen in twee verschillende akten kunnen dus niet afhankelijk zijn in de zin van artikel 2.8.4.1.2, eerste lid VCF."

SPRUYT betreft de ongelijke fiscale behandeling die door dit standpunt ontstaat tussen enerzijds de wederzijdse schenkingen tussen echtgenoten die via een bankgift worden tot stand gebracht en anderzijds deze die gebeuren via notariële akten. De eerste schenkingen zullen slechts éénmaal getaxeerd worden aan 3%, terwijl op de notariële schenkingen tweemaal 3% zal moeten betaald worden. Volgens deze auteur is dit niet onderscheid niet gerechtvaardigd en discriminatoir⁶³. Ik sluit mij volledig aan bij zijn standpunt.

Nog volgens SPRUYT worden Vlaamse echtgenoten door het VLABEL-standpunt gedwongen om de wederzijdse schenkingen op te nemen in een wijziging huwelijkscontract⁶⁴. In dat geval is de wederkerige schenking tussen echtgenoten niet verboden ingevolge artikel 1097 BW, maar zijn de schenkingen wel onherroepelijk (art. 1096 BW). Deze oplossing werd voorgesteld door professor VERSTRAETE⁶⁵.

c) Toetsing aan de onderzoeksvraag

13. Echtgenoten die elkaar wederzijds een schenking doen tijdens hun huwelijk, doen dit voornamelijk om de langstlevende echtgenoot van voldoende bestaansmiddelen te voorzien na de dood van de eerste van hen. De maximalisatie van het comfort van de langstlevende staat voorop⁶⁶. Deze techniek komt dus zeker tegemoet aan de wens van kinderloze echtgenoten om de langstlevende van hen beter beschermd achter te laten.

Schenkingen tussen echtgenoten buiten het huwelijkscontract zijn wel *ad nutum* herroepelijk (art. 1096, eerste lid BW) waardoor de schenking pas definitief zal worden bij het overlijden van de echtgenoot-schenker⁶⁷. Civielrechtelijk gezien zijn de schenkingen niet vatbaar voor

---

⁶³ E. SPRUYT, "Wederzijdse schenking tussen echtgenoten: VLABEL eist één en hetzelfde geschrift", *Nieuwsbrief Notariaat* 2015, 11: "Twee identieke rechtshandelingen ondergaan dus een onderscheiden fiscale behandeling louter en alleen omwille van de vorm die toevallig wordt gekozen ofschoon in beide gevallen de onderlinge verknochtheid en wederzijdse afhankelijkheid als een paal boven water staat. De juridische afhankelijkheid - die toch de essentie van artikel 2.8.4.1.2 VCF uitmaakt - en niet zozeer het scriptum zou hier bepalend moeten zijn. Het VLABEL-standpunt valt om die reden dan ook ten zeerste te betreuren."

⁶⁴ E. SPRUYT, "Wederzijdse schenking tussen echtgenoten: VLABEL eist één en hetzelfde geschrift", *Nieuwsbrief Notariaat* 2015, 11.

⁶⁵ J. VERSTRAETE, "Wederzijdse giften met bedongen terugkeer als instrument van vermogensplanning", in F. BUYSENS, K. GEENS, H. LAGA, B. TILLEMEN en A. VERBEKE (eds.), *Liber amicorum Luc Weyts*, Die Keure, Brugge, 2011, 11.

⁶⁶ A. VAN DOORSLAER DE TEN RYEN, "Successieplanning voor (kinderloze) echtgenoten: wederzijdse schenkingen - twee vliegen in één klap!", *Not. Fisc.M.* 2011, afl. 2, 39.

⁶⁷ A. VERBEKE, F. BUYSENS en H. DERYCKE, *Estate planning - Boek 2: Vermogensplanning met effect bij Leven: Schenking*, Gent, Larcier, 2009, 213.

inkorting, omdat de echtgenoten *in casu* geen afstammelingen hebben⁶⁸. Indien de schenkingen gebeuren in (een wijziging van) het huwelijkscontract, zijn ze onherroepelijk.

De langstlevende echtgenoot verkrijgt zoals gezegd het ganse roerend vermogen zonder erfbelasting verschuldigd te zijn én er moet bovendien ook alleen maar op de hoogste schenking 3% schenkbelasting betaald worden, zodat deze techniek naast een hoge mate van bescherming een heel lage fiscale kostprijs heeft.

We kunnen dus besluiten dat wederzijdse schenkingen tussen kinderloze echtgenoten, die gehuwd zijn onder een scheidingsstelsel, zeker aan te bevelen zijn en dat deze techniek op beide punten van de onderzoeksvraag goed scoort.

Gelet op het recent standpunt van VLABEL is het aan te raden om de schenkingen via bankgift te doen⁶⁹, om te vermijden dat er op beide schenkingen 3% zou worden geheven indien de echtgenoten zouden opteren voor schenkingen via notariële akten.

Opteren kinderloze echtgenoten met een heel groot roerend vermogen toch voor een wederzijdse schenking via notariële akten⁷⁰, dan zal dit voor hen fiscaal gezien nog altijd voordeliger zijn dan wanneer ze elkaars roerend vermogen erven⁷¹.

---

⁶⁸ N. GEELHAND DE MERXEM en R. BARBAIX, "Planningstechnieken tussen echtgenoten", in *Notariële actualiteit 2011 - Verslagboek van de vormingsdagen van de studiekering Provinciaal genootschap der notarissen van Oost-Vlaanderen*, die Keure, Brugge, 2012, 242, nr. 88.

⁶⁹ En daardoor "promoot" VLABEL via haar standpunt de belastingvrije techniek van de bankgift. Zie E. SPRUYT, "Wederzijdse schenking tussen echtgenoten: VLABEL eist één en hetzelfde geschrift", *Nieuwsbrief Notariaat* 2015, 11.

⁷⁰ Waardoor er op beide schenkingen 3% schenkingsrecht dient betaald te worden.

⁷¹ In geval het roerend vermogen van de eerststervende echtgenoot groter is dan € 250.000 zal de langstlevende immers 9% moeten betalen op de schijf van € 50.000 tot € 250.000 en 27% op de schijf boven € 250.000 (artikel 2.7.4.1.1 VCF).

§ 2. Beding van aanwas van roerende goederen⁷²

a) Techniek

14. Twee echtgenoten kunnen roerende goederen in onverdeeldheid verkrijgen, elk voor de helft, en bedingen dat het deel van de eerststervende van hen beiden zal aanwassen bij het deel van de langstlevende⁷³.

Een beding van aanwas impliceert dus dat elke echtgenoot de volle eigendom van zijn deel afstaat aan de andere echtgenoot onder de opschortende voorwaarde van zijn overlijden. Als tegenprestatie voor deze afstand verkrijgt de overdrager een kans om de volle eigendom van het deel van de andere te verkrijgen, indien hij het langst leeft⁷⁴.

Dergelijk beding van aanwas is in Vlaanderen - bij gebreke aan een wettelijke regeling⁷⁵ - voornamelijk een creatie van de notariële praktijk⁷⁶.

Sommige auteurs⁷⁷ verwijzen naar artikel 1595 BW om te stellen dat een beding van aanwas niet mogelijk zou zijn tussen echtgenoten, maar de meerderheid van de rechtsleer, waaronder MICHIELS⁷⁸, menen dat dit artikel van strikte interpretatie is en dat deze discussie achterhaald is⁷⁹. Een beding van aanwas tussen echtgenoten is dus wel mogelijk, maar enkel voor echtgenoten die gehuwd zijn onder een stelsel van scheiding van goederen⁸⁰ of voor echtgenoten die gehuwd zijn onder een gemeenschapsstelsel bij wederbelegging van eigen gelden⁸¹.

Echtgenoten die gehuwd zijn onder een stelsel van scheiding van goederen kunnen het beding van aanwas bijgevolg als een mogelijk alternatief gebruiken voor een verblijvingsbeding^{82 83}.

15. Een beding van aanwas is een *kanscontract*, een overeenkomst onder bezwarende titel, waardoor er tussen de contractanten een overgang plaatsvindt onder de levenden, dus buiten de nalatenschap. Hierdoor is er op deze verkrijging *geen erfbelasting* verschuldigd. Wanneer *roerende goederen*, bijvoorbeeld een effectenportefeuille, het voorwerp uitmaken van het beding van aanwas, zal er ook *geen registratiebelasting* geheven worden, omdat deze enkel

---

⁷² Voor een diepgaander werk over aanwas van roerende goederen verwijs ik naar de masterscriptie van B. ALBRECHT, *Aanwas van roerende goederen als instrument van vermogensplanning*, KU Leuven, 2013.

⁷³ G. DEKNUDT, en E. DHAENE, "Antimisbruikbepaling vereist nieuwe handleiding voor vermogensplanning", in: X., *Notariële valkuilen. Wie betaalt de rekening? VLN-Congres 15 december 2012*, 135.

⁷⁴ D. MICHIELS en T. VAN SINAY, *Notarieel vastgoedrecht*, Leuven, VRG, 2015, 164

⁷⁵ D. MICHIELS, "Waarheen met aanwasbedingen?", in W. PINTENS en Ch. DECLERCK (eds.), *Patrimonium 2015*, 393.

⁷⁶ Er is nog steeds geen wettelijke basis voor een beding van aanwas.

⁷⁷ H. CASMAN, "Conventions entre titulaires de droits actuels", in *De notaris met U, nu en morgen*, Notariële dagen Louvain-la-Neuve, Bruylant & Academia, 1992, 234.

⁷⁸ D. MICHIELS, "Overzicht van rechtspraak - Tontine & Aanwas", in *CABG 2006/6*, 60.

⁷⁹ D. MICHIELS, "Waarheen met aanwasbedingen?", in W. PINTENS en Ch. DECLERCK (eds.), *Patrimonium 2015*, 394.

⁸⁰ Zie ook Rb. Turnhout 7 januari 2005, aangehaald door D. MICHIELS, "Overzicht van rechtspraak - Tontine & Aanwas", in *CABG 2006/6*, 60. Dit vonnis is heel interessant omdat het zonder meer een beding van aanwas tussen echtgenoten, gehuwd onder een stelsel van scheiding van goederen, geldig verklaart.

⁸¹ D. MICHIELS en T. VAN SINAY, *Notarieel vastgoedrecht*, Leuven, VRG, 2015, 168; W. PINTENS, en D. MICHIELS, "De aanwas van een effectenportefeuille tussen echtgenoten" in W. PINTENS en J. DU MONGH (eds.), *Patrimonium 2007*, 196.

⁸² Een verblijvingsbeding is een toebedeling van de gemeenschap bij echtgenoten die gehuwd zijn onder een gemeenschapsstelsel. Zie *infra*, 27, nr. 32 e.v.

⁸³ W. PINTENS, en D. MICHIELS, "De aanwas van een effectenportefeuille tussen echtgenoten" in: W. PINTENS en J. DU MONGH (eds.), *Patrimonium 2007*, 198.

voor onroerende goederen verschuldigd is⁸⁴. Er is geen enkele wettelijke bepaling die roerende goederen als voorwerp van een beding van aanwas uitsluit⁸⁵.

Wel zijn er een aantal aandachtspunten: het is belangrijk om bijvoorbeeld in een lijst de roerende goederen te specificeren, zodat het duidelijk is over welke goederen het precies gaat en deze lijst aan de overeenkomst te hechten. Daarnaast is het aangewezen om zaakvervangende te stipuleren⁸⁶.

16. Net als de wederzijdse schenkingen komt een beding van aanwas *tussen echtgenoten*⁸⁷ niet voor in Nederland⁸⁸. Gelet op de reeds aangehaalde vrijstelling die tussen echtgenoten geldt, er is er ook geen nood aan een dergelijke planningstechniek.

b) Aanvaard door de fiscus ? Impact van de AMB

17. Het feit dat er noch erfbelasting, noch registratiebelasting verschuldigd is, maakt dat een beding van aanwas van roerende goederen een ideale manier is voor kinderloze echtgenoten om aan vermogensplanning te doen.

In 2005 bevestigde de Minister van Financiën reeds dat de principes die gelden voor bedingen van aanwas met betrekking tot onroerende goederen ook gelden voor bedingen van aanwas die roerende goederen betreffen⁸⁹. De Rulingcommissie heeft op haar beurt in 2007 aanvaard dat een beding van aanwas ten aanzien van roerende goederen vrij van successie- en registratierechten kan blijven, op voorwaarde dat het een werkelijk kanscontract is en dat er gelijke overlevingskansen zijn⁹⁰. De gelijkheid van overlevingskansen moet bestaan op het ogenblik van het afsluiten van de overeenkomst⁹¹.

Bedingen van aanwas staan bovendien ook op de witte lijst van de circulaire inzake de AMB⁹².

---

⁸⁴ D. MICHIELS en T. VAN SINAY, *Notarieel vastgoedrecht*, Leuven, VRG, 2015, 168.

⁸⁵ W. PINTENS en D. MICHIELS, "De aanwas van een effectenportefeuille tussen echtgenoten", in: W. PINTENS en J. DU MONGH (eds.), *Patrimonium* 2007, 200.

⁸⁶ D. MICHIELS en T. VAN SINAY, *Notarieel vastgoedrecht*, Leuven, VRG, 2015, 176.

⁸⁷ Een equivalent beding van aanwas komt in Nederland wel voor, bijvoorbeeld bij samenwonenden die gezamenlijk een onroerend goed aankopen, maar heet daar "verblijvingsbeding". Op een verblijvingsbeding tussen samenwonenden (die kwalificeren als partner - art. 5a AWR jo. 1a SW) is art. 11, lid 2 SW van toepassing. Indien het verblijvingsbeding werkt bij overlijden, wordt hetgeen wordt verkregen op grond van dat verblijvingsbeding belast met erfbelasting, maar ook hier geldt de partnervrijstelling.

⁸⁸ Er is wel een verblijvingsbeding mogelijk voor echtgenoten (*infra*, 27, nr. 32 e.v.), maar de figuur van een beding van aanwas als kanscontract (waarbij beide deelgenoten het deel van de eerststervende verkrijgen onder de opschortende voorwaarde van zijn overlijden) is niet gekend in Nederland.

⁸⁹ *Vr. en Antw.* Kamer 2004-05, vraag nr. 839 van 14 juni 2005, p. 15.000 (Van Biesen); E. SPRUYT, "Tontine/Aanwas m.b.t. roerende goederen: Minister neemt standpunt in!", *Nieuwsbrief Notariaat* 2005, nr. 13, 4; D. MICHIELS en T. VAN SINAY, *Notarieel vastgoedrecht*, Leuven, VRG, 2015, 175.

⁹⁰ J. SNYERS, "Rulingcommissie aanvaardt 'beding van aanwas' t.a.v. aandelen", *Fiscoloog* 2007, afl. 1091, 3-4 en <http://www.fiscoloog.be> (1 juli 2008). VAN DE VELDE waarschuwt wel voor een blinde analogische toepassing van gepubliceerde rulings en stelt dat men zijn handelen er niet zomaar mag op baseren. De belastingplichtige geniet dus pas echt rechtszekerheid als hij zelf een ruling aanvraagt (E. VAN DE VELDE, "Enkele topics van estate planning door de fiscale bril van de Rulingdienst", *TEP* 2011, 129, nr. 160).

⁹¹ D. MICHIELS, "Overzicht van rechtspraak - Tontine & Aanwas", in *CABG* 2006/6, 2-11: Het arrest van het hof van beroep te Gent van 18 december 2003 handelt over de gelijkheid van overlevingskansen. Bij de beoordeling is niet enkel de leeftijd relevant, maar moet volgens het arrest ook rekening worden gehouden met de gezondheidstoestand.

⁹² L. WEYTS, "Over wit en zwart en vele tinten grijs: de antimisbruikbepaling bij registratie- en successierechten", *T. Not.* 2013, afl. 7-8, 396 en 399; X., Vlaamse registratie- en erfbelasting: Turtelboom publiceert tweede omzendbrief fiscaal misbruik", *Nieuwsbrief Notariaat* 2015, nr. 4, 10.

18. Toch is waakzaamheid geboden⁹³, want de Administratie beschouwt een beding van aanwas **tussen echtgenoten**⁹⁴ in principe als een vrijgevigheid⁹⁵. Doordat wordt vermoed⁹⁶ dat echtgenoten uit bezorgdheid handelen en dus geen echt kanscontract wensen af te sluiten, is er een reëel risico dat de fiscus het beding van aanwas herkwalificeert als een schenking⁹⁷. Dit vermoeden kan wel worden weerlegd⁹⁸. Men moet kunnen aantonen dat het kanselement primeert op de bedoeling om één van de partijen te bevoordelen⁹⁹.

VAN SINAY en MICHIELS raden daarom aan om in de akte te vermelden dat de echtgenoten de bedoeling hebben om aan het beding van aanwas een bezwarend karakter toe te kennen¹⁰⁰. MICHIELS is van mening dat het onderscheid tussen gehuwden en niet-gehuwden niet meer vol te houden is¹⁰¹.

Persoonlijk meen ik dat een loutere verklaring vanwege de echtgenoten niet volstaat om aan het contract een bezwarend karakter te geven. De werkelijke bedoeling van de echtgenoten moet primeren en afgeleid worden uit de omstandigheden. Anderzijds ben ik het eens met PUELINCKX-COENE, die stelt dat men niet automatisch mag uitgaan van vrijgevigheid wanneer echtgenoten schikkingen treffen in het voordeel van de langstlevende van hen. Als argument verwijst deze auteur naar de verschillende huwelijksvoordelen in het Burgerlijk Wetboek, die uitdrukkelijk worden beschouwd als niet-schenken.¹⁰²

VLABEL heeft vorig jaar bevestigd dat, indien uit de bewoordingen en de voorwaarden van de akte blijkt dat het om een werkelijk kanscontract gaat, de aanwas tussen de echtgenoten ook wordt beschouwd als een overeenkomst onder bezwarende titel¹⁰³.

---

⁹³ D. MICHIELS, "Huwelijkscontracten als instrumenten van vermogensplanning", *Not.Fisc.M.* 2005, afl. 9, 290.

⁹⁴ Gelet op de maatschappelijke evolutie in het samenlevingsrecht, met name de vervaging van het onderscheid tussen gehuwden en samenwonenden, wordt dit onderscheid door VAN SINAY en MICHIELS als achterhaald beschouwd: D. MICHIELS en T. VAN SINAY, *Notarieel vastgoedrecht*, Leuven, VRG, 2015, 162.

⁹⁵ Aanschrijving nr. 17 dd. 22 oktober 1992 (randnummer 12), nr. E.E. 93.225, *T. Not.* 1994, 94-101, noot J. GRILLET; B. COOPMAN, "Het aanwas- en tontinebeding ter vermindering van schenkings- en successierechten", *Not. Fisc. M.* 1999, 137.

Er bestaat hierover nog niet veel rechtspraak, maar de rechtbank te Turnhout oordeelde evenwel dat het louter bestaan van een genegenheidsrelatie op zich geen vrijgevigheidsbedoeling impliceert: Rb. Turnhout 7 januari 2005, *CABG* 2006/6, 60.

⁹⁶ *Vr. en Antw.* Kamer 2004-05, antwoord van de Minister van Financiën de dato 8 juli 2005 op de vraag nr. 839 van 14 juni 2005 van de heer Van Biesen: "Voor de kwalificatie van een aanwasbeding tussen echtgenoten gaat de administratie uit van een feitelijk vermoeden van vrijgevigheid. Er wordt aangenomen dat deze aanwas normaal voortkomt uit wederkerige bevoordelingen. Vanzelfsprekend mag dit vermoeden van vrijgevigheid, zowel door de administratie als door de partijen, weerlegd worden. De fiscale behandeling is bijgevolg niet verschillend naar gelang de begunstigden van het beding al dan niet gehuwd zijn. In elke hypothese wordt er uiteindelijk rekening gehouden met de bedoeling van de partijen." (www.fisconet-fgov.be).

⁹⁷ J. SNYERS, "Rulingcommissie aanvaardt 'beding van aanwas' t.a.v. aandelen", *Fiscoloog* 2007, afl. 1091, 3-4 en <http://www.fiscoloog.be> (1 juli 2008)

⁹⁸ *Ibid.*

⁹⁹ E. SPRUYT, "Tontine/Aanwas m.b.t. roerende goederen: Minister neemt standpunt in!", *Nieuwsbrief Notariaat* 2005, nr. 13, 5; J. SNYERS, "Rulingcommissie aanvaardt 'beding van aanwas' t.a.v. aandelen", *Fiscoloog* 2007, afl. 1091, 3-4 en <http://www.fiscoloog.be> (1 juli 2008).

¹⁰⁰ D. MICHIELS en T. VAN SINAY, *Notarieel vastgoedrecht*, Leuven, VRG, 2015, 162, nr. 22.

¹⁰¹ D. MICHIELS, "Waarheen met aanwasbedingen?", in W. PINTENS en Ch. DECLERCK (eds.), *Patrimonium* 2015, 394.

¹⁰² M. PUELINCKX-COENE, "Moet men beducht zijn voor inkorting bij tontine, bedingen van aanwas of van terugvallend vruchtgebruik tussen echtgenoten of tussen samenwoners?", *Not. Fisc. M.* 1996, 67.

¹⁰³ Standpunt Vlabel nr. 15050 dd. 30.03.2015: "Of er registratiebelasting verschuldigd wordt, hangt af van de aard van de goederen, en van het feit of de aanwas moet worden beschouwd als een kansbeding (= beding onder bezwarende titel) dan wel als een beding onder kosteloze titel. Dit hangt af van de bedoeling van de partijen en van de concrete omstandigheden. (...) Tussen echtgenoten: vermoeden van schenking (...) TENZIJ het tegendeel blijkt uit de bewoordingen van de akte." (bron: <http://belastingen.vlaanderen.be/standpunten-commentaren>).

Een Voorafgaande Beslissing van 21 maart 2016 oordeelde in dezelfde zin¹⁰⁴. Uit de concrete omstandigheden kon volgens VLABEL afgeleid worden dat de echtgenoten een evenwichtig kanscontract wilden afsluiten en werd het bezwarend karakter dan ook aanvaard.

c) Toetsing aan de onderzoeksvraag

19. Een beding van aanwas van roerende goederen is fiscaal gezien volledig vrijgesteld, zowel van erfbelasting, omdat het voorwerp gewoonweg niet tot de nalatenschap van de eerststervende behoort, als van registratiebelasting. Deze techniek laat met andere woorden toe dat het ganse roerend vermogen van kinderloze echtgenoten zonder het betalen van enige belasting kan toekomen aan de langstlevende van hen en is daarom een heel nuttig instrument voor vermogensplanning.

Maar zoals hiervoor aangegeven dient er toch een kanttekening gemaakt te worden.

De administratie kan zich verzetten tegen het bezwarend karakter¹⁰⁵ van een beding van aanwas tussen echtgenoten. Gelet op de onzekerheid over de houding van de fiscus dient een voorzichtig notaris kinderloze echtgenoten, die een beding van aanwas met betrekking tot hun roerende goederen overwegen, hierover wel voldoende te informeren en te adviseren.

---

¹⁰⁴ Voorafgaande beslissing nr. 16009 dd. 21.03.2016: *"De Vlaamse Belastingdienst zal een aanwasbeding tussen echtgenoten in principe als een schenking belasten. Indien echter uit de bewoordingen en de voorwaarden van de akte blijkt dat het om een werkelijk kanscontract gaat, wordt de aanwas fiscaal beschouwd als ten bezwarende titel. Uit de concrete omstandigheden (o.a. quasi-gelijke leeftijd van de echtgenoten, verklaring ivm de financiële gelijkwaardigheid en gelijke overlevingskansen) en de bewoordingen van de overeenkomst (o.a. het vervreemdingsverbod en het verbod van het verlenen van een volmacht) blijkt dat het de bedoeling is van partijen om een evenwichtig kansbeding te sluiten. Bijgevolg aanvaardt de Vlaamse Belastingdienst het bezwarend karakter ervan en is de fictiebepaling van art. 2.7.1.0.3, 3° VCF in casu niet van toepassing."* (bron: <http://belastingen.vlaanderen.be/standpunten-commentaren>).

¹⁰⁵ W. PINTENS en D. MICHIELS, "De aanwas van een effectenportefeuille tussen echtgenoten", in: W. PINTENS en J. DU MONGH (eds.), *Patrimonium* 2007, 198.

§ 3 Finaal verrekenbeding

a) Begripsomschrijving en techniek

20. Een verrekenbeding is "een huwelijksvermogensrechtelijk beding, waarbij echtgenoten voorzien in een verbintenisrechtelijke verrekening op het afgesproken ogenblik met betrekking tot het geheel of een gedeelte van hun niet-gemeenschappelijk vermogen en volgens een overeengekomen verdeelsleutel."¹⁰⁶

De techniek van het verrekenbeding is in Nederland wijd verspreid en wordt er frequent gebruikt¹⁰⁷ bij echtgenoten die zogenaamde 'huwelijkse voorwaarden'¹⁰⁸ bedingen.

Dankzij de talrijke publicaties¹⁰⁹ van professor VERBEKE kreeg het beding de laatste jaren ook in Vlaanderen meer bekendheid.

Ik zal hierna enkel ingaan op het *finaal* verrekenbeding als instrument van vermogensplanning tussen echtgenoten die gehuwd zijn onder een stelsel van scheiding van goederen.

21. In Nederland wordt een (verplicht wederkerig) finaal verrekenbeding ook wel een "alsof-beding" genoemd, omdat er bij ontbinding van het stelsel tussen echtgenoten verrekend wordt alsof zij gehuwd waren onder een (Nederlands) stelsel van (algemene) gemeenschap van goederen¹¹⁰.

De civielrechtelijke geldigheid van het finaal verrekenbeding werd al meerdere malen bevestigd, zowel in het Belgisch¹¹¹ als het Nederlands recht. Een belangrijk verschilpunt is wel dat het finaal verrekenbeding in Nederland in de wet staat ingeschreven (artikelen 1:142-1:143 NBW), terwijl in België voorlopig elke wettelijke basis ontbreekt¹¹². Bij ons gaat het dus om een louter contractueel beding dat wordt ingeschreven in het huwelijkscontract, of in een latere wijzigingsakte huwelijkscontract¹¹³.

---

¹⁰⁶ R. BARBAIX en A.-L. VERBEKE, "Finaal verrekenbeding: civielrechtelijk en fiscaalrechtelijk performant bevonden!", *Not. Fisc. M.* 2012/6, 210.

¹⁰⁷ M.J.A. VAN MOURIK, *Huwelijksvermogensrecht*, Deventer, Kluwer, 2009, 146.; L.H.M. ZONNENBERG, *Het verrekenbeding*, Deventer, Kluwer, 2009, 167 e.v.

¹⁰⁸ Huwelijkse voorwaarden zijn vergelijkbaar met een huwelijkscontract in België. Een finaal verrekenbeding is in Nederland enkel mogelijk bij echtgenoten die via "huwelijkse voorwaarden" een scheidingsstelsel aannemen. De overgrote meerderheid van de Nederlandse echtgenoten zijn echter gehuwd zonder huwelijkse voorwaarden, dus onder het Nederlands wettelijk stelsel van algehele gemeenschap van goederen: I.J.F.A. VAN VIJFEIKEN en N.C.G. GUBBELS, *Cursus Belastingrecht. Studenteneditie 2014-2015. Schenk- en erfbelasting*, 51.

¹⁰⁹ Zie A. VERBEKE, "Civielrechtelijke en fiscaalrechtelijke bedenkingen bij het finaal verrekenbeding en het alsof-beding in het huwelijkscontract van scheiding van goederen" in *Liber amicorum Roger Dillemans*, Antwerpen, Kluwer, 1997, 429-463; A. VERBEKE, "Spitstechnologie omtrent huwelijkse voorwaarden" in *Capita selecta notarieel recht. Leuvense Notariële geschriften*, Leuven, UP Leuven, 2006, 59-76.

¹¹⁰ Aldus het arrest van de Hoge Raad de dato 27 juni 1990, *BNB* 1990, 225 en het arrest van het Hof van Beroep te Antwerpen van 5 oktober 2004, *Not. Fisc. M.* 2004, 268.

¹¹¹ R. BARBAIX en A.-L. VERBEKE, "Finaal verrekenbeding: civielrechtelijk en fiscaalrechtelijk performant bevonden!", *Not. Fisc. M.* 2012/6, 215; R. DEBLAUWE, *Inleiding tot de Vlaamse Erfbelasting*, Herentals, KnopsPublishing, 2015, 149.

¹¹² W. PINTENS, "Het Belgische huwelijksgoederenrecht in rechtsvergelijkend perspectief", *TPR* 2005, afl. 2, 358.

¹¹³ Het aantal huwelijkscontracten met een verrekenbeding ligt in België echter vrij laag: van de in totaal 10.981 afgesloten huwelijkscontracten waarbij gekozen werd voor een stelsel van scheiding van goederen, waren er in 2015 slechts 337 waarin een verrekenbeding werd opgenomen. Bron: Centraal Register voor Huwelijksovereenkomsten (CRH). Deze cijfers werden ook aangehaald door C. CASTELEIN op de vormingsnamiddag van de KFBN van 12 april 2016 te Brussel (syllabus van de studienamiddag, p. 2 van zijn voordracht.)

22. Bij elk verrekenbeding moet er een verrekenmassa, een verrekestijdstip, een verrekenleutel en verrekenmodaliteiten worden bedongen¹¹⁴.

Verrekenmassa. Een verrekenbeding wordt voornamelijk gebruikt door echtgenoten die gehuwd zijn onder een stelsel van scheiding van goederen¹¹⁵. De reden hiervoor is dat er *in de verrekenmassa enkel niet-gemeenschappelijke goederen*¹¹⁶ mogen worden opgenomen¹¹⁷.

Verrekestijdstip. Een verrekenbeding kan periodiek of finaal zijn. Een *finaal* verrekenbeding voorziet uitsluitend in een verrekening in geval van ontbinding van het huwelijk door overlijden of echtscheiding, maar het *blijft* wel een *huwelijksvermogensrechtelijke* verrekening, die steeds de vereffening van de nalatenschap zal voorafgaan.

De verreken-schuld en -vordering bestaan vanaf het sluiten van het huwelijkscontract of de wijzigingsakte, maar onder opschortende voorwaarde of termijn¹¹⁸.

Verrekenleutel. De echtgenoten zijn volledig vrij in het bepalen van de verrekenleutel, maar in geval van een finaal verrekenbeding bij overlijden komt een verrekenleutel van 0/100 veel voor¹¹⁹.

Er ontstaat dan een vordering van de "armste" op de "rijkste" echtgenoot, gelijk aan de volledige waarde van diens vermogen, waardoor er niets meer in zijn nalatenschap zal zitten¹²⁰.

Verrekenmodaliteiten. De echtgenoten kunnen het beding optioneel of facultatief maken¹²¹. De langstlevende echtgenote heeft dan de keuze om al dan niet over te gaan tot verrekening¹²². Het beding kan ook eenzijdig of wederkerig¹²³ bedongen worden. Het wederkerig en verplicht finaal verrekenbeding is de enige variant van de clause die al aanleiding heeft gegeven tot Belgische rechtspraak¹²⁴. Ook voor Nederlandse kinderloze echtgenoten is deze variant de meest adviseerbare¹²⁵.

---

¹¹⁴ R. BARBAIX en A.-L. VERBEKE, "Finaal verrekenbeding: civielrechtelijk en fiscaalrechtelijk performant bevonden!", *Not. Fisc. M.* 2012/6, 211.

¹¹⁵ R. DEBLAUWE, *Inleiding tot de Vlaamse Erfbelasting*, Herentals, KnopsPublishing, 2015, 145.

¹¹⁶ Dit mogen ook goederen in onverdeeldheid zijn: R. BARBAIX en A.-L. VERBEKE, "Finaal verrekenbeding: civielrechtelijk en fiscaalrechtelijk performant bevonden!", *Not. Fisc. M.* 2012/6, 211.

¹¹⁷ R. BARBAIX en A.-L. VERBEKE, "Finaal verrekenbeding: civielrechtelijk en fiscaalrechtelijk performant bevonden!", *Not. Fisc. M.* 2012/6, 211.

¹¹⁸ *Ibid.*, 212.

¹¹⁹ *Ibid.*, 213.

¹²⁰ R. DEBLAUWE, *Inleiding tot de Vlaamse Erfbelasting*, Herentals, KnopsPublishing, 2015, 145.

¹²¹ R. BARBAIX en A.-L. VERBEKE, "Finaal verrekenbeding: civielrechtelijk en fiscaalrechtelijk performant bevonden!", *Not. Fisc. M.* 2012/6, 213. In Nederland bestaan er vier varianten: 1/ wederkerig en facultatief, 2/ wederkerig en verplicht (dit is het zogenaamde "alsof-beding"), 3/ eenzijdig en facultatief en 4/ eenzijdig en verplicht: A.R. AUTAR, C.B. BAARD en W.D. KOLKMAN, *Compendium Estate Planning 2015*, SDU Uitgevers, Den Haag, 2015, 125 en 134-137. De verkrijging op grond van een facultatief finaal verrekenbeding of een eenzijdig verrekenbeding wordt belast op basis van artikel 11, lid 3 SW. Zie HR 9 mei 1984, BNB 1984/210 met betrekking tot een eenzijdig verplicht verrekenbeding en HR 22 april 1981, 19505, BNB 1981/159 met betrekking tot een eenzijdig facultatief verrekenbeding. Het wederkerige facultatieve verrekenbeding is nog niet aan de orde geweest in de rechtspraak maar in de literatuur wordt wel geoordeeld dat dit eveneens onder art. 11, lid 3 Successiewet valt. Zie I.J.F.A. VAN VIFFEIJKEN en N.C.G. GUBBELS, *Cursus Belastingrecht. Studenteneditie 2014-2015. Schenk- en erfbelasting*, 110.

¹²² A. VERBEKE, "Het alsof-beding in gevaar?", *Not. Fisc. M.* 2003, 200,7.

¹²³ Een finaal verrekenbeding is wederkerig als het beding werkt bij ontbinding van het huwelijk bijvoorbeeld door het overlijden van de eerststervende echtgenoot, ongeacht wie dat is: A.R. AUTAR, C.B. BAARD en W.D. KOLKMAN, *Compendium Estate Planning 2015*, SDU Uitgevers, Den Haag, 2015, p. 125. De wet gaat uit van een wederkerig verrekenbeding, maar dit is van "regelend recht" (artikel 1:132 lid 2 BW).

¹²⁴ Zie o.a. Antwerpen 5 oktober 2004, *Not. Fisc. M.* 2004, 268.

¹²⁵ Aldus notaris Snijder te Roosendaal.

23. Huwelijksvoordelen worden traditioneel gedefinieerd als "*voordelen die voor één van de echtgenoten ontstaan uit de wijze van samenstelling, werking, vereffening of verdeling van het huwelijksvermogensstelsel en waarop de regels van de schenking niet van toepassing zijn*"¹²⁶. Huwelijksvoordelen worden - binnen de grenzen van de artikelen 1457, 1464 en 1465 BW - als overeenkomsten ten bezwarende titel beschouwd¹²⁷, waardoor ze niet onderworpen zijn aan de regels van schenkingen en ze ook niet gekwalificeerd worden als verkrijgingen uit een nalatenschap¹²⁸. Door dit alles kunnen huwelijksvoordelen slechts aan erfbelasting onderworpen worden in de mate dat daar een wettelijke basis voor is¹²⁹.

De ruime meerderheid van de rechtsleer¹³⁰ en de rechtspraak¹³¹ aanvaardt dat de theorie van de huwelijksvoordelen¹³² van toepassing is op alle voordelen die echtgenoten elkaar op huwelijksvermogensrechtelijk vlak toekennen¹³³, en dat ze dus niet mag beperkt worden tot de gevallen die in de wet voorzien worden¹³⁴. Het Hof van Cassatie sloot zich bij deze extensieve interpretatie aan in haar arrest van 10 december 2010¹³⁵. Een recent arrest van het hof van beroep te Antwerpen¹³⁶ stelt: "*Het verrekenbeding maakt een huwelijksvoordeel uit en is dus geenszins ten kosteloze titel, doch onder bezwarende titel*".

Het Hof van Beroep van Antwerpen oordeelde reeds in 2004 dat een verdelingsbeding in een stelsel van gemeenschap en een verrekenbeding in een stelsel van scheiding van goederen *economisch* gezien precies op hetzelfde neerkomen, maar dat een verrekenbeding een *verbintenisrechtelijk* karakter heeft, terwijl het verdelingsbeding *zakenrechtelijk* van aard is¹³⁷.

---

¹²⁶ H. CASMAN, "Actualia huwelijksvermogensrecht", *Not. Fisc. M.* 2015, 253; H. CASMAN, *Het begrip huwelijksvoordelen*, Antwerpen, Maklu, 1976, 209.

¹²⁷ Al verkiest prof. H. CASMAN de term "niet-schenken" (vormingsnamiddag Brussel dd. 12 april 2016: "Huwelijkscontract met keuze voor een gemeenschap", p. 52).

¹²⁸ H. CASMAN en A. VERBEKE, "Wat is een huwelijksvoordeel?", *Not. Fisc. M.* 2005, 292.

¹²⁹ H. CASMAN en A. VERBEKE, "Belastbaarheid van huwelijksvermogensrechtelijke verkrijgingen", *Not. Fisc. M.* 2007, 34.

¹³⁰ GEELHAND DE MERKEM, N., "Het finaal verrekenbeding. Weerlegging van een onterechte kritiek", *Not. Fisc. M.* 2009, 103. Zie ook H. CASMAN, "Actualia huwelijksvermogensrecht", *Not. Fisc. M.* 2015, 269, voetnoot 100; Maar zie *infra*, vn. 155 voor de minderheidsopvatting.

¹³¹ Antwerpen 24 juni 2008, *T. Not.* 2008, 486. Dit arrest bevestigde een eerder arrest van het hof van beroep te Antwerpen dd. 5 oktober 2004, *Not. Fisc. M.* 2004, 268.

¹³² Gelet op de in omvang beperkte scriptie kan ik niet uitgebreid ingaan op het begrip "huwelijksvoordeel". Hiervoor verwijs ik naar enkele basiswerken: H. CASMAN, *Het begrip huwelijksvoordelen*, Antwerpen, Maklu, 1976; H. CASMAN en A. VERBEKE, "Wat is een huwelijksvoordeel?", *Not. Fisc. M.* 2005, 292-297.

¹³³ A. VAN DOORSLAER DE TEN RYEN, "Successieplanning voor (kinderloze) echtgenoten: wederzijdse schenkingen - twee vliegen in één klap!", *Not. Fisc. M.* 2011, afl. 2, 39.

Het Hof van Beroep te Antwerpen zegt in haar arrest van 5 oktober 2004: "*Overwegende dat er voor de stelsels van scheiding van goederen inzake de kwalificatie als huwelijksvoordeel geen uitdrukkelijke wettelijke bepalingen zijn, hetgeen echter niet betekent dat er enkel sprake zou zijn van huwelijksvoordelen bij een stelsel van gemeenschap van goederen. Dat er, inderdaad, sprake is van een huwelijksvoordeel, ongeacht het huwelijksvermogensstelsel, telkens een echtgenoot een voordeel bekomt uit de werking, samenstelling of verdeling van het huwelijksvermogensstelsel (...)*" (aangehaald door R. DEBLAUWE, *Inleiding tot de Vlaamse Erfbelasting*, Herentals, KnopsPublishing, 2015, 148).

¹³⁴ R. BARBAIX en A.-L. VERBEKE, "Finaal verrekenbeding: civielrechtelijk en fiscaalrechtelijk performant bevonden!", *Not. Fisc. M.* 2012/6, 214.

¹³⁵ Dit arrest heeft weliswaar betrekking op een sterfhuisbeding (zie *infra*, 28, nr. 34 e.v.), maar het Hof van Cassatie aanvaardde dat de theorie van de huwelijksvoordelen kan worden toegepast in andere dan alleen de gevallen die door de wet voorzien worden. Zie ook N. GEELHAND, "Een finaal verrekenbeding is geen (verboden) erfovereenkomst", *TEP* 2012, 47.

¹³⁶ Antwerpen 19 mei 2015, *Fisc. Koer.* 2015, afl. 13, 739.

¹³⁷ Antwerpen 5 oktober 2004, *Not. Fisc. M.* 2004, 268, noot A. VERBEKE; R. DEBLAUWE, *Inleiding tot de Vlaamse Erfbelasting*, Herentals, KnopsPublishing, 2015, 148.

b) Aanvaard door de fiscus? Impact van de AMB?

24. Fiscaal gezien is er in Vlaanderen geen enkele wettelijke grondslag om erfbelasting te heffen ten gevolge van een finaal verrekenbeding, omdat de verrekenbeding geen nalatenschapsschuld is, maar een schuld op het niveau¹³⁸ van het huwelijksvermogensrecht¹³⁹. Dit laatste werd recent nog bevestigd in een arrest van het hof van beroep te Antwerpen¹⁴⁰. Daardoor valt de verrekenvordering buiten het bereik van de artt. 2.7.3.1.1 en 2.7.1.0.2 VCF¹⁴¹ (oude artt. 1 en 2 W. Succ.).

Omdat een verrekenbeding alleen maar een vordering van de ene echtgenoot op de andere echtgenoot doet ontstaan en er zakenrechtelijk dus geen gemeenschappelijk vermogen is, besliste het Hof van beroep te Antwerpen in het reeds geciteerde arrest¹⁴² dat de fictiebepaling van artikel 2.7.1.0.4 VCF ook niet gebruikt kan worden als basis voor de belasting van een verrekenvordering.

De fiscus bevestigde in 2008 dat de verkrijging uit een verrekenbeding geen schenking is, maar wel een huwelijksvoordeel¹⁴³. VLABEL heeft voorlopig nog geen eigen standpunt ingenomen¹⁴⁴.

De overdracht van het vermogen aan de langstlevende echtgenoot krachtens een finaal verrekenbeding kan in Vlaanderen bijgevolg volledig belastingvrij gebeuren.

Volgens BARBAIX en VERBEKE hoeft het finaal verrekenbeding om twee redenen niets te vrezen van de AMB: ten eerste is het beding voornamelijk geïnspireerd door civielrechtelijke motieven, namelijk de verzorging van de langstlevende echtgenoot en ten tweede is er geen enkele wettelijke bepaling die wordt "gefrustreerd"¹⁴⁵. DEBLAUWE betwijfelt daarentegen of deze bedingen de toets van de AMB wel kunnen weerstaan¹⁴⁶.

25. In Nederland worden verplicht wederkerige finale verrekenbedingen op fiscaal vlak toch enigszins anders behandeld: wanneer men afwijkt van de verrekening bij helften en de langstlevende meer verkrijgt dan wat volgens het wettelijk stelsel het geval zou zijn geweest,

---

¹³⁸ Dit niveau gaat noodzakelijk het niveau van de nalatenschap vooraf. N. GEELHAND, "Een finaal verrekenbeding is geen (verboden) erfovereenkomst", *TEP* 2012, 46.

¹³⁹ R. BARBAIX en A.-L. VERBEKE, "Finaal verrekenbeding: civielrechtelijk en fiscaalrechtelijk performant bevonden!", *Not. Fisc. M.* 2012/6, 214.

¹⁴⁰ Antwerpen 19 mei 2015, *Fisc. Koer.* 2015, afl. 13, 739: "De verbintenisrechtelijke verrekening, als gevolg van de wijziging van het huwelijkscontract, gaat de samenstelling van de nalatenschap vooraf. Het louter verbintenisrechtelijk karakter van het verrekenbeding verhindert niet dat een verrekenbeding een huwelijksvereenkomst is, die moet uitgevoerd worden voor de vereffening/verdeling van de nalatenschap".

¹⁴¹ A. VAN DOORSLAER DE TEN RYEN, "Successieplanning voor (kinderloze) echtgenoten: wederzijdse schenkingen - twee vliegen in één klap!", *Not. Fisc. M.* 2011, afl. 2, 39.

¹⁴² Antwerpen, 5 oktober 2004, met noot A. VERBEKE, "Het alsof-beding gered!", *Not. Fisc. M.* 2004, 268-274.

¹⁴³ Beslissing nr. E.E./98.470, *Rép. R.J.*, nr. S2/08-01; A. NIJS, A. VAN ZANTBEEK en A. VERBEKE, "Administratie aanvaardt alsof-beding", *Successierechten* 2005, afl. 8, 2.

¹⁴⁴ Volgens laatste nazicht van de standpunten en commentaren op de website van de Vlaamse Belastingdienst op 23 april 2016.

¹⁴⁵ R. BARBAIX en A.-L. VERBEKE, "Finaal verrekenbeding: civielrechtelijk en fiscaalrechtelijk performant bevonden!", *Not. Fisc. M.* 2012/6, 215.

¹⁴⁶ R. DEBLAUWE, *Inleiding tot de Vlaamse Erfbelasting*, Herentals, KnopsPublishing, 2015, 158.

dan wordt het meerdere geacht te zijn verkregen volgens het erfrecht¹⁴⁷ en is er bijgevolg over dat meerdere erfbelasting verschuldigd.

Als Marc en Greet in Nederland zouden wonen, zou een wederkerig verplicht finaal verrekenbeding in hun huwelijkse voorwaarden belast worden als volgt:

a) Stel dat ze voorzien in een 50-50 verdeelsleutel, waardoor Greet bij Marcs overlijden 400.000 € zal verkrijgen¹⁴⁸: in dat geval wordt hun alsof-beding beoordeeld als een beding dat economisch gezien dezelfde gevolgen heeft als de verdeling van een algehele gemeenschap van goederen. Indien de vermogens gelijk verdeeld worden, wordt de verkrijging op grond van dit verrekenbeding niet beschouwd als een fictieve erfrechtelijke verkrijging¹⁴⁹. Greet zal echter de nalatenschap van Marc erven als enige erfgenaam van rechtswege (art. 4:10 BW), waardoor zij in principe erfbelasting dient te betalen. Door de vrijstelling zal zij de facto niets moeten betalen.

b) Stel dat zij opteren voor een verdeelsleutel van 0-100: Marc, de meest vermogende echtgenoot sterft eerst. Het ganse vermogen van 800.000 € komt toe aan Greet. De helft zal op grond van artikel 11, lid 4 SW worden beschouwd als een fictieve erfrechtelijke verkrijging, doch ook hier geldt de voetvrijstelling (*supra*, nr. 10), waardoor Greet geen erfbelasting zal verschuldigd zijn.

In Nederland is er *in casu* eigenlijk geen finaal verrekenbeding nodig om het totale vermogen aan de langstlevende echtgenote te laten toekomen, omdat zij sowieso het ganse vermogen erft van rechtswege. De fiscale behandeling is bovendien identiek in de twee hypotheses.

c) Toetsing aan de onderzoeksvraag

26. In Vlaanderen is een finaal verrekenbeding vooralsnog een ideale manier om het gehele vermogen van de eerststervende echtgenoot belastingvrij te doen toekomen aan de langstlevende echtgenote.

Er is immers geen enkele wettelijke basis om de verkrijging te belasten¹⁵⁰, omdat de belastbaarheid op grond van artikel 2.7.1.0.4 VCF de verkrijging via een gemeenschappelijk vermogen vereist¹⁵¹. Ook de lagere rechtspraak aanvaardt de geldigheid van het finaal verrekenbeding en het feit dat de vordering niet belastbaar is.

---

¹⁴⁷ Artikel 11, lid 4 SW; I.J.F.A. VAN VIJFEIJKEN en N.C.G. GUBBELS, *Cursus Belastingrecht. Studenteneditie 2014-2015. Schenk- en erfbelasting*, 109; A.R. AUTAR, C.B. BAARD en W.D. KOLKMAN, *Compendium Estate Planning 2015*, SDU Uitgevers, Den Haag, 2015, 135; W.G. HUIJGEN, J.E. KASDORP, B.E. REINHARTZ en J.W. ZWEMMER, *Compendium erfrecht*, Kluwer, Deventer, 2005, 259.

¹⁴⁸ 600.000 (woning) + 200.000 (banktegoeden) = 800.000/2 = € 400.000. Greet had zelf al € 90.000 aan banktegoeden, waardoor haar vordering € 310.000 zal bedragen.

¹⁴⁹ A.R. AUTAR, C.B. BAARD en W.D. KOLKMAN, *Compendium Estate Planning 2015*, SDU Uitgevers, Den Haag, 2015, 136; HR 27 juni 1990, *BNB* 1990, 255.

¹⁵⁰ A. VERBEKE, "Spitstechnologie omtrent huwelijkse voorwaarden" in , L. WEYTS en C. CASTELEIN (eds.), *Capita selecta notarieel recht. Leuvense Notariële geschriften*, Leuven, Universitaire Pers, 2006, 71.

¹⁵¹ H. CASMAN, "Actualia huwelijksvermogensrecht", *Not. Fisc. M.* 2015, 269.

Hiermee lijkt deze planningstechniek zowel aan de civielrechtelijke als fiscaalrechtelijke bekommernissen van kinderloze echtgenoten te beantwoorden. Toch is er voor beide punten enig voorbehoud op zijn plaats.

Op *civielrechtelijk* vlak is er, ondanks een aantal wetsvoorstellen in het verleden¹⁵², nog geen wettelijke bepaling of eenduidige rechtspraak over de kwalificatie van het verrekenbeding als huwelijksvoordeel¹⁵³. Het Hof van Cassatie heeft zich nog niet ten gronde uitgesproken over een finaal verrekenbeding¹⁵⁴. Ook de rechtsleer is terzake niet unaniem¹⁵⁵.

Op *fiscaal* gebied is de niet-belastbaarheid van een finaal verrekenbeding eigenlijk het gevolg van een leemte in de Belgische wetgeving. Een eenvoudig wetgevend ingrijpen zou volstaan om het beding wél belastbaar te maken, net zoals dit in Nederland het geval is¹⁵⁶.

---

¹⁵² Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek teneinde echtgenoten die gescheiden zijn van goederen, de mogelijkheid te bieden onverdeelde goederen toe te bedelen aan de langstlevende, *Parl. St.* Kamer 1993-94, nr. 48-1535/1,1 en *Parl. St.* Kamer BZ 1995, nr. 49-24/1,1.

¹⁵³ E. DHAENE en G. DEKNUDT, "(Optioneel) finaal verrekenbeding: is de verrekenschuld aannemelijk passief?", *Nieuwsbrief successierechten* 2016, 1/3.

¹⁵⁴ Het Hof van Cassatie sprak zich enkel nog maar uit over de vraag of de verrekenschuld bij een optioneel finaal verrekenbeding al dan niet aannemelijk passief is: Cass. 31 oktober 2014, www.cass.be.

¹⁵⁵ Zo zijn een aantal auteurs van mening dat de kwalificatie "huwelijksvoordeel" exclusief voorbehouden is aan goederen die tot een huwgemeenschap behoren: C. DECLERCK, "Secundair huwelijksvermogensstelsel. Hoofdstuk II. Conventionele stelsels" in W. PINTENS en J. DU MONGH (eds.), *Patrimonium 2006*, Antwerpen, Intersentia, 2006, p. 128, 213; C. DE WULF, "Eén zwaluw maakt nog geen zomer", *T. Not.* 2007, 524; C. DE WULF, "De nieuwe theorie van de huwelijksvoordelen - recht of wishful thinking?", *T. Not.* 2009, 532.

¹⁵⁶ Artikel 11, 4 SW.

Afdeling 2 - Echtgenoten gehuwd onder een gemeenschapsstelsel

27. Hierna zal blijken dat zakenrechtelijke gemeenschapsstelsels qua vermogensplanning minder flexibiliteit bieden dan stelsels van scheiding van goederen¹⁵⁷.

Eerst kom ik kort terug op de techniek van de wederzijdse schenkingen, om daarna dieper in te gaan op het verblijvingsbeding.

In dit hoofdstuk behoren zowel de woning (€ 600.000) als de banktegoeden (€ 200.000) per hypothese tot het gemeenschappelijk vermogen van Marc en Greet. Verder hebben zij geen eigen goederen¹⁵⁸.

§ 1. Wederzijdse schenkingen

a) Schenken vanuit het eigen vermogen

28. De techniek van wederzijdse schenkingen werd hiervoor¹⁵⁹ reeds besproken en kan *mutatis mutandis* ook door echtgenoten die onder een gemeenschapsstelsel gehuwd zijn worden gebruikt: beide echtgenoten schenken wederzijds, waarbij elk van beide echtgenoten eens schenker en eens begiftigde is¹⁶⁰. De schenkingen gebeuren onder de ontbindende voorwaarde dat de ene echtgenoot sterft en onder de opschortende voorwaarde dat de andere de langstlevende is¹⁶¹.

Essentieel is wel dat de goederen worden geschonken vanuit de *eigen* vermogens van de echtgenoten.

Echtgenoten die gehuwd zijn onder een gemeenschapsstelsel kunnen elkaar geen rechtsgeldige schenkingen doen vanuit de huwgemeenschap¹⁶². Bij hen dient er dus vooraf een uitbreng van de goederen uit het gemeenschappelijk vermogen te gebeuren, zodat de goederen voor de helft aan de ene echtgenoot toekomen en voor de andere helft aan de andere echtgenoot¹⁶³.

b) Impact van de antimisbruikbepaling

29. Zoals ik reeds aanhaalde¹⁶⁴, kunnen kinderloze echtgenoten via deze techniek op een fiscaalvriendelijke manier aan vermogensplanning doen.

---

¹⁵⁷ N. GEELHAND DE MERXEM en R. BARBAIX, "Planningstechnieken tussen echtgenoten", in *Notariële actualiteit 2011 - Verslagboek van de vormingsdagen van de studiekring Provinciaal genootschap der notarissen van Oost-Vlaanderen*, die Keure, Brugge, 2012, p. 211, randnummer 23.

¹⁵⁸ Wanneer zij wel eigen goederen zouden bezitten, is het raadzaam dat Marc en Greet ieder een testament maken waarin zij elkaar de eigen goederen legateren, zodat er geen vergoedingen en wedernemingen dienen te gebeuren.

¹⁵⁹ zie randnummer 9 e.v.

¹⁶⁰ J. RUYSSVELDT, *Praktijkids successieplanning editie 2013-2014*, p. 430.

¹⁶¹ L. WEYTS, "Over wit en zwart en vele tinten grijs: de antimisbruikbepaling bij registratie- en successierechten", *T.Not.* 2013, afl. 7-8, p.395.

¹⁶² E. SPRUYT, "Anti-misbruik in registratie- en successierechten: een kritische analyse", *Bijzonder deel van het Handboek Estate Planning*, Gent, Larcier, 2012, 75.

¹⁶³ N. GEELHAND, "De wijzigende circulaire inzake antimisbruik in de registratie- en successierechten", *TEP* 2013, 39.

¹⁶⁴ *Supra*, 11, nr. 11.

Bij kinderloze echtgenoten, gehuwd onder een gemeenschapsstelsel, was de combinatie van een uitbreng van roerende goederen uit het gemeenschappelijk vermogen, gevolgd door wederzijdse schenkingen in 2011 nog een heel frequent gebruikte planningstechniek, maar dit succes was van korte duur: amper één jaar later werd deze techniek op de "zwarte lijst" geplaatst van de circulaire 8/2012 en wordt de combinatie van uitbreng en wederzijdse schenking door de fiscus beschouwd als fiscaal misbruik¹⁶⁵, omdat ze het doel en de strekking van artikel 5 W. Succ., thans 2.7.1.0.4 VCF, zou miskennen¹⁶⁶.

Na de publicatie van deze eerste circulaire hebben verschillende auteurs zich hierover al kritisch uitgelaten. Zo meent RUYSEVELDT dat het onderscheid dat de fiscus maakt tussen wederzijdse schenkingen die al dan niet worden voorafgegaan door een uitbreng uit het gemeenschappelijk vermogen, discriminerend is¹⁶⁷.

Ook SPRUYT vindt dat de uitbreng gevolgd door schenking ten onrechte op de zwarte lijst staat¹⁶⁸ en dat er geen sprake is van misbruik. VAN GEEL stelt dat het door de administratie gehanteerde standpunt volledig indruist tegen de stellingname van de Dienst Voorafgaande Beslissingen van twee jaar eerder¹⁶⁹: toen zag deze Dienst namelijk geen graten in een uitbreng, gevolgd door wederzijdse schenkingen¹⁷⁰.

Alle kritiek ten spijt, hebben zowel de federale (circulaire van 10 april 2013) als de Vlaamse administratie (omzendbrief¹⁷¹ 2015/1 van 16 februari 2015) dit standpunt bevestigd en staat de onttrekking aan het gemeenschappelijk vermogen, gevolgd door wederzijdse schenkingen tot op heden op de zwarte lijst. Uit dit alles volgt dat deze techniek voor veel kinderloze echtgenoten die gehuwd zijn onder een gemeenschapsstelsel, niet meer tot de mogelijkheden behoort omdat een voorzichtig notaris deze niet meer zal adviseren.

---

¹⁶⁵ E. SPRUYT, "Anti-misbruik in registratie- en successierechten: een kritische analyse", *Bijzonder deel van het Handboek Estate Planning*, Gent, Larcier, 2012, 75: "Uit de circulaire 8/2012 blijkt dat de fiscale administratie de techniek van de wederzijdse schenking tussen echtgenoten an sich niet in vraag stelt, maar dat er in de ogen van de fiscus sprake is van misbruik als de volgende voorwaarden cumulatief vervuld zijn: het moet gaan om roerende goederen, voorafgaand aan de schenking moet er een uitbreng zijn uit de huwgemeenschap en deze uitbreng moet gevolgd worden door een wederzijdse schenking tussen de echtgenoten."

¹⁶⁶ A.VAN GEEL, "Op welke wijze is vermogensplanning mogelijk na de inwerkingtreding van de nieuwe fiscale antimisbruikbepaling?", *Patrimonium* 2012, 330.

¹⁶⁷ J. RUYSEVELDT, *Praktijkids succesplanning editie 2013-2014*, 432.

¹⁶⁸ E. SPRUYT, "Anti-misbruik in registratie- en successierechten: een kritische analyse", *Bijzonder deel van het Handboek Estate Planning*, Gent, Larcier, 2012, 76.

¹⁶⁹ Voorafgaande beslissing nr. 2010.256 dd. 14 december 2010.

¹⁷⁰ A.VAN GEEL, "Op welke wijze is vermogensplanning mogelijk na de inwerkingtreding van de nieuwe fiscale antimisbruikbepaling?", in W. PINTENS en C. DECLERCK (eds.), *Patrimonium* 2012, 331.

¹⁷¹ Omzendbrief 2015/1 van 16 februari 2015 betreffende art. 3.17.0.0.2 van de Vlaamse Codex Fiscaliteit van 13 december 2013, zoals gewijzigd door het decreet van 19 december 2014 - Antimisbruikbepaling - Fiscaal misbruik - Registratiebelasting en erfbelasting.

§2. Verblijvingsbeding

30. Artikel 745 bis §1, tweede lid BW bepaalt onder meer dat wanneer de overledene andere erfgeëchtigden (dan kinderen) achterlaat, de langstlevende echtgenote¹⁷² de volle eigendom van het deel van de eerststervende in het gemeenschappelijk vermogen verkrijgt. In dat geval verkrijgt ze haar eigen helft op grond van het huwelijksvermogensrecht¹⁷³ en de helft van haar overleden echtgenoot ingevolge het erfrecht¹⁷⁴. In Nederland is de langstlevende echtgenote bij gebreke aan kinderen zelfs de enige erfgenaam op grond van artikel 4:10 BW¹⁷⁵. De helft die haar vooroverleden echtgenoot had in het gemeenschappelijk vermogen alsook zijn eigen goederen komen haar toe krachtens het huwelijksvermogensrecht van rechtswege.

Het wettelijk erfrecht komt dus zowel bij ons als bij onze noorderburen overeen met de wens van kinderloze echtgenoten om het ganse gemeenschappelijk vermogen toe te vertrouwen aan de langstlevende van hen. Wanneer de langstlevende echtgenote die helft echter niet via het erfrecht, maar via een beding in het huwelijkscontract, een zogenaamd verblijvingsbeding, zou bekomen, is haar positie nóg comfortabeler: zij bekomt dan het hele gemeenschappelijk vermogen zelfs in geval van onterving of wanneer zij de nalatenschap van haar echtgenoot wil verwerpen¹⁷⁶.

31. Hierna bespreek ik enkel het verblijvingsbeding¹⁷⁷ en in beperkte mate ook de sterfhuisclausule. Een keuzebeding wordt verder buiten beschouwing gelaten, omdat kinderloze echtgenoten bijna altijd de wens hebben dat het *ganse* gemeenschappelijk vermogen aan de langstlevende echtgenoot toekomt.

a) Techniek

32. Een verblijvingsbeding¹⁷⁸ is een huwelijksvoordeel¹⁷⁹ en laat de echtgenoten toe overeen te komen dat de langstlevende of één hunner *indien hij het langst leeft*, bij de verdeling een ander deel dan de helft, of zelfs het gehele vermogen zal ontvangen. Deze clausule is bij het brede publiek ook gekend als 'langst leeft, al heeft'.

Vlaamse en Nederlandse kinderloze echtgenoten kunnen deze clausule dus gebruiken om ervoor te zorgen dat de ganse gemeenschap bij het overlijden van de eerste echtgenoot in volle eigendom toekomt aan de langstlevende echtgenote op grond van het

---

¹⁷² Uiteraard *mutatis mutandis* van toepassing op de langstlevende echtgenoot. Zie hiervoor ook *infra*, vn. 228.

¹⁷³ Artikel 1445 BW.

¹⁷⁴ Artikel 745 bis §1, tweede lid BW; J. VERSTRAETE en F. BUYSENS, *Notarieel familie- en familiaal vermogensrecht met opstellen van akten en notariële praktijk, Deel 1*, Leuven, Acco, 2014, 55.

¹⁷⁵ Artikel 4:10 BW: "De wet roept tot een nalatenschap als erfgenamen uit eigen hoofde achtereenvolgens:

a. de niet van tafel en bed gescheiden echtgenoot van de eerststervende van de erflater tezamen met diens kinderen;

b (...)" Bij gebreke aan kinderen komt de ganse nalatenschap van de eerststervende dus toe aan de langstlevende echtgenote.

¹⁷⁶ J. VERSTRAETE en F. BUYSENS, *Notarieel familie- en familiaal vermogensrecht met opstellen van akten en notariële praktijk, Deel 1*, Leuven, Acco, 2014, p. 56.

¹⁷⁷ Het verblijvingsbeding onder last blijft hier echter buiten beschouwing, omdat dit voor een kinderloos echtpaar niet gunstig is. Door de schuldvermenging blijft er immers geen voordeel over. Zie J. VERSTRAETE en F. BUYSENS, *Notarieel familie- en familiaal vermogensrecht met opstellen van akten en notariële praktijk, Deel 3*, Leuven, Acco, 2014-2015, 83-84.

¹⁷⁸ Artikel 1461 BW.

¹⁷⁹ Zie *supra*, nr. 23 en vn. 132.

huwelijksvermogensrecht. Op deze manier wordt de langstlevende goed beschermd achtergelaten.

Omdat het verblijvingsbeding als huwelijksvoordeel civielrechtelijk wordt beschouwd als zijnde ten bezwarende titel¹⁸⁰ (binnen de grenzen van de artikelen 1457, 1464 en 1465 BW) en niet als schenking¹⁸¹ of erfrechtelijke verkrijging, zou het logischerwijze niet aan successierechten (erfbelasting) onderworpen mogen worden.

33. Het oorspronkelijk artikel 2.7.1.0.4 van de Vlaamse Codex Fiscaliteit (oud artikel 5 W. Succ.), een fictiebepaling, bepaalde evenwel dat de langstlevende echtgenoot belast wordt op hetgeen hij of zij verkrijgt, *op voorwaarde van overleving*, boven de helft van het gemeenschappelijke vermogen en dat krachtens een huwelijkscontract niet onderworpen is aan de regels van schenkingen. De overlevende echtgenoot wordt dus op fiscaal vlak gelijkgesteld met een legataris¹⁸², waardoor zijn verkrijging belast wordt met erfbelasting.

In artikel 11,4 van de Nederlandse Successiewet¹⁸³ staat de tegenhanger van artikel 2.7.1.0.4 VCF. Op grond van deze fictiebepaling wordt al wat bij het overlijden aan de langstlevende méér verblijft dan de helft van de waarde van het gemeenschappelijk vermogen, belast met erfbelasting¹⁸⁴, ook al is de verkrijging boven de helft een verkrijging krachtens huwelijksvermogensrecht¹⁸⁵.

Het grote verschil qua belastbaarheid van een Vlaams dan wel een Nederlands verblijvingsbeding zit dus niet in het al dan niet bestaan van een fictiebepaling. Op dat punt is de regeling bijna identiek. In Nederland zal men echter, ook bij de fictieve erfrechtelijke verkrijging, de partnervrijstelling¹⁸⁶ van € 636.180 toekennen aan de langstlevende echtgenote, waardoor er in de praktijk enkel erfbelasting zal verschuldigd zijn wanneer een heel groot vermogen via het verblijvingsbeding aan de langstlevende toekomt.

b) Een bijzonder type van een verblijvingsbeding in Vlaanderen: de sterfhuisclausule

34. Voor Vlaamse kinderloze echtgenoten die aan de erfbelasting wilden ontsnappen, werd de voorbije jaren een oplossing gevonden in de sterfhuisclausule: dit is een verblijvingsbeding waarbij het gemeenschappelijk vermogen *om gelijk welke reden* aan één welbepaalde nominatim aangewezen echtgenoot wordt toebedeeld¹⁸⁷, ongeacht of deze de langstlevende

¹⁸⁰ D. MICHIELS, "Huwelijkscontracten als instrumenten van vermogensplanning", *Not. Fisc. M.* 2005, 271, nr. 11.

¹⁸¹ Een schenking is vatbaar voor inbreng en inkorting.

¹⁸² R. DEBLAUWE, *Inleiding tot de Vlaamse Erfbelasting*, Herentals, KnopsPublishing, 2015, nr. 128.

¹⁸³ **Artikel 11, 4 SW:** "*Hetgeen aan de langstlevende echtgenoot, krachtens een bij huwelijksvoorwaarden gemaakt en van het overlijden van de eerststervende afhankelijk beding, bij dat overlijden meer toekomt dan de helft der gemeenschap of, in geval van een verrekenbeding of deelgenootschap, meer toekomt dan volgens de wettelijke regeling het geval zou zijn, wordt voor de toepassing van deze wet geacht krachtens erfrecht door het overlijden van de eerststervende te zijn verkregen.*"

¹⁸⁴ Datgene dat boven de helft door de langstlevende echtgenoot wordt verkregen, wordt fictief als een verkrijging krachtens erfrecht beschouwd (artikel 11 lid 4 SW).

¹⁸⁵ I.J.F.A. VAN VIJFEIJKEN en N.C.G. GUBBELS, *Cursus Belastingrecht. Studenteneditie 2014-2015. Schenk- en erfbelasting*, 56.

¹⁸⁶ *Supra*, 10, nr. 10.

¹⁸⁷ Voorbeeld van een sterfhuisclausule: "*Ingeval van ontbinding van het huwelijksvermogensstelsel door overlijden van één der echtgenoten wordt het gemeenschappelijk vermogen voor het geheel en in volle eigendom toebedeeld aan mevrouw X/de*

echtgenoot zal zijn of niet¹⁸⁸. Door het *ontbreken van de overlevingsvoorwaarde* kon men buiten het toepassingsgebied van de fictiebepaling (artikel 2.7.1.0.4 VCF) blijven, want er bestond eenvoudigweg geen wettelijke basis om te belasten¹⁸⁹. De sterfhuisclausule zorgde zo voor een volledige fiscale vrijstelling ten aanzien van het gemeenschappelijk vermogen. Doordat contractueel alles naar de langstlevende ging, in casu onbelast, bleef er geen belastbare materie meer over. De sterfhuisclausule kon dus ook bij kinderloze koppels haar nut bewijzen¹⁹⁰.

Een sterfhuisclausule was echter alleen maar bruikbaar als men wist welke echtgenoot eerst zou sterven¹⁹¹. Daarom werd het beding in de praktijk enkel ingelast in het kader van "in extremis plannings", wanneer één van de echtgenoten terminaal ziek was. Dit type van verblijvingsbeding bood bijgevolg geen oplossing voor gezonde kinderloze echtgenoten die tijdig aan vermogensplanning wilden doen.

c) Aanvaard door de fiscus ? Impact van de AMB en het Decreet van 3/7/2015

35. Het *klassieke* verblijvingsbeding heeft tot gevolg dat de helft van de gemeenschap zal belast worden bij het eerste overlijden door toepassing van artikel 2.7.1.0.4 VCF, en dat het ganse vermogen nogmaals aan erfbelasting zal onderworpen worden bij het tweede overlijden. Uiteindelijk zal dus 150 procent van de gemeenschap belast worden. Omdat er enkel wordt belast in hoofde van de langstlevende echtgenoot, heeft de progressiviteit¹⁹² van de tarieven bovendien volle uitwerking¹⁹³. Echtgenoten, gehuwd onder een gemeenschapsstelsel, die elkaar burgerrechterlijke zekerheid willen geven worden fiscaal gezien dus zwaar afgestraft¹⁹⁴.

36. De *sterfhuisclausule* is altijd een doorn in het oog van de fiscus geweest, maar aanvankelijk werd de niet-toepasselijkheid van artikel 2.7.1.0.4 VCF door haar wel bevestigd in enkele administratieve beslissingen¹⁹⁵.

Vervolgens probeerde de fiscus een sterfhuisclausule te belasten op basis van artikel 2 W. Succ¹⁹⁶. (thans art. 2.7.1.0.2 VCF). Het Hof van Cassatie heeft echter in een arrest van 10 december 2010 geoordeeld dat dit artikel niet van toepassing is op de sterfhuisclausule, omdat

---

heer Y, ongeacht of deze het langst leeft of niet", zie N. GEELHAND DE MERXEM, *Clausules inzake huwelijkscontracten en schenkingen*, Herentals, KnopsPublishing, 2014, 52.

¹⁸⁸ N. GEELHAND DE MERXEM en R. BARBAIX, "Planningstechnieken tussen echtgenoten", in *Notariële actualiteit 2011 - Verslagboek van de vormingsdagen van de studiekring Provinciaal genootschap der notarissen van Oost-Vlaanderen*, die Keure, Brugge, 2012, 221, nr. 47.

¹⁸⁹ R. DEBLAUWE, *Inleiding tot de Vlaamse Erfbelasting*, Herentals, Knops Publishing, 2015, nr. 129.

¹⁹⁰ D. MICHIELS, *Huwelijkscontracten als instrumenten van vermogensplanning*, *Not.Fisc.M.* 2005, afl. 9, 283.

¹⁹¹ A. CULOT, "De sterfhuisclausule bijna dood? - Noot bij Cassatie 10 december 2010", *Not. Fisc. M.* 2011, 199-200.

¹⁹² In Vlaanderen zijn de tarieven van de erfbelasting dubbel progressief: dit betekent dat enerzijds het tarief stijgt naarmate de verkrijging groter wordt, en anderzijds dat de verkrijger in een hogere tariefschaal terechtkomt naarmate de erflater en de verkrijger minder of niet met elkaar verwant zijn (bron: www.notaris.be).

¹⁹³ E. AERTS, "Sterfhuisclausule decretaal gekortwiekt", *Nieuwsbrief Successierechten* 2015/6/10.

¹⁹⁴ R. DEBLAUWE, *Inleiding tot de Vlaamse Erfbelasting*, Herentals, Knops Publishing, 2015, nr. 162.

¹⁹⁵ Administratieve beslissing van 22 oktober 2003, nr. EE/99.731/MM en Administratieve beslissing van 30 augustus 2005, nr. E.E./100.998. (www.fisconet.fgov.be).

¹⁹⁶ Administratieve beslissing van 6 december 2004, nr. EE/100.511 (www.fisconet.fgov.be). Terwijl artikel 2 W. Succ. (thans artikel 2.7.1.0.2 VCF) de grondslag is voor de belasting van een contractuele erfstelling. Een contractuele erfstelling heeft enkel betrekking op goederen van de nalatenschap (R. DEBLAUWE, *Inleiding tot de Vlaamse Erfbelasting*, Herentals, Knops Publishing, 2015, nr. 135).

dit beding een regeling is die betrekking heeft op het gemeenschappelijk vermogen¹⁹⁷. De fiscus toonde zich een slechte verliezer¹⁹⁸ en weigerde zich neer te leggen bij de Cassatierechtspraak¹⁹⁹.

In een administratieve beslissing van 15 juli 2011²⁰⁰ achtte zij dit beding wél belastbaar, ditmaal op grond van artikel 5 W. Succ.²⁰¹ (het huidige artikel 2.7.1.0.4 VCF).

Vervolgens werd de sterfhuisclausule in 2012 door de federale administratie, en in 2015 door de Vlaamse administratie op de zwarte lijst van de AMB geplaatst²⁰². Hiermee speelde de administratie eigenlijk "wetgever"²⁰³. De rechtspraak²⁰⁴ bleef inmiddels systematisch de belastingplichtigen in het gelijk stellen.

De uitvoerende macht stond in de periode 2011-2015 aldus diametraal tegenover de rechterlijke en wetgevende macht.

DE WULF zei nochtans al in 2011²⁰⁵ dat er slechts enkele woorden zouden moeten aangepast worden in de (oude) artikelen 2 of 5 W. Succ. opdat de sterfhuisclausule dood en begraven zou zijn.

Wat ook SPRUYT reeds met aandrang vroeg²⁰⁶ in 2012, heeft de Vlaamse decreetgever uiteindelijk gedaan op 3 juli 2015: De overlevingsvoorwaarde in artikel 2.7.1.0.4. VCF werd geschrapt²⁰⁷, waardoor dit artikel uitgebreid werd tot alle analoge situaties, die op een legaat of een vrijgevigheid wijzen. Door deze kleine wetswijziging is er met ingang van 1 juli 2015 definitief een einde gekomen aan alle discussies en behoort de sterfhuisclausule niet langer tot

---

¹⁹⁷ L. WEYTS, "Over wit en zwart en vele tinten grijs: de antimisbruikbepaling bij registratie- en successierechten", *T.Not.* 2013, afl. 7-8, 388.

¹⁹⁸ E. SPRUYT, "Anti-misbruik in registratie- en successierechten: een kritische analyse", *Bijzonder deel van het Handboek Estate Planning*, Gent, Larcier, 2012, 110, nr. 181.

¹⁹⁹ A. HAELTERMAN, "De doelstellingen van de fiscale bepaling bij de organisatie van privévermogen en het gebruik van de management- en patrimoniumvennootschap", *TFR* 2012, afl. 427, 760.

²⁰⁰ Administratieve Beslissing de dato 15 juli 2011, nr. E.E./103.490 (www.fisconet.be): "Bij gebrek aan beslissende rechterlijke uitspraken in deze materie, gaat de administratie ervan uit dat de kwalificatie als huwelijksvoordeel onder bezwarende titel van een beding van toebedeling van het gemeenschappelijk vermogen noodzakelijk afhangt van het bestaan van een overlevingsvoorwaarde."

²⁰¹ Art. 5 W. Succ., thans artikel 2.7.1.0.4 van de Vlaamse Codex Fiscaliteit (tot 3/7/2015): "De overlevende echtgenoot, wie een huwelijksvereenkomst, die niet aan de regelen betreffende de schenkingen onderworpen is, op voorwaarde van overleving meer dan de helft der gemeenschap toekent, wordt voor de heffing der rechten van successie en overgang bij overlijden, gelijkgesteld met de overlevende echtgenoot die, wanneer niet wordt afgeweken van de gelijke verdeling der gemeenschap, het deel van de andere echtgenoot krachtens een schenking of een uiterste wilsbeschikking geheel of gedeeltelijk verkrijgt."

²⁰² A. VAN GEEL en M. GUBELS, "Enkele fictiebepalingen in de Vlaamse erfbelasting: een tussentijdse balans van de (on)bedoelde wijzigingen", in *Nieuwsbrief Notariaat* 2015, afl. 4, p. 1. Op 1 januari 2015 werd de federale circulaire nr. 5/2013 vervangen door de Vlaamse omzendbrief 2014/2 van 23 december 2014, welke op haar beurt vervangen werd door de Vlaamse omzendbrief 2015/1 van 16 februari 2015.

²⁰³ Hetgeen strijdig is met artikel 170 van de Grondwet en met het principe van de scheiding der machten.

²⁰⁴ Rb. Nijvel 6 januari 2012, *JT* 2012, 219, Rb. Mons 6 september 2012, *FJF* 2013/296, 2013, 1050, Rb. Luik 10 januari 2013, *Rec. gén. enr. not.* nr. 26.481, 2013, 112, Rb. Antwerpen 23 januari 2014, *Fisc. Act.* 2014/2/1. Al deze vonnissen worden aangehaald door H. CASIER, "De niet-belastbaarheid van de sterfhuisclausule: op weg naar vaste (lagere) rechtspraak?", *TEP* 2013.2, 68-101.

²⁰⁵ C. DE WULF, "Het recente Cassatiearrest in verband met de sterfhuisclausule. Duidelijkheid op fiscaal gebied - cruciale vragen van burgerlijk recht blijven buiten beschouwing", *T. Not.* 2011, 9.

²⁰⁶ E. SPRUYT, "Anti-misbruik in registratie- en successierechten. Een kritische analyse", in *Handboek Estate Planning - Bijzonder deel*, nr. 8, Gent, Larcier, 2013, 124.

²⁰⁷ Artikel 24 van het Vlaams Decreet van 3 juli 2015 houdende bepalingen tot begeleiding van de aanpassing van de begroting 2015, *B.S.* 15 juli 2015 bepaalt: "In artikel 2.7.1.0.4 van de Vlaamse Codex Fiscaliteit van 13 december 2013, ingevoegd bij het decreet van 19 december 2014, worden de woorden "op voorwaarde van overleving" opgeheven."

de mogelijkheden bij vermogensplanning. Elke toebedeling van het gehele gemeenschappelijk vermogen zal voortaan onderworpen zijn aan erfbelasting²⁰⁸ naar Nederlands voorbeeld.

Gelet op de belastbaarheid van een sterfhuisclausule in Vlaanderen, zou het hiervóór besproken finaal verrekenbeding een ideale oplossing kunnen bieden voor een kinderloos echtpaar waarvan één van de echtgenoten terminaal ziek wordt. Indien zij gehuwd zijn onder een gemeenschapsstelsel en via een wijzigingsakte zouden overschakelen naar een stelsel van scheiding van goederen met toevoeging van een finaal verrekenbeding, bekomen ze economisch gezien hetzelfde resultaat als bij de toepassing van de sterfhuisclausule, zonder hier evenwel op belast te worden. Het is natuurlijk de vraag of een dergelijke wijziging kort voor het overlijden niet zou kunnen worden bestempeld als fiscaal misbruik...

d) Toetsing aan de onderzoeksvraag

37. Een verblijvingsbeding zorgt zonder enige twijfel voor een *maximaal comfort* voor de langstlevende echtgenoot en komt tegemoet aan de verzorgingsgedachte die bij kinderloze echtgenoten heel sterk aanwezig is, maar is *fiscaal gezien veel minder gunstig* dan het hiervoor besproken beding van aanwas van roerende goederen.

Eenzijds is het voordeliger om vermogen door te schuiven via het huwelijksvermogensrecht²⁰⁹ dan wanneer dit nog volledig in de nalatenschap van de eerststervende echtgenoot zou aanwezig zijn, omdat in geval van een verblijvingsbeding slechts de helft belastbaar is (artikel 2.7.1.0.4 VCF).

Anderzijds is het lang niet vanzelfsprekend dat echtgenoten op de helft van hun gezamenlijk opgebouwd gemeenschappelijk vermogen erfbelasting moeten betalen. In veel van de ons omringende landen geldt een volledige of gedeeltelijke vrijstelling tussen echtgenoten²¹⁰. De vrijstelling in Nederland²¹¹ tussen echtgenoten en samenwonenden bedraagt zoals gezegd € 636.180²¹² en in Duitsland € 500.000. In Frankrijk en in het Verenigd Koninkrijk zijn echtgenoten en burgerlijke partners volledig vrijgesteld van erfbelasting.

De Vlaamse regering heeft met ingang van 1 januari 2007 een vrijstelling van erfbelasting ingevoerd voor wat betreft de gezinswoning. Hiermee wilde zij twee doelen bereiken: de "humanisering" van de successierechten en het verwerven van onroerend goed²¹³.

---

²⁰⁸ S. SEYNS, "Nieuwe wetgeving", in W. PINTENS en C. DECLERCK, (eds.), *Patrimonium* 2015, nr. 24.

²⁰⁹ N. GEELHAND DE MERXEM en R. BARBAIX, "Planningstechnieken tussen echtgenoten", in *Notariële actualiteit 2011 - Verslagboek van de vormingsdagen van de studiekering Provinciaal genootschap der notarissen van Oost-Vlaanderen*, die Keure, Brugge, 2012, nr. 34.

²¹⁰ Italië heeft eenvoudigweg de successierechten afgeschaft. Andere landen zoals Portugal kennen geen successierechten meer in rechte lijn. Monaco, bepaalde kantons in Zwitserland, Argentinië, Quèbec kennen geen of bijna geen successierechten ... Ook in Spanje kan men successierechten vermijden (bron: www.bespaarbelastingen.be)

²¹¹ <http://immo.vlan.be/nl/Nieuws/1484/Successierechten>; www.vbcnotarissen.nl.

²¹² Als de langstlevende echtgenoot als gevolg van het overlijden van de eerststervende echtgenoot echter ook een pensioenrecht verkrijgt, wordt het bedrag van de vrijstelling verminderd met de helft van de waarde van het pensioenrecht, maar blijft er wel een minimale vrijstelling van minimum € 163.530 over. Zie art. 32, lid 2 SW en *supra*, 10, nr. 10.

²¹³ E. SPRUYT, "Vlaamse afschaffing van het successierecht op de gezinswoning ten voordele van de langstlevende partner. 'My home is my castle'", *Not.Fisc.M.* 2006, afl. 9-10, p. 264.

Deze maatregel is uiteraard al een mooi begin, maar mijns inziens niet voldoende. Ik kom hier later²¹⁴ op terug.

---

²¹⁴ *Infra*, 33, nr. 38.

Afdeling 3 - Kritische beschouwingen en voorstellen de lege ferenda

38. Door het onderzoeken van de mogelijkheden voor echtgenoten die gehuwd zijn onder een scheidingsstelsel dan wel een gemeenschapsstelsel enerzijds, en gelet op de huidige fiscale wetgeving inzake erfbelasting anderzijds, komen er naar mijn mening twee frappante verschillen aan het licht:

i) Kinderloze echtgenoten die gehuwd zijn onder een *gemeenschapsstelsel*, hebben veel minder mogelijkheden om hun gezamenlijk opgebouwd vermogen belastingvrij aan de langstlevende te doen toekomen, in vergelijking met echtgenoten die gekozen hebben voor een stelsel van *scheiding van goederen*.

Het beding van aanwas van roerende goederen, de gekruiste schenkingen en het finaal verrekenbeding kunnen zoals gezegd enkel worden toegepast met betrekking tot eigen goederen. Dit maakt dat drie van de besproken planningstechnieken enkel tot de mogelijkheden behoren voor echtgenoten die onder het stelsel van scheiding van goederen gehuwd zijn.

Voor de grote meerderheid²¹⁵ van echtgenoten die gehuwd zijn onder een gemeenschapsstelsel is de enige overblijvende optie een verblijvingsbeding, wat resulteert in erfbelasting op de helft van het gemeenschappelijk vermogen.

Nu de sterfhuisclausule belast²¹⁶ wordt zoals een klassiek verblijvingsbeding, komt het contrast met de volledig onbelaste vordering uit een finaal verrekenbeding nog sterker tot uiting. Een verrekenbeding leidt economisch tot een vergelijkbaar resultaat²¹⁷ als een verblijvingsbeding²¹⁸ en beide komen ze tegemoet aan de wens om een zo ruim mogelijke bescherming tussen echtgenoten te verzekeren²¹⁹, maar toch ondergaan beide bedingen een tegengestelde fiscale behandeling. In Nederland worden verblijvings- en finale verrekenbedingen daarentegen volledig gelijkaardig belast op grond van dezelfde fictiebepaling²²⁰.

Samen met DEBLAUWE²²¹ ben ik van mening dat de wetgever economisch gelijke situaties ook gelijk zou moeten belasten. Waar deze auteur echter vindt dat een finaal verrekenbeding net zoals een verblijvingsbeding zou moeten belast worden, verdedig ik de omgekeerde stelling dat verblijvingsbedingen net als finale verrekenbedingen zouden moeten kunnen genieten van een fiscale vrijstelling. Op die manier zouden gehuwden, ongeacht het door hen gekozen

---

²¹⁵ De meeste Belgen zijn gehuwd zonder huwelijkscontract (W. PINTENS, "Het Belgische huwelijksgoederenrecht in rechtsvergelijkend perspectief", *TPR* 2005, 354; D. MICHELS, "Huwelijkscontracten als instrumenten van vermogensplanning", *Not. Fisc. M.* 2005, p. 268, nr. 5), dus onder het wettelijk stelsel, dat een gemeenschapsstelsel is.

²¹⁶ Door het Decreet van 3 juli 2015, zie *supra*, vn.207.

²¹⁷ De algehele gemeenschap werkt zakenrechtelijk, het alsof-beding enkel verbintenisrechtelijk (zie A. VERBEKE, "Het alsof-beding in gevaar?", *Not. Fisc. M.* 2003, 204, nr. 28).

²¹⁸ Het hiervoor besproken mijlpaalarrest van het hof van beroep te Antwerpen (Antwerpen 5 oktober 2004, *Not. Fisc. M.* 2004, 268, noot A. VERBEKE) stelde letterlijk "dat een verdelingsbeding in een stelsel van gemeenschap en een verrekenbeding in een stelsel van scheiding van goederen *economisch* gezien precies op hetzelfde neerkomen, maar dat een verrekenbeding een *verbintenisrechtelijk* karakter heeft, terwijl het verdelingsbeding *zakenrechtelijk* van aard is."

²¹⁹ B. PEETERS en R. SMET, "De Vlaamse registratie- en erfbelasting: overzicht van de ontwikkelingen sinds 1 januari 2015", *A.F.T.* 2015, afl. 12, 48.

²²⁰ Artikel 11, 4 SW.

²²¹ R. DEBLAUWE, *Inleiding tot de Vlaamse Erfbelasting*, Herentals, Knops Publishing, 2015, nr. 179.

huwelijksvermogensstelsel, vrijgesteld zijn van erfbelasting bij het overlijden van de eerststervende echtgenoot, waardoor de bestaansredenen ontnomen wordt aan verschillende van de hiervoor besproken constructies.

Ik ga akkoord met professor VERBEKE, die met aandrang aan notarissen vraagt om niet zomaar een stelsel van zuivere scheiding van goederen aan te raden²²².

Toch toont het overzicht hiervoor aan dat men als kinderloos koppel anno 2016 in Vlaanderen maar beter onder een basisstelsel van scheiding van goederen kan gehuwd zijn - uiteraard best aangevuld met een correctiemechanisme zoals het hiervoor besproken finaal verrekenbeding - als men nog op een fiscaalvriendelijke manier het gezamenlijk opgebouwd vermogen naar de langstlevende echtgenoot wil zien gaan.

Uit dit alles kan ik niet anders dan besluiten dat trouwen onder een "warm stelsel" in Vlaanderen zijn prijs heeft. De meeste echtgenoten zijn zich niet bewust van de uiterst belangrijke rol die hun huwelijksvermogensstelsel speelt bij vermogensplanning. Het is de taak en de plicht van de notaris om hen hierop te wijzen²²³.

ii) Het tweede punt dat opvalt bij het bestuderen van de Vlaamse erfbelasting, is de **verschillende fiscale behandeling naargelang de soort goederen die men heeft**: echtgenoten met hoofdzakelijk roerende goederen in hun patrimonium betalen veel meer erfbelasting dan echtgenoten die weinig roerende goederen bezitten en bij wie de gezinswoning het voornaamste vermogensbestanddeel is. Zelfs als deze woning een villa is van twee miljoen euro, is ze vrijgesteld van erfbelasting!

Het zou de eenvoud en rechtvaardigheid ten goede komen dat er - zoals bij onze noorderburen - een vrijstelling *in waarde* zou gelden tussen echtgenoten tot een bepaald plafond, ongeacht of dit nu roerende dan wel onroerende goederen zijn²²⁴.

SPRUYT verwoordt het treffend²²⁵: *"Wie zijn woning inruilt voor spaarcenten is de fiscale sigaar in Vlaanderen! Of hoe het Vlaamse successierecht de senioren dwingt tot een bepaalde keuze, namelijk eigenaar blijven van hun woning, ook al kan men deze niet meer deftig onderhouden."* Ook vanuit parlementaire hoek werd hierop al kritiek geuit²²⁶.

---

²²² A. VERBEKE, "Het huwelijkscontract van scheiding van goederen. Pleidooi voor een 'warme' uitsluiting", in *De evolutie in de huwelijkscontracten*, Kluwer, 1995, 81-191 en A. VERBEKE, "Contractsvrijheid in het huwelijksvermogensrecht. Opdracht voor een waakzaam notariaat", in *Liber amicorum Prof. Dr. G. BAETEMAN*, Kluwer, 1997, 327-354.

²²³ Zo bepaalde het Grondwettelijk Hof in haar arrest van 7 maart 2013 dat het tot de informatieplicht van de notaris behoort om de partijen uitdrukkelijk te wijzen op bepaalde risico's van het stelsel van scheiding van goederen: GwH 7 maart 2013, *T. Not.* 2013, 415, noot J. VERSTRAETE. De informatieplicht van de notaris is een onderdeel van de algemene bijstandsplicht van de notaris (artikel 9 Organieke Wet Notariaat) en wordt ook vermeld in artikel 11 van de Deontologische Code (F. BUYSENS, "Scheiding van goederen: een goed of een slecht huwelijksvermogensstelsel?", *T. Fam.* 2015, 52).

²²⁴ Ik verwijs hiervoor ook naar de resultaten van het onderzoek dat werd gevoerd door Antwerp Tax Academy, waarvan het rapport op 21 april 2016 gepubliceerd werd: http://www.steunpuntfb.ugent.be/publicatie_B_1.html.

²²⁵ E. SPRUYT, "Vlaamse afschaffing van het successierecht op de gezinswoning ten voordele van de langstlevende partner. 'My home is my castle'", *Not.Fisc.M.* 2006, afl. 9-10, 283.

²²⁶ Schriftelijke vraag nr. 572 van mevrouw Katrien SCHRYVERS aan minister Philippe MUYTERS de dato 28 juli 2011: *"Het decreet zou de verhuus van ouderen naar kleinere woonentiteiten - wellicht ongewild - kunnen afremmen, terwijl dit zelfstandig maar kleiner wonen vanuit andere beleidsdomeinen juist gepromoot wordt. Hoe kan hieraan worden verholpen?"*

Zoals ik hierboven²²⁷ reeds aanhaalde, vind ik het niet vanzelfsprekend dat een langstlevende echtgeno(o)t(e) überhaupt erfbelasting moet betalen op het vermogen dat hij/zij samen met zijn/haar echtgeno(o)t(e) heeft opgebouwd en waarop hij/zij reeds verschillende soorten van belasting²²⁸ heeft betaald.

Voor de vrijstelling van de erfbelasting op de gezinswoning bestond in 2006 een breed maatschappelijk draagvlak. Spruyt schreef toen: "*Laat ons hopen dat het decreet van 7 juli 2006 een eerste stap in de richting van een algehele afschaffing van de "taks op het verdriet" is*"²²⁹.

Ik vermoed dat ditzelfde breed maatschappelijk draagvlak anno 2016 ook bestaat voor een algehele afschaffing van de erfbelasting tussen echtgenoten, of toch op zijn minst voor een belastingvrij basisbedrag, naar het voorbeeld van verschillende andere landen.

---

²²⁷ *Supra*, nr. 37.

²²⁸ Registratierechten op vastgoed, BTW op consumptiegoederen, personenbelasting op beroepsinkomen en roerende voorheffing op spaarcenten.

²²⁹ E. SPRUYT, "Vlaamse afschaffing van het successierecht op de gezinswoning ten voordele van de langstlevende partner. 'My home is my castle'", *Not.Fisc.M.* 2006, afl. 9-10, 282.

HOOFDSTUK 2: VERTICALE VERMOGENSPLANNING

Inleiding

39. In dit hoofdstuk gaan we uit van de hypothese dat Marc, de echtgenoot uit de casus, overleden is, maar tijdens zijn leven wel een regeling wenste te treffen opdat zijn vermogen, na te zijn verbleven bij Greet, terug naar zijn eigen familie zou gaan.

De langstlevende kinderloze echtgenote²³⁰ zal ook bijna altijd de wens uiten om haar nalatenschap te laten toekomen aan vrienden, families en/of andere personen die haar dierbaar zijn en dit graag tegen een niet al te hoge fiscale kostprijs.

De tarieven van de Vlaamse erfbelasting in zijlijn zijn echter een heel groot pijnpunt voor Vlaamse kinderloze echtgenoten. Ze verschillen naargelang de verwantschap: broers en zussen betalen 30% tot 65%, andere personen tussen 45 en 65% en VZW's betalen 8,5%.

Wanneer Greet haar nalatenschap van € 800.000²³¹ wil legateren aan Louise, haar metekind, zal Louise maar liefst 65% of € 520.000 erfbelasting moeten betalen! Ik stel mij hierbij de (retorische) vraag of dergelijk tarief de toets van artikel 1 van het Eerste Protocol bij het E.V.R.M.²³² zou kunnen doorstaan²³³.

Vandaar de nood aan technieken die deze fiscale domper toch wat kunnen verzachten. Het testament is daarbij hét planningsinstrument bij uitstek, maar zeker in geval van grote vermogens mag niet voorbijgegaan worden aan de fiscaal voordelige gevolgen van schenkingen.

Achtereenvolgens komen het duolegaat, het restlefaat en de schenking met modaliteiten aan bod.

Na een begripsomschrijving en de eventuele impact van de antimisbruikbepaling volgt telkens een toetsing aan de **onderzoeksvraag**, die in dit hoofdstuk luidt: **"Op welke manier kan de langstlevende kinderloze echtgenote zo lang mogelijk de zeggenschap over haar vermogen en de inkomsten eruit behouden, maar toch de overgang van haar vermogen regelen aan een zo laag mogelijke fiscale kostprijs?"**

---

²³⁰ Omdat er volgens de statistieken in 75% van de gevallen een langstlevende echtgenote is (M. PUELINCKX-COENE, "De grote promotie van de langstlevende echtgenote", *TPR* 1981, 593; D. VAN LAERE, "De civiel- en fiscaalrechtelijke grenzen van schenkingen met voorbehoud van quasi vruchtgebruik", *Not. Fisc. M.* 2002, 189), gebruik ik in dit hoofdstuk steeds "echtgenote", maar uiteraard zijn alle beschreven planningstechnieken *mutatis mutandis* van toepassing op de langstlevende echtgenoot.

²³¹ Er van uitgaand dat Greet de woning van € 600.000 en banktegoeden ten belope van € 200.000 nalaat.

²³² Artikel 1 eerste protocol EVRM: "Alle natuurlijke of rechtspersonen hebben recht op het ongestoord genot van hun eigendom. Niemand zal van zijn eigendom worden beroofd behalve in het algemeen belang en met inachtneming van de voorwaarden neergelegd in de wet en in de algemene beginselen van het internationaal recht."

²³³ Doch deze vraag zou het voorwerp van een andere masterscriptie kunnen uitmaken.

Afdeling 1 - Duo-legaat

40. Een duolegaat kunnen we situeren binnen het kader van een "belastingbesparend testament"²³⁴ en is hét type-voorbeeld van een testament dat op maat dient gemaakt te worden²³⁵.

Grosso modo zijn er twee soorten: het klassiek duolegaat en het omgekeerd duolegaat. Binnen deze laatste categorie kunnen we nog een bijkomend onderscheid maken naargelang het bedrag bepaald dan wel bepaalbaar is. Beide types en hun onderlinge verschillen worden hierna besproken.

§ 1 Begripsomschrijving

a) Het klassiek duolegaat

41. Een duolegaat is eigenlijk een dubbel legaat²³⁶: er wordt een legaat vermaakt aan een "goed doel", een vzw of een stichting²³⁷, die in de erfbelasting tegen een relatief laag tarief belast wordt (8,5%) en daarnaast wordt een bijzonder legaat vermaakt aan familieleden (meestal in de zijlijn).

Juridisch-technisch is de besparing in de erfbelasting die via de techniek van het duolegaat wordt gerealiseerd, gebaseerd op de toepassing van de artikelen 2.7.1.0.10 en 2.7.3.2.13 van de VCF (oude artikelen 64-65 W. Succ.)²³⁸. Aan het algemeen legaat ten voordele van de vzw wordt de dubbele last gekoppeld om 1/ bijzondere legaten uit te keren aan bepaalde personen (de familieleden en vrienden) en 2/ de erfbelasting te betalen op die bijzondere legaten²³⁹. Zoals hoger²⁴⁰ reeds vermeld zijn familieleden en vrienden onderworpen aan zeer hoge en bovendien ook nog eens progressieve tarieven²⁴¹.

Door deze techniek wordt dus ook een dubbel doel beoogd: langs de ene kant wordt de erfbelasting in de zijlijn gedrukt, waardoor familieleden en vrienden netto meer overhouden dan wanneer ze alles rechtstreeks hadden gekregen²⁴² en bovendien steunt men de non-profitsector²⁴³.

---

²³⁴ CH. DECKERS, J. DE HERDT en N. GEELHAND, "(Fiscale) Successieplanning 'in extremis' in Vlaanderen", *Handboek Estate Planning, Bijzonder deel III*, Gent, Larcier, 381.

²³⁵ Elk testament behoort natuurlijk maatwerk te zijn, maar bij een duolegaat is dit essentieel.

²³⁶ N. GEELHAND DE MERXEM, "Het duolegaat: er is goed en slecht nieuws", *Nieuwsbrief Notariaat* 2013, afl. 11, 1.

²³⁷ Hierna steeds "de vzw" genoemd.

²³⁸ S. LAUKENS, "Het duolegaat: een stand van zaken", in *Accountancy Actualiteit*, 2015, nr. 4, 1.

²³⁹ CH. DECKERS, J. DE HERDT en N. GEELHAND, "(Fiscale) Successieplanning 'in extremis' in Vlaanderen", *Handboek Estate Planning, Bijzonder deel III*, Gent, Larcier, 2008, 413, nr. 577.

²⁴⁰ *Supra*, 36, nr. 39.

²⁴¹ Zie voetnoot 192 voor de omschrijving van het begrip "progressiviteit".

²⁴² L. WEYTS, "Over wit en zwart en vele tinten grijs: de antimisbruikbepaling bij registratie- en successierechten", *T.Not.* 2013, afl. 7-8, 400.

²⁴³ R. DEBLAUWE, "Het duolegaat nader bekeken", *AFT* 2009, afl. 2, 14 en <http://www.monkey.be> (24 februari 2009); R. DEBLAUWE, "Een verkeerd gelopen duolegaat", *Successierechten* 2014, afl. 5, p. 8: DEBLAUWE zegt dat duolegaten een goede zaak zijn voor de charity-sector in ons land en meent dat men best 50% van zijn bruto-nalatenschap laat toekomen aan de vzw.

De "truc van het duolegaat"²⁴⁴ bestaat hierin dat de vzw, omwille van het relatief laag tarief waaraan zij zelf belast wordt,²⁴⁵ de budgettaire ruimte heeft om naast haar eigen erfbelasting ook die van de andere testamentaire erfgenamen te betalen.

Bij het redigeren van een testament met een duolegaat is het daarom cruciaal om de omvang van het legaat aan de vzw correct te bepalen, zodanig dat de vzw genoeg overhoudt om zowel haar eigen erfbelasting als die van de bijzondere legataris(sen) te betalen²⁴⁶.

Dit is een moeilijke oefening, omdat het vermogen van de erflater meestal nog zal veranderen tussen de datum van het testament en zijn overlijden. Om deze reden wordt vaak een variabel bedrag gelegateerd aan de vzw zodat waardeschommelingen kunnen worden opgevangen. Ik zal hierna²⁴⁷ dieper ingaan op de problematiek van het (omgekeerd) duolegaat met een bepaalbaar bedrag.

b) Het omgekeerd duo-legaat²⁴⁸

42. Enkele gevolgen van het klassiek duo-legaat die meestal als ongewenst worden ervaren²⁴⁹ zijn dat de vzw de saisine krijgt (dus in het bezit komt van de goederen van de nalatenschap) en ook dat zij moet instaan voor de aangifte en de vereffening-verdeling van de nalatenschap.

De erflater zal liever hebben dat zijn verwanten als algemene legatarissen in het bezit treden van de nalatenschap en dat aan het goede doel een bepaalde nettosom wordt uitgekeerd. Dit is dan een omgekeerd duolegaat²⁵⁰: de familieleden worden aangesteld als algemene legatarissen en de vzw als bijzondere legataris²⁵¹. De besparing aan erfbelasting is exact dezelfde als bij het klassiek duolegaat, maar de bal blijft op civielrechtelijk vlak wel in het kamp liggen van de familieleden.

Om het duolegaat nog gebruiksvriendelijker te maken en bestand te maken tegen de onvermijdelijke wijzigingen aan het vermogen van de erflater, werd de voorbije jaren door de rechtspraak aangeraden om te werken met een *bepaalbaar* bedrag. Dit heeft twee voordelen: de vzw heeft de zekerheid dat ze netto een vaste som zal ontvangen, en de erflater moet zijn testament niet steeds aanpassen bij elke verandering van zijn vermogenssituatie.

Over de fiscale behandeling van het omgekeerd duolegaat met een bepaalbaar bedrag zijn er verschillende recente rechterlijke uitspraken, die ik hierna zal bespreken onder §2 a).

---

²⁴⁴ E. SPRUYT, "Anti-misbruik in registratie- en successierechten: een kritische analyse", *Bijzonder deel van het Handboek Estate Planning*, Gent, Larcier, 2012, 99.

²⁴⁵ 8,5% (artikel 2.7.4.2.1 VCF)

²⁴⁶ R. DEBLAUWE, "Het duolegaat nader bekeken", *AFT* 2009, afl. 2, 9.

²⁴⁷ *Infra*, 39, nr. 43.

²⁴⁸ Mogelijke clause omgekeerd duolegaat: 'ik stel mijn vriend aan als algemene legataris, onder de last een bedrag X te betalen aan het goede doel Y, dat op zijn beurt de last krijgt opgelegd om de successierechten van mijn vriend te betalen.' (N. GEELHAND DE MERXEM, "Het duolegaat: er is goed en slecht nieuws", *Notariaat* 2013, afl. 11, 3).

²⁴⁹ S. LAUKENS, "Het duolegaat: een stand van zaken", in *Accountancy Actualiteit*, 2015, nr. 4, 2.

²⁵⁰ N. GEELHAND DE MERXEM, "Het duolegaat: er is goed en slecht nieuws", *Notariaat* 2013, afl. 11, 3.

²⁵¹ Bovendien moet de vzw als bijzondere legataris niet bijdragen in het passief van de nalatenschap (artikel 1024 BW).

§ 2 Nuttig planningsinstrument?

a) Aanvaard door de fiscus ? Impact van de AMB

43. In de eerste circulaire²⁵² over de antimisbruikbepaling van 19 juli 2012 plaatste de fiscale administratie het duolegaat - volgens sommigen²⁵³ louter om opportuiniteitsredenen - op de witte lijst, maar wel op voorwaarde dat het goede doel een 'substantiële netto-bevoordeling' ontving²⁵⁴. In de circulaire van 10 april 2013²⁵⁵ werd plots geen melding meer gemaakt van het duolegaat²⁵⁶. De administratie schraptte trouwens alle testamentaire beschikkingen en planningstechnieken uit de witte én de zwarte lijst, omdat ze niet onder het toepassingsgebied vallen van de AMB²⁵⁷. Bijgevolg kan er nooit sprake zijn van fiscaal misbruik, zelfs als het netto-bedrag dat de vzw overhoudt miniem is²⁵⁸.

De Vlaamse omzendbrief "2015/1"²⁵⁹ bevestigde dat testamentaire bepalingen niet onder de toepassing kunnen vallen van de AMB²⁶⁰.

Daar waar het klassiek duolegaat zonder meer door de fiscale administratie aanvaard wordt²⁶¹, maakt zij echter wél bezwaar tegen de variant van het *omgekeerd* duolegaat waarbij het bedrag dat aan de vzw moet toekomen, niet bepaald maar enkel *bepaalbaar* is.

De fiscus²⁶² meent dat er in dergelijke gevallen geen verbintenis is in hoofde van de algemene legatarissen om iets te geven²⁶³, maar wel om iets te *doen*²⁶⁴, waardoor de som die aan de vzw toekomt, niet wordt gekwalificeerd als een "legaat" in hoofde van de begunstigde²⁶⁵ en dus ook niet mag worden afgetrokken van het totaal²⁶⁶. Het gevolg hiervan is dat de fiscus eenvoudigweg geen rekening houdt met het bepaalbaar legaat en dat de familieleden erfbelasting verschuldigd zullen zijn op de ganse nalatenschap.

---

²⁵² Circulaire 8/2012 dd. 19 juli 2012, <http://ccff02.minfin.fgov.be>

²⁵³ G. DEKNUDT en E. DHAENE, "Antimisbruikbepaling vereist nieuwe handleiding voor vermogensplanning", In: X., *Notariële valkuilen. Wie betaalt de rekening? VLN-Congres 15 december 2012*, Kluwer, Mechelen, 2012, 132.

²⁵⁴ L. WEYTS, "Over wit en zwart en vele tinten grijs: de antimisbruikbepaling bij registratie- en successierechten", *T.Not.* 2013, afl. 7-8, 400.

²⁵⁵ Circulaire 5/2013 dd. 10 april 2013, <http://ccff02.minfin.fgov.be>

²⁵⁶ R. DEBLAUWE, "Een verkeerd gelopen duolegaat", *Successierechten 2014*, afl. 5, 8.

²⁵⁷ N. GEELHAND, "De wijzigende circulaire inzake antimisbruik in de registratie- en successierechten", *TEP* 2013, 33. De circulaire (opgenomen in dit artikel vanaf p. 42) nr. 5/2013 bepaalt immers dat "fiscaal misbruik handelt om door de belastingplichtige zelf gestelde rechtshandelingen. (...) In het kader van successierechten en testamenten is de testator niet de belastingplichtige. Bijgevolg kunnen, op basis van de geldende wetteksten, testamentaire bepalingen niet onder de toepassing vallen van de in artikel 106 W. Succ. voorzien antimisbruikbepaling."

²⁵⁸ N. GEELHAND DE MERXEM, "Het duolegaat: er is goed en slecht nieuws, *Notariaat* 2013, afl. 11, p. 4; N. GEELHAND DE MERXEM, "Het omgekeerde duolegaat met bepaalbaar bedrag: nu wel correcte beslissing", *Not.Fisc.M.* 2015, afl. 1, 29.

²⁵⁹ Omzendbrief "2015/1" de dato 16 februari 2015.

²⁶⁰ N. GEELHAND DE MERXEM, "Vlaamse registratie- en erfbelasting - Over de witte lijst die plots verdween en daarna opnieuw opdook", *TvRF* 2015/1, 17.

²⁶¹ N. GEELHAND DE MERXEM, "Het omgekeerde duolegaat met bepaalbaar bedrag: nu wel correcte beslissing", *Not.Fisc.M.* 2015, afl. 1, 29.

²⁶² Federaal standpunt S 64/03-02 (www.fisconetplus.be)

²⁶³ Oud artikel 64, eerste alinea W. Succ., thans artikel 2.7.1.0.10, eerste alinea VCF: "De (...) beschikking (...) door de erflater (...) opgelegde verbintenis om aan een met naam aangeduide derde een kapitaal of een rente te geven (...), wordt voor de heffing van het successierecht als legaat beschouwd."

²⁶⁴ Oud artikel 64, tweede alinea W. Succ., thans artikel 2.7.1.0.10, tweede alinea VCF: "De (...) opgelegde verbintenis om ten bate van een ander iets te doen (...), worden niet beschouwd als legaat."

²⁶⁵ B. CARDOEN, "Omgekeerd' duo-legaat : wat als het legaat slechts 'bepaalbaar' is ?", *Fiscoloog* 2015, afl. 1432, 7.

²⁶⁶ Oud artikel 65 W. Succ., thans artikel 2.7.3.2.13 VCF: "Ingeval van legaat (...) wordt het bedrag van de gelegateerde geldsom (...), voor de berekening van de rechten afgetrokken van de nettoverkrijging van de erfgenaam, legataris of begiftigde die het legaat van de geldsom (...) moet uitbetalen."

DEBLAUWE is het eens met het standpunt van de fiscus²⁶⁷. GEELHAND meent echter dat de fiscus ten onrechte een voorwaarde toevoegt aan de wet en daardoor het grondwettelijk principe, dat er geen belasting mag zijn dan door een wet, schendt.²⁶⁸ Daarnaast stelt hij dat er maar één verschil is tussen een omgekeerd duolegaat met een bepaald dan wel een bepaalbaar bedrag, namelijk dat de berekening bij het tweede type a posteriori gebeurt, wat vandaag geen probleem meer kan zijn met de berekeningsprogramma's die voorhanden zijn²⁶⁹.

44. De fiscus werd al tweemaal in het gelijk gesteld²⁷⁰ door de rechtbanken van eerste aanleg te Hasselt²⁷¹ en te Antwerpen²⁷². De rechtbank van eerste aanleg en het hof van beroep te Gent oordeelden dan weer in het voordeel van de belastingplichtige. In een vonnis van 30 juni 2014 overweegt de rechtbank *"dat artikel 64§1 W. Succ.²⁷³ niet eist dat de som die aan de vzw moet toekomen, bepaald moet zijn. Het is voldoende dat het te geven kapitaal bepaalbaar is en op de dag van het overlijden kan worden bepaald op basis van objectieve criteria."*²⁷⁴

Verder vermeldt deze rechtbank in haar vonnis dat, door gebruik te maken van een duolegaat met bepaalbaar bedrag, de testator zijn testament niet constant moet aanpassen. In geval van een omgekeerd duolegaat ziet het vonnis als bijkomend voordeel dat de vereffening-verdeling van de nalatenschap niet door de vzw moet gebeuren en het goede doel dus geen enkele inspanning moet leveren op dat vlak²⁷⁵.

Het hof van beroep te Gent stelde in een recent arrest²⁷⁶ dat *"een formulering die toelaat het bedrag te bepalen op het moment dat de nalatenschap openvalt volstaat om een geldig legaat te vermaken"* en ook *"dat er geen enkele fiscale bepaling is die toelaat een onderscheid te maken tussen de toekenning van enerzijds een absoluut bedrag en anderzijds een bedrag dat slechts (weliswaar met zekerheid) bepaalbaar is."*

Samen met deze rechtspraak van Gent zijn CARDOEN en GEELHAND van mening dat een omgekeerd duolegaat met bepaalbaar bedrag niet anders mag behandeld worden dan een klassiek duolegaat²⁷⁷ en dat dit geen fiscaal misbruik uitmaakt, noch formeel, noch inhoudelijk²⁷⁸.

---

²⁶⁷ R. DEBLAUWE, "Bepaalbare duolegaten: stand 2 – 1", *Successierechten 2015*, afl. 6, p. 10; N. GEELHAND DE MERXEM, "Het omgekeerd duo-legaat met een bepaalbaar bedrag en artikel 64, lid 2 W.Succ", *Not.Fisc.M.* 2014, afl. 5-6, 151.

²⁶⁸ N. GEELHAND DE MERXEM, "Het duolegaat: er is goed en slecht nieuws", *Notariaat* 2013, afl. 11, 5.

²⁶⁹ N. GEELHAND DE MERXEM, "Het omgekeerd duo-legaat met een bepaalbaar bedrag en artikel 64, lid 2 W.Succ", *Not.Fisc.M.* 2014, afl. 5-6, 152.

²⁷⁰ R. DEBLAUWE, "Bepaalbare duolegaten: stand 2 – 1", *Successierechten 2015*, afl. 6, 7-10.

²⁷¹ Rb. Hasselt 19 september 2013, *Not. Fisc. M.* 2014, afl. 5-6, 147.

²⁷² Rb. Antwerpen 22 oktober 2014, www.fisconetplus.be.

²⁷³ Huidig artikel 2.7.1.0.10 VCF.

²⁷⁴ Rb. Gent 30 juni 2014, *Not. Fisc. M.* 2015, afl. 1, 25, met noot GEELHAND; B. CARDOEN, "'Omgekeerd' duo-legaat : wat als het legaat slechts 'bepaalbaar' is ?", *Fiscoloog* 2015, afl. 1432, 7-9 en www.fiscoloog.be (10 augustus 2015).

²⁷⁵ N. GEELHAND DE MERXEM, "Het omgekeerde duolegaat met bepaalbaar bedrag: nu wel correcte beslissing", *Not.Fisc.M.* 2015, afl. 1, 29.

²⁷⁶ Gent 22 december 2015, rolnummer 2014/AR/2601 (<http://belastingen.vlaanderen.be/standpunten-commentaren>), nog niet gepubliceerd.

²⁷⁷ N. GEELHAND DE MERXEM, "Het omgekeerde duolegaat met bepaalbaar bedrag: nu wel correcte beslissing", *Not.Fisc.M.* 2015, afl. 1, 28-29; B. CARDOEN, "Omgekeerd' duo-legaat : wat als het legaat slechts 'bepaalbaar' is?", *Fiscoloog* 2015, afl. 1432, 7-9 en www.fiscoloog.be (10 augustus 2015).

²⁷⁸ N. GEELHAND DE MERXEM, "Het omgekeerd duo-legaat met een bepaalbaar bedrag en artikel 64, lid 2 W.Succ", *Not.Fisc.M.* 2014, afl. 5-6, 152: *"Formeel niet omdat testamentaire clausules niet het voorwerp kunnen uitmaken van een fiscaal misbruik."*

VLABEL oordeelde aanvankelijk in een administratief standpunt van 22 juni 2015 dat zij geen rekening houdt met een "nader te bepalen bedrag" dat aan een bijzondere legataris wordt toebedeeld, maar enkel met het "vaste (minimum) bedrag"²⁷⁹. Op 8 februari 2016 versoepelde de Vlaamse Belastingdienst haar standpunt²⁸⁰, door wél rekening te houden met het totaal bedrag van bepaalbaar legaat, op voorwaarde "*dat de aangevers duidelijk de wijze van berekening en het berekend bedrag van het bijzonder legaat vermelden in de aangifte*".

b) Toetsing aan de onderzoeksvraag

45. Een **civielrechtelijk** voordeel van testamenten in het algemeen is dat een testator de controle over zijn ganse vermogen behoudt tot aan zijn overlijden, dit in tegenstelling tot een schenker.

46. Op **fiscaal** vlak is een duo-legaat vooral doeltreffend in situaties waar de hogere tarieven van erfbelasting van toepassing zijn. Hiervoor²⁸¹ haalde ik al aan dat deze tarieven kunnen oplopen tot 65%. Door gebruik te maken van de techniek van het duolegaat kunnen de zware successierechten ten dele worden verminderd²⁸².

Wanneer gekozen wordt voor een *omgekeerd* duolegaat, zijn de familieleden en vrienden de algemene legatarissen, waardoor zij - en niet de vzw - in het bezit komen van alle goederen van de nalatenschap en zelf het netto-bedrag aan het goede doel uitkeren, nadat de erfbelasting betaald is. Ook de vzw zal met deze gang van zaken tevreden zijn, omdat zij zich niet moeten bezighouden met de administratieve rompslomp en de fiscale verplichting van het indienen van een aangifte. Zowel de erflater als de beide legatarissen zullen zich bij dit alles comfortabeler voelen.

Opteert de testator bovendien voor een legaat met een *bepaalbaar* bedrag, dan dient hij zijn testament niet periodiek meer aan te passen aan de wijzigingen in zijn vermogen²⁸³. Op dit punt dient de notaris de testator goed te wijzen op de voorwaarden die VLABEL heeft gesteld in haar recent standpunt²⁸⁴.

Inhoudelijk niet omdat er geen fiscale besparing is (in vergelijking met een omgekeerd duo-legaat met een (zelfde) bepaald bedrag) en omdat er een niet-fiscaal motief is, met name het comfort van alle partijen (...).

²⁷⁹ (Oorspronkelijk) standpunt 15093 dd. 22 juni 2015, "Fiscale gevolgen omgekeerd duolegaat met bepaalbaar bedrag", (www.belastingen.vlaanderen.be/standpunten-commentaren); S. SEYNS, "Nieuwe wetgeving", in W. PINTENS en C. DECLERCK (eds.), *Patrimonium* 2015, 131, nr. 33; N. VERSTRAETE, "Het omgekeerd duolegaat dood en begraven?", *T. Not.* 2016, 3-6.

²⁸⁰ Standpunt van VLABEL nr. 15093 dd. 08 februari 2016: "Fiscale gevolgen omgekeerd duolegaat met bepaalbaar bedrag" (<http://belastingen.vlaanderen.be/standpunten-commentaren>)

²⁸¹ *Supra*, 36, nr. 39.

²⁸² S. PLINGERS en S. PEEL, "Duolegaat", in A. VERBEKE, F. BUYSSSENS en H. DERYCKE, *Estate planning algemeen deel - boek 5 vermogensplanning met effect na overlijden: erfrecht en testament*, De Boeck&Larcier, Brussel, 2005, 97, nr. 154.

²⁸³ N. GEELHAND DE MERXEM, "Het omgekeerd duo-legaat met een bepaalbaar bedrag en artikel 64, lid 2 W.Succ", *Not.Fisc.M.* 2014, afl. 5-6, 150.

²⁸⁴ *Supra*, nr. 44.

§ 3 Nalaten aan een goed doel in Nederland: de ANBI

47. Indien in Nederland aan derde natuurlijke personen nagelaten wordt dan is er in principe een relatief hoog belastingtarief²⁸⁵ verschuldigd en geldt er slechts een kleine vrijstelling²⁸⁶, maar de belastingdruk is er toch een stuk lager dan in Vlaanderen. Het *hoogste* tarief in de categorie vreemden bedraagt er namelijk 40%, dus minder dan het *laagste* tarief van 45% in Vlaanderen. In Nederland is er dus niet meteen nood aan constructies zoals het duolegaat.

Wel is het ook bij onze noorderburen mogelijk om vermogen na te laten aan goed doelinstellingen die voldoen aan de ANBI (algemeen nut beogende instelling) voorwaarden van de wet. De voorwaarden²⁸⁷ om erkend te worden als ANBI²⁸⁸ en te kunnen genieten van de hierna vermelde fiscale voordelen, zijn vrij strikt en worden meer en meer aangescherpt.

In tegenstelling tot vzw's die in Vlaanderen een vlak tarief van 8,5 % erfbelasting betalen, is er **geen** erfbelasting verschuldigd²⁸⁹ voor erfrechtelijke verkrijgingen die door de ANBI worden gebruikt in het algemeen belang²⁹⁰.

---

²⁸⁵ Een verkrijging tot € 121.296 is belast tegen 30% en daarboven aan 40%. Zie art. 24, lid 1 SW.

²⁸⁶ De vrijstelling voor derde personen is € 2.122 (cijfers 2016). Zie art. 32, onder 4, letter f SW.

²⁸⁷ Een oplijsting van alle voorwaarden om erkend te worden als ANBI valt echter buiten het bestek van deze scriptie.

²⁸⁸ De definitie van een ANBI staat vermeld in artikel 5b lid 1 AWR (Algemene Wet inzake Rijksbelastingen) en de criteria waaraan ANBI's moeten voldoen om in aanmerking te komen voor fiscale faciliteiten zijn opgenomen in de artikelen 1a en 1b van de Uitvoeringsregeling AWR.

²⁸⁹ Artikel 32lid 1 sub 3 SW.

²⁹⁰ A.R. AUTAR, C.B. BAARD en W.D. KOLKMAN, *Compendium Estate Planning 2015*, SDU Uitgevers, Den Haag, 2015, 223.

Afdeling 2 - Fideïcommis de residuo of restlegaat

Inleiding

48. Zoals ik reeds in de inleiding schreef, hebben kinderloze echtgenoten meestal een dubbele wens wat hun vermogensplanning betreft. Enerzijds willen zij dat bij het overlijden van één van hen, de langstlevende echtgenote maximaal beschermd achterblijft²⁹¹ en dezelfde levensstandaard kan aanhouden. Dit zou eenvoudigweg kunnen geregeld worden via een testament waarbij de eerststervende echtgenoot zijn ganse nalatenschap in volle eigendom nalaat aan de langstlevende.

Anderzijds zal elke echtgenoot wensen dat zijn of haar nalatenschap toekomt aan de eigen familie na hun beider overlijden. Als ze enkel met een testament in het voordeel van de langstlevende echtgenoot werken, zal de familie van de eerststervende dus nooit iets erven. En wanneer men er voor zou opteren om enkel het vruchtgebruik aan de langstlevende te geven en de blote eigendom aan de familie, dan wordt de langstlevende aanzienlijk beperkt in zijn of haar bestedingspatroon²⁹².

49. Een fideïcommis de residuo, hierna "restlegaat" genoemd, komt zowel in de horizontale als in de verticale vermogensplanning tegemoet aan de verzuchtingen van kinderloze echtgenoten²⁹³.

Deze planningstechniek had in principe al in het eerste hoofdstuk aan bod kunnen komen, omdat het effect na het overlijden van de eerste echtgenoot heel gelijkaardig is aan dat van een verblijvingsbeding: de langstlevende echtgenote krijgt (de beschikking over) het ganse vermogen²⁹⁴.

Ik zal het restlegaat hier behandelen, omdat ik voornamelijk de werking ervan na het overlijden van de langstlevende echtgenote wil toetsen aan mijn onderzoeksvraag.

§ 1 Begripsomschrijving

50. Een restlegaat verzoent de twee voormelde bekommernissen, doordat de volle eigendom van de nalatenschap eerst aan de langstlevende echtgenoot toekomt en al wat deze niet heeft verbruikt, in tweede orde naar de eigen familie gaat²⁹⁵. De familie zal dus enkel krijgen wat overblijft²⁹⁶.

Juridisch-technisch kan een restlegaat worden omschreven als *"een gift, waarbij de beschikker het geheel of een deel van zijn goederen overmaakt aan een eerste begunstigde of bezwaarde,*

---

²⁹¹ J. VERSTRAETE en F. BUYSENS, *Notarieel familie- en familiaal vermogensrecht met opstellen van akten en notariële praktijk, Deel 2*, Leuven, Acco, 2014, 57.

²⁹² E. SPRUYT, "De schenking: het paradepaard van de successieplanning", in *A.F.T.* 2008, 94, nr. 202.

²⁹³ A. MAELFAIT, "Testamentaire schikkingen burgerrechtelijk en fiscaal bekeken", in L. WEYTS en C. CASTELEIN (eds.), *Capita selecta notarieel recht. Leuvense Notariële geschriften*, Leuven, Universitaire Pers, 2006, 121.

²⁹⁴ In dit geval betreft het wel de nalatenschap in plaats van het gemeenschappelijk vermogen.

²⁹⁵ E. SPRUYT, "De schenking: het paradepaard van de successieplanning", in *A.F.T.* 2008, 94, nr. 202.

²⁹⁶ J. VERSTRAETE en F. BUYSENS, *Notarieel familie- en familiaal vermogensrecht met opstellen van akten en notariële praktijk, Deel 2*, Leuven, Acco, 2014, 57.

en waarbij bepaald wordt dat hetgeen van deze goederen overblijft bij zijn overlijden, zal toekomen aan een tweede begunstigde of verwachter, die eveneens door de beschikker werd aangewezen."²⁹⁷

Het is met andere woorden een tweetrapsprocédé waardoor een testator zijn goederen opeenvolgend aan zijn langstlevende echtgenote en aan zijn familie kan toebedelen.

Net zoals een duolegaat is een restlegaat eigenlijk een dubbel legaat²⁹⁸, en geen legaat met last.

51. Op de eerste begunstigde rust in principe geen bewaarplicht, waardoor enkel het restant van het vermogen van de echtgenoten zal toekomen aan de familieleden²⁹⁹. De langstlevende echtgenoot blijft dus volledig beschikkingsbevoegd³⁰⁰. Dit is een essentieel verschil met de verboden erfstelling over de hand³⁰¹.

In de rechtspraak ontstonden de voorbije jaren clausules die de beschikkingsvrijheid van de eerste begunstigde beperkten, bijvoorbeeld dat deze de goederen niet mocht legataren of wegschenken³⁰². MAELFAIT raadt aan om het verbod om te beschikken om niet, duidelijk te formuleren om alle onduidelijkheden inzake de beschikkingsbevoegdheid van de eerste begunstigde uit te sluiten³⁰³.

Er bestaat veel rechtspraak over conflicten tussen de eerste en de tweede begunstigde(n). Een recent arrest³⁰⁴ van het Hof van Beroep te Antwerpen stelt dat de fideïcommissaire boedel een doelgebonden vermogen is en dat de rechten van beide begunstigten in balans moeten zijn.

52. Beide begunstigten verkrijgen hun rechten rechtstreeks van de beschikker³⁰⁵.

De taxatie van het restlegaat bij het overlijden van de bezwaarde is gebaseerd op de artikelen 2.7.4.1.4 en 2.7.4.1.5 VCF³⁰⁶ en geschiedt aan het tarief dat van toepassing is op de

---

²⁹⁷ Antwerpen 8 april 2015, *Limb.Rechtsl.* 2015, afl. 3, 228, *T.Not.* 2015, afl. 6, 436; W. PINTENS, C. DECLERCK, J. DU MONGH en K. VANWINCKELEN, *Familiaal vermogensrecht (tweede herwerkte druk)*, Intersentia, Antwerpen-Oxford, 2010, 1229, nr. 2435.

²⁹⁸ N. VANDEBEEK, "Beginselen inzake de heffing van successierechten - Successierechtelijke aspecten betreffende testamentaire beschikkingen", in N. VANDEBEEK, *Schenkings en legaten van onroerende goederen*, Kluwer, Mechelen, 2009, 181.

²⁹⁹ N. GEELHAND DE MERXEM en R. BARBAIX, "Planningstechnieken tussen echtgenoten", in *Notariële actualiteit 2011 - Verslagboek van de vormingsdagen van de studiekering Provinciaal genootschap der notarissen van Oost-Vlaanderen*, die Keure, Brugge, 2012, nr. 100; W. PINTENS, C. DECLERCK, J. DU MONGH en K. VANWINCKELEN, *Familiaal vermogensrecht (tweede herwerkte druk)*, Intersentia, Antwerpen-Oxford, 2010, 1229, nr. 2435.

³⁰⁰ Voorbeeldclausule van een restlegaat: "Ik legateer aan .... de algemeenheid van de roerende en onroerende goederen, die mijn nalatenschap zullen uitmaken op de dag van mijn overlijden, om erover te beschikken in volle eigendom naar believen, zelfs bij schenking en testament, maar onder de uitdrukkelijke voorwaarde dat, bij het overlijden van mijn voornoemde algemene legataris, de goederen waarover hij niet zou hebben beschikt, uitgekeerd worden aan volgende personen: ..." (J. VERSTRAETE en F. BUYSENS, *Notarieel familie- en familiaal vermogensrecht met opstellen van akten en notariële praktijk, Deel 2*, Leuven, Acco, 2014, 63).

³⁰¹ A. MAELFAIT, "Testamentaire schikkingen burgerrechtelijk en fiscaal bekeken", in L. WEYTS en C. CASTELEIN (eds.), *Capita selecta notarieel recht. Leuvense Notariële geschriften*, Leuven, Universitaire Pers, 2006, 118.

³⁰² J. VERSTRAETE en F. BUYSENS, *Notarieel familie- en familiaal vermogensrecht met opstellen van akten en notariële praktijk, Deel 2*, Leuven, Acco, 2014, 59.

³⁰³ A. MAELFAIT, "Testamentaire schikkingen burgerrechtelijk en fiscaal bekeken", in L. WEYTS en C. CASTELEIN (eds.), *Capita selecta notarieel recht. Leuvense Notariële geschriften*, Leuven, Universitaire Pers, 2006, 118.

³⁰⁴ Antwerpen 8 april 2015, *Limb.Rechtsl.* 2015, afl. 3, 226; *T.Not.* 2015, afl. 6, 436.

³⁰⁵ W. PINTENS, C. DECLERCK, J. DU MONGH en K. VANWINCKELEN, *Familiaal vermogensrecht (tweede herwerkte druk)*, Intersentia, Antwerpen-Oxford, 2010, 1229, nr. 2435.

³⁰⁶ **Artikel 2.7.4.1.4 VCF** (oud artikel 53 W. Succ.): "Als een met fideï-commis bezwaard goed op de verwachter overgaat, alsook in geval van aanwas of terugval van eigendom, vruchtgebruik of van elk tijdelijk of levenslang recht, is de erfbelasting bij overlijden verschuldigd volgens de graad van verwantschap tussen de erfflater en de verwachter of andere verkrijger. In de gevallen, vermeld in het eerste lid, blijven de rechten die geheven zijn ten laste van de bezwaarde of van de ingestelde in eerste rang, verworven voor de overheid in het voordeel waarvan ze geïnd zijn, tenzij de substitutie, de aanwas of de terugval binnen een jaar na het overlijden van de beschikker plaatsvinden. In dat geval worden de eerste geheven rechten op de eisbaar

verwantschap tussen de testator en de tweede begunstigde, en niet aan het tarief tussen de eerste en de tweede begunstigde³⁰⁷. Gelet op de hoge tarieven waaraan neven en nichten en vreemden onderworpen zijn, is er in de realiteit van een fiscaal voordeel nog nauwelijks sprake³⁰⁸.

53. Ook in Nederland kent men de "tweetrapsmaking"³⁰⁹, waardoor een erflater twee maal kan beschikken over zijn vermogen³¹⁰ en kan bekomen dat het vermogen uiteindelijk toekomt aan zijn eigen familie. De techniek is volledig gelijklopend met het hiervoor besproken fideïcommis de residuo, zowel wat de terminologie (insteller, bezwaarde en verwachter) als wat de fiscale behandeling betreft. Net als bij ons wordt de tweede begunstigde geacht verkregen te hebben van de oorspronkelijke testator³¹¹, wat resulteert in een voordeliger tarief qua erfbelasting. De bezwaarde is bevoegd goederen van de nalatenschap te vervreemden en te verteren, voor zover de erflater het in zijn testament niet anders heeft bepaald. Aan het "interen" kan de insteller wel voorwaarden verbinden³¹². Hij kan bijvoorbeeld bepalen dat de bezwaarde eerst zijn eigen vermogen moet aanspreken, of dat de intering gebeurt naar evenredigheid van het bezwaarde vermogen en het eigen vermogen van de bezwaarde³¹³.

§ 2 Nuttig planningsinstrument?

a) Aanvaard door de fiscus ? Impact van de AMB

54. Net als het duolegaat stond het restleegaat aanvankelijk eerst op de witte lijst van de AMB (circulaire 2012) en werd het vervolgens samen met alle andere testamentaire beschikkingen van de lijst gehaald door de circulaire van 2013.

Ook al werkt het restleegaat belastingbesparend, toch er is geen sprake van misbruik. De fiscus ziet geen graten in het bewandelen van de minst belaste weg³¹⁴.

b) Toetsing aan de onderzoeksvraag

55. De doelstellingen van het restleegaat zijn voornamelijk civielrechtelijk van aard, namelijk de verzorging en het comfort van de langstlevende en het behoud van het familiaal vermogen

---

geworden rechten aangerekend, zonder dat er aanleiding tot teruggave kan zijn en behoudens toepassing van artikel 2.7.3.2.10."

Artikel 2.7.4.1.5 VCF (oud artikel 61 W. Succ.): *"Het toe te passen tarief is het tarief dat van kracht is op de dag van het overlijden."*

³⁰⁷ L. WEYTS, "Over wit en zwart en vele tinten grijs: de antimisbruikbepaling bij registratie- en successierechten", *T.Not.* 2013, afl. 7-8, 401.

³⁰⁸ J. VERSTRAETE en F. BUYSSENS, *Notarieel familie- en familiaal vermogensrecht met opstellen van akten en notariële praktijk, Deel 2*, Leuven, Acco, 2014, 65.

³⁰⁹ Het fideïcommis is civielrechtelijk geregeld in boek 4 BW artikel 136 en volgende. De fiscale bepalingen zijn terug te vinden in artikel 21, lid 2 en 4 SW.

³¹⁰ A.R. AUTAR, C.B. BAARD en W.D. KOLKMAN, *Compendium Estate Planning 2015*, SDU Uitgevers, Den Haag, 2015, 278.

³¹¹ M.J. VAN MOURIK, "De Nederlandse notaris en de vermogensplanning", *TEP* 2011, 207, nr. 282.

³¹² A.R. AUTAR, C.B. BAARD en W.D. KOLKMAN, *Compendium Estate Planning 2015*, SDU Uitgevers, Den Haag, 2015, 279.

³¹³ W. PINTENS, C. DECLERCK, J. DU MONGH en K. VANWINCKELEN, *Familiaal vermogensrecht (tweede herwerkte druk)*, Intersentia, Antwerpen-Oxford, 2010, 1235.

³¹⁴ L. WEYTS, "Over wit en zwart en vele tinten grijs: de antimisbruikbepaling bij registratie- en successierechten", *T.Not.* 2013, afl. 7-8, 401.

in de eigen bloedlijn³¹⁵. Anderzijds kan de mogelijke inmenging van de tweede begunstigde, zoals zijn recht om een boedelbeschrijving te laten opstellen bij het overlijden van de erflater³¹⁶, een argument zijn voor kinderloze echtgenoten om niet voor een restlegaat te kiezen³¹⁷ maar wel voor zogenaamde spiegeltestamenten³¹⁸, waarbij de langstlevende echtgenoot eveneens over de ganse nalatenschap van de eerststervende kan beschikken, zonder dat de familie van die eerststervende al enig recht kan laten gelden³¹⁹. Deze optie zal wel duurder uitvallen³²⁰, maar bij kinderloze echtgenoten is het kostenplaatje meestal van minder belang dan het veiligstellen van de langstlevende echtgenote³²¹.

We kunnen besluiten dat het restlegaat *civielrechtelijk* qua bescherming van de langstlevende echtgenote zeer sterke troeven heeft, namelijk het behoud van het eigendomsrecht en de beschikkingsbevoegdheid in hoofde van de langstlevende³²².

Op *fiscaal* vlak kan het ook een (relatief kleine) besparing betekenen wanneer de tweede begunstigde een ouder, broer of zus van de testator is³²³, doordat zij geacht worden rechtstreeks van de testator te verkrijgen.

---

³¹⁵ CH. DECKERS, J. DE HERDT en N. GEELHAND, "(Fiscale) Successieplanning 'in extremis' in Vlaanderen", *Handboek Estate Planning, Bijzonder deel III*, Gent, Larcier, 411.

³¹⁶ Artikel 1176 Ger.W.

³¹⁷ J. VERSTRAETE en F. BUYSENS, *Notarieel familie- en familiaal vermogensrecht met opstellen van akten en notariële praktijk, Deel 2*, Leuven, Acco, 2014, 65; C. DE WULF, *Het opstellen van notariële akten*, Deel I, Mechelen, Kluwer, 2010, 557.

³¹⁸ In dit geval maken beide echtgenoten ieder een identiek testament op, waarbij zij elkaar de volle eigendom van hun nalatenschap legateren, en, indien de andere echtgenoot reeds vooroverleden zou zijn, legateert men zijn of haar nalatenschap voor een deel aan de eigen familie en voor een ander deel aan de familie van de vooroverleden echtgeno(o)t(e). De nalatenschap van de langstlevende zal dus toekomen aan de familie langs beide kanten: C. DE WULF, *Het opstellen van notariële akten, Deel I*, Mechelen, Kluwer, 2010, 561, nr. 630.

³¹⁹ C. DE WULF, *Het opstellen van notariële akten, Deel I*, Mechelen, Kluwer, 2010, 561.

³²⁰ Doordat de familie van de eerststervende zal erven van de langstlevende en dus een hoger tarief erfbelasting van toepassing is.

³²¹ CH. DECKERS, J. DE HERDT en N. GEELHAND, "(Fiscale) Successieplanning 'in extremis' in Vlaanderen", *Handboek Estate Planning, Bijzonder deel III*, Gent, Larcier, 411.

³²² *Ibid.*, 432.

Het is natuurlijk een andere vraag of een restlegaat een praktische oplossing is. Uit eigen ervaring weet ik dat het voor de tweede begunstigde en voor de erfgenamen van de eerste begunstigde niet eenvoudig is om de nalatenschap en het fideïcommissair vermogen goed van elkaar te onderscheiden. Vaak is het een onontwarbaar kluwen.

³²³ Zoals hiervoor (*supra*, 45, nr. 52) reeds aangehaald worden neven en nichten in de erfbelasting gelijkgesteld met vreemden.

Afdeling 3 - Schenking met modaliteiten

Inleiding

56. Een duo-legaat of een restlegaat kunnen de zware erfbelasting ten dele verminderen, maar de erfbelasting dient natuurlijk nog altijd betaald te worden³²⁴. En zelfs als men gebruik maakt van deze planningstechnieken blijven de tarieven voor familieleden en vrienden behoorlijk hoog. Het kostenplaatje is - wat Vlaanderen betreft - niet te vergelijken met het resultaat dat men bekomt door gebruik te maken van schenkingen als middel tot vermogensplanning.

Roerende goederen kunnen al sinds 1 januari 2004³²⁵ aan familieleden in zijlijn of aan andere personen geschonken worden aan een vlak tarief van 7%³²⁶, dus ongeacht het bedrag. In 2015 greep de Vlaamse decreetgever opnieuw in door ook de tarieven voor onroerende schenkingen drastisch te verlagen³²⁷.

§ 1 De onherroepelijkheid als struikelblok voor een kandidaat-schenker

57. Artikel 894 BW bepaalt: "*De schenking onder levenden is een akte waarbij de schenker zich dadelijk en onherroepelijk van de geschonken zaak ontdoet ten voordele van de begiftigde, die ze aanneemt.*"

De woorden "dadelijk en onherroepelijk" zijn hier cruciaal, omdat de schenking op deze twee punten fundamenteel verschilt van het testament.

Dadelijk. Een testator kan tot aan zijn overlijden over zijn goederen beschikken en verarmt zich niet onmiddellijk, terwijl een schenker zich tijdens zijn leven wél verarmt, waardoor het geschonkene geen deel meer zal uitmaken van zijn nalatenschap en bijgevolg niet zal onderworpen worden aan erfbelasting. Hierdoor heeft de schenking een belastingbesparend effect³²⁸.

Onherroepelijk. Het onherroepelijk karakter van een schenking vertaalt zich in het adagium "*donner et retenir ne vaut*". In de volksmond zegt men: "*gegeven is gegeven*". Toch is de onherroepelijkheid niet voor elke vermogensplanner even vanzelfsprekend.

58. SPRUYT heeft in 2008 uitvoerig de mogelijkheden beschreven die de rechtsleer heeft uitgedacht om tegemoet te komen aan de "trauma's" van een schenker, via het inbouwen van allerlei controlemechanismen, waardoor men kan schenken met behoud van bezit³²⁹, door SPRUYT ook wel het "*schenken met de handrem*"³³⁰ genoemd.

³²⁴ S. PLINGERS en S. PEEL, "Duolegaat", in A. VERBEKE, F. BUYSSSENS en H. DERYCKE, *Estate planning algemeen deel - boek 5 vermogensplanning met effect na overlijden: erfrecht en testament*, De Boeck&Larcier, Brussel, 2005, 97, nr. 154.

³²⁵ Ingevolge het decreet van 19 december 2003, B.S. 31 december 2003.

³²⁶ Artikel 2.8.4.1.1 §2 VCF

³²⁷ Artikelen 25 tot en met 32 van het Vlaams Decreet van 3 juli 2015 houdende bepalingen tot begeleiding van de aanpassing van de begroting 2015, B.S. 15 juli 2015, p. 46058, in werking getreden op 1 juli 2015 (art. 61, 4° Decreet). Zo moet er op de eerste schijf (tot € 150.000) van een schenking van een onroerend goed aan anderen dan rechte lijn (tarief "tussen alle andere personen") slechts 10% schenkbelasting betaald worden, terwijl dit voordien 30% was (en dan enkel maar wat betreft de schijf tot € 12.500) en opliep tot 80%!

³²⁸ E. SPRUYT, "De schenking: het paradepaard van de successieplanning", in *A.F.T.* 2008, 19, randnummer 5.

³²⁹ E. SPRUYT, "De schenking: het paradepaard van de successieplanning", *A.F.T.* 2008, 19, nr. 7.

³³⁰ *Ibid.*, nr. 91.

Nederlandse schenkers wensen net als Belgische schenkers eigenlijk geen afstand te doen van hun vermogen en willen het liefst tijdens hun leven onbeperkt kunnen blijven beschikken over hun vermogen³³¹.

De moderne vermogensplanner wil dus enerzijds wel schenken om zijn erfgenamen (een deel van de) erfbelasting te besparen, maar wenst anderzijds toch een maximaal controle- en inkomstenbehoud over het weggeschonkene om te vermijden dat zijn eigen levensstandaard er op achteruit gaat.

Een te grote nadruk op deze laatste doelstelling kan echter het onherroepelijk karakter van de schenking en daardoor ook de schenking zelf in het gedrang brengen³³², omdat een inbreuk op de onherroepelijkheidsregel wordt gesanctioneerd met absolute nietigheid³³³.

59. In Nederland is het daarentegen mogelijk³³⁴ om een herroepelijke schenking te doen, doordat aan een schenking, zoals aan elke andere rechtshandeling, op grond van artikel 3:38 BW ontbindende voorwaarden kunnen worden verbonden³³⁵. De herroepingsmogelijkheid - die enkel bestaat als de schenker deze uitdrukkelijk heeft gestipuleerd³³⁶ - kan gemoedsrust geven aan een schenker die niet absoluut zeker is dat hij het geschonkene niet meer zal nodig hebben, bijvoorbeeld om de kosten van zijn oude dag te betalen. Zelfs een zuiver potestatieve ontbindende voorwaarde is toegelaten³³⁷. De herroeping kan onderhands gebeuren, maar een notariële akte verdient de voorkeur, omdat de herroeping ook in het testamentregister dient te worden ingeschreven³³⁸. Om ervoor te zorgen dat het geschonkene na de herroeping nog bij de begiftigde aanwezig is, kan dit onder bewind worden geplaatst, waarbij de schenker zichzelf aanwijst als bewindvoerder³³⁹. De betaalde schenkbelasting zal gebeurlijk worden teruggegeven³⁴⁰.

Ook in andere buurlanden wordt het principe van de onherroepelijkheid van schenkingen steeds meer in vraag gesteld³⁴¹.

Zolang het echter in Vlaanderen geen optie is om een herroepelijke schenking te doen, heeft de notaris de verantwoordelijkheid om erover te waken dat een schenking met allerlei modaliteiten ook daadwerkelijk een schenking blijft.

---

³³¹ M.J. VAN MOURIK, "De Nederlandse notaris en de vermogensplanning", *TEP* 2011, 202, nr. 272.

³³² E. SPRUYT, "De schenking: het paradepaard van de successieplanning", *A.F.T.* 2008, nr. 93.

³³³ *Ibid.*, nr. 95; <http://www.taxworld.be/taxworld/successieplanning-een-nietige-schenking-wat-nu>

³³⁴ Deze mogelijkheid bestaat sinds 1 januari 2003.

³³⁵ A.R. AUTAR, C.B. BAARD en W.D. KOLKMAN, *Compendium Estate Planning 2015*, SDU Uitgevers, Den Haag, 2015, 160.

³³⁶ *Ibid.*

³³⁷ Dus dat de schenker de schenking kan herroepen, gewoon omdat hij daar zin in heeft: A.R. AUTAR, C.B. BAARD en W.D. KOLKMAN, *Compendium Estate Planning 2015*, SDU Uitgevers, Den Haag, 2015, 160.

³³⁸ Aldus notaris Snijder te Roosendaal (NL). De tekst is eenvoudig: "Ik herroep mijn schenking aan de heer/mevrouw *, welke schenking blijkt uit een akte op * verleden voor notaris *.

³³⁹ M.J. VAN MOURIK, "De Nederlandse notaris en de vermogensplanning", *TEP* 2011, 204, nr. 275.

³⁴⁰ Op grond van artikel 53 SW.

³⁴¹ E. SPRUYT, "De schenking: het paradepaard van de successieplanning", *A.F.T.* 2008, 51, vn. 202.

§ 2 Welke modaliteiten zijn interessant voor kinderloze echtgenoten?

60. Hierna bespreek ik beknopt twee modaliteiten van schenkingen die voor een kinderloze kandidaat-schenker interessant kunnen zijn, echter zonder exhaustief te willen zijn³⁴².

a) *Schenking met fideïcommis de residuo*

61. Net zoals het restlegaat heeft een schenking met fideïcommis de residuo of "doorgeefschenking" betrekking op zowel horizontale als verticale vermogensplanning, maar behandel ik deze planningstechniek in dit hoofdstuk, omdat de besparing qua schenkbelasting zal gerealiseerd worden bij het overlijden van de langstlevende kinderloze echtgenoot.

Wat het *civilrechtelijk* aspect van de doorgeefschenking betreft, verwijs ik naar wat ik reeds³⁴³ heb besproken bij het restlegaat. Dezelfde techniek is hier *mutatis mutandis* van toepassing: twee personen worden de begunstigten van één en dezelfde schenking, maar zal de tweede begiftigde moeten wachten tot de eerste overleden is. De eerste begiftigde heeft het onmiddellijk genot en heeft niet de verplichting om de geschonken goederen te bewaren. Dit betekent dat de tweede begiftigde dus maar zal ontvangen wat er na de dood van de eerste begiftigde overblijft³⁴⁴.

Net zoals bij het restlegaat zal een doorgeefschenking tegemoet komen aan de tweevoudige bekommernis van kinderloze echtgenoten, namelijk dat de langstlevende echtgenote zo lang zij zelf leeft ongehinderd kan blijven genieten van het opgebouwde vermogen én dat alles wat zij niet zou hebben verteerd, aan de eigen erfgenamen van de eerststervende echtgenot toekomt³⁴⁵. Omdat de doorgeefschenking eigenlijk een dubbele schenking is³⁴⁶, is het wel noodzakelijk dat de tweede begunstigde de schenking aanvaardt tijdens het leven van de beschikker³⁴⁷.

Fiscaal gezien zal er zowel bij het eerste als bij het tweede overlijden schenkbelasting verschuldigd zijn, maar net als bij het restlegaat wordt er bij een schenking met fideïcommis rekening gehouden met de verwantschapsband die bestaat tussen de oorspronkelijke schenker en de tweede begiftigde voor de bepaling van het tarief naar aanleiding van het overlijden van de eerste begiftigde³⁴⁸. Het tarief van de tweede schenking wordt als het ware "vastgeklikt", omdat het doorgeven aan de tweede begiftigde gebeurt onder de opschortende voorwaarde van het overlijden van de eerste begiftigde³⁴⁹.

---

³⁴² Voor een diepgaand werk over schenkingen verwijs ik naar het proefschrift van R. BARBAIX, *Het contractuele statuut van de schenking*, Antwerpen, Intersentia, 2008, 1130 p. en de talrijke publicaties van deze auteur over modaliteiten van schenkingen.

³⁴³ *Supra*, nr. 50 e.v.

³⁴⁴ Residuo betekent "rest".

³⁴⁵ B. CARDOEN, "Het fideïcommis de residuo toegepast op een schenking van actuele goederen", *Not. Fisc. M.* 2004, 224.

³⁴⁶ Hetgeen ook wordt bevestigd door Vlabel in Voorafgaande Beslissing nr.15003 dd. 9 november 2015 (<http://belastingen.vlaanderen.be/standpunten-commentaren>)

³⁴⁷ J. VERSTRAETE en F. BUYSENS, *Notarieel familie- en familiaal vermogensrecht met opstellen van akten en notariële praktijk, Deel 2*, Leuven, Acco, 2014, 61; B. CARDOEN, "Het fideïcommis de residuo toegepast op een schenking van actuele goederen", *Not. Fisc. M.* 2004, 225; W. PINTENS, B. VAN DER MEERSCH en K. VANWINCKELEN, *Inleiding tot het familiaal vermogensrecht*, Leuven Universitaire Pers, 2002, 916, nr. 2057.

³⁴⁸ J. VERSTRAETE en F. BUYSENS, *Notarieel familie- en familiaal vermogensrecht met opstellen van akten en notariële praktijk, Deel 2*, Leuven, Acco, 2014, 61.

³⁴⁹ E. SPRUYT, "De schenking: het paraparaat van de successieplanning", *A.F.T.* 2008, 90, nr. 194.

62. Ook in Nederland kent men de "tweetraps-schenking" of "fideicommissaire schenking", waardoor men zijn vermogen in zijn eigen familie kan houden, en net als bij ons wordt de tweede begiftigde geacht verkregen te hebben van de oorspronkelijke schenker³⁵⁰, wat resulteert in een voordeliger tarief van schenkbelasting. Zoals ik reeds aanhaalde³⁵¹, zijn de Nederlandse tarieven van erf- en schenkbelasting identiek, zodat kinderloze echtgenoten vermoedelijk niet snel tot een schenking zullen overgaan, maar eerder zullen opteren voor een testament met een tweetrapsmaking³⁵².

63. Vlaamse kinderloze echtgenoten kunnen via een doorgeefschenking een zeer grote belastingbesparing realiseren³⁵³. De echtgenoten kunnen elkaar bij leven een schenking doen van bijvoorbeeld een effectenrekening, elk met een restbeding in het voordeel van zijn of haar nichtje. Op de eerste schenking zal dan 3% schenkbelasting verschuldigd zijn, en op de tweede 7%. Hoewel het fideïcommis de residuo vaker wordt opgenomen in een testament, is de meerderheid van de rechtsleer van oordeel dat dit beding ook geldig kan worden opgenomen in een schenkingsakte van actuele goederen³⁵⁴.

b) Voorbehoud van (quasi)vruchtgebruik³⁵⁵ met ruime bevoegheden voor de vruchtgebruiker

64. De vermogensplanner die zich bij een schenking het vruchtgebruik voorbehoudt, beoogt zowel de controle over het geschonkene als de inkomsten ervan te behouden. Een vruchtgebruiker heeft immers een beheers-, genots- en gebruiksbevoegdheid³⁵⁶.

In geval van schenking van een *effectenportefeuille* kan er zelfs voor gezorgd worden dat de schenker-vruchtgebruiker meer kan dan enkel "beheren": de effectenportefeuille wordt beschouwd als een universaliteit en door in het principe van de *voortdurende zaakvervangings* te voorzien kan de schenker-vruchtgebruiker bepaalde onderdelen van de portefeuille vervreemden en inruilen voor andere effecten, zonder dat hij daarvoor telkens de instemming van de blote eigenaars nodig heeft. Deze stelling wordt in België unaniem aanvaard en vindt ook steun in een aantal Franse cassatiearresten³⁵⁷.

65. Ook via de techniek van het "*quasi-vruchtgebruik*" kan men ruimere bevoegdheden toekennen aan een vruchtgebruiker³⁵⁸.

---

³⁵⁰ M.J. VAN MOURIK, "De Nederlandse notaris en de vermogensplanning", *TEP* 2011, 207, nr. 282.

³⁵¹ *Supra*, nr. 10.

³⁵² *Supra*, nr. 53.

³⁵³ E. SPRUYT, "De schenking: het paradepaard van de successieplanning", *A.F.T.* 2008, 92, nr. 200.

³⁵⁴ B. CARDOEN, "Het fideïcommis de residuo toegepast op een schenking van actuele goederen", *Not. Fisc. M.* 2004, 225, vn. 9.

³⁵⁵ Zie voor een basiswerk over vruchtgebruik: V. SAGAERT en A.-L. VERBEKE (ed.), *Vruchtgebruik. Mogelijkheden, beperkingen en innovaties*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 286 p.

³⁵⁶ V. SAGAERT, *Goederenrecht*, Mechelen, Wolters Kluwer Belgium, 2014, 375, nr. 459.

³⁵⁷ Cass. fr. 2 juni 1993, *Recueil Dalloz* 1993, 613 (waarin gesteld werd dat de herbelegging van effecten door de vruchtgebruiker kan worden aangemerkt als een daad van beheer en dus toegelaten is); Cass. fr. 12 november 1998, *Bulletin Joly Sociétés* 1999, 397 (waarin gesteld werd dat een effectenportefeuille kan worden beschouwd als een feitelijke algemeenheid van goederen).

³⁵⁸ D. VAN LAERE, "De civiel- en fiscaalrechtelijke grenzen van schenkingen met voorbehoud van quasi vruchtgebruik", *Not. Fisc. M.* 2002, 188-209; A. VERBEKE, "Schenking met voorbehoud van quasi-vruchtgebruik", in *Patrimonium* 2007, 261-278.

Wanneer bijvoorbeeld een effectenporteuille zou worden geschonken met voorbehoud van quasi-vruchtgebruik, zou de schenker-vruchtgebruiker tijdens zijn vruchtgebruik zoals een echte "eigenaar" kunnen beschikken over de geschonken goederen, omdat hij bij de beëindiging van zijn vruchtgebruik geen restitutieplicht in natura heeft, maar enkel goederen van een zelfde hoedanigheid en waarde of de geschatte waarde moet teruggeven³⁵⁹.

VERBEKE en VAN LAERE zijn voorstander van schenkingen met voorbehoud van een conventioneel quasi-vruchtgebruik ten aanzien van niet-verbruikbare goederen en stellen dat dit rechtsgeldig is naar Belgisch recht³⁶⁰. Het Comité voor Studie en Wetgeving van de Koninklijke Federatie van het Belgisch Notariaat aanvaardt eveneens dat een schenking met voorbehoud van quasi-vruchtgebruik rechtsgeldig is³⁶¹. Een verdere uitdieping van deze discussie valt echter buiten het bestek van deze scriptie.

66. De Nederlandse wetgever gaat nóg een stap verder: sinds 1992 voorziet artikel 3:215 BW in de mogelijkheid om een vruchtgebruiker vervreemdings- en verteringsbevoegdheid toe te kennen³⁶². Deze bevoegdheid heeft vaak te maken met de verzorgingsbehoefte van de langstlevende echtgenote³⁶³. Zo kan een erflater dus een testament opmaken, waarin hij het vruchtgebruik - met verteringsbevoegdheid - van zijn nalatenschap legateert aan zijn echtgenote, en de blote eigendom aan een familielid. De langstlevende echtgenote kan interen op het vermogen en het zelfs "opleven".

§ 3 Nuttig planningsinstrument?

a) Aanvaard door de fiscus ? Impact van de AMB?

67. Wanneer de schenking gebeurde zonder dat er 3% of 7% registratierechten betaald werden, dient de schenker nog drie jaar te leven opdat de schenking niet op basis van de fictiebepalingen van de artikelen 2.7.1.0.5 en 2.7.3.2.5 VCF (vroegere artikelen 7 en 108 W. Succ.) onderworpen zou worden aan erfbelasting.

Geregistreerde schenkingen van roerende goederen, zelfs kort voor het overlijden, staan op de "witte lijst" van de fiscus en worden dus nooit beschouwd als misbruik.

De Dienst Voorafgaande Beslissingen heeft daarnaast de techniek van de schenking met fideicommiss de residuo uitdrukkelijk erkend³⁶⁴.

---

³⁵⁹ E. SPRUYT, "De schenking: het paradepaard van de successieplanning", *A.F.T.* 2008, 55, nr. 106.

³⁶⁰ A. VERBEKE, "Schenking met voorbehoud van quasi-vruchtgebruik", in W. PINTENS en J. DU MONGH (eds.), *Patrimonium* 2007, 278; D. VAN LAERE, "De civiel- en fiscaalrechtelijke grenzen van schenkingen met voorbehoud van quasi vruchtgebruik", *Not. Fisc. M.* 2002, 188-209

³⁶¹ Dossier 4385 (gepubliceerd in *Notamus* 2009/1, p.8).

³⁶² Modelclausule van notaris Veldhuizen te Amersfoort:

"De vruchtgebruiker is bevoegd tot alle handelingen die tot een goed beheer van de goederen waarop het vruchtgebruik rust, dienstig kunnen zijn. De vruchtgebruiker is jegens de hoofdgerechtigde(n) verplicht ten aanzien van de goederen waarop het vruchtgebruik rust en het beheer daarover de zorg van een goede vruchtgebruiker in acht te nemen. De vruchtgebruiker is bevoegd over de aan het vruchtgebruik onderworpen goederen te beschikken en/of deze te verteren."

³⁶³ A.R. AUTAR, C.B. BAARD en W.D. KOLKMAN, *Compendium Estate Planning 2015*, SDU Uitgevers, Den Haag, 2015, 293.

³⁶⁴ Voorafgaande beslissing nr. 400.402 de dato 19 mei 2005; E. SPRUYT, "De schenking: het paradepaard van de successieplanning", *A.F.T.* 2008, 91, nr. 198.

68. In een recente voorafgaande beslissing³⁶⁵ heeft VLABEL geen fiscaal misbruik gezien in een uitbreng van roerende goederen uit het gemeenschappelijk vermogen door een kinderloos echtpaar, gevolgd door een doorgeefschening door de man aan zijn echtgenote als eerste begunstigde en aan zijn neef als tweede begunstigde. Indien deze schenkingsakte verleden wordt voor een Nederlandse notaris, en de schenker nog meer dan drie jaar leeft, is er geen schenk- of erfbelasting verschuldigd.

69. Een ander recent standpunt³⁶⁶ van 21 maart 2016 heeft de notariële wereld dan weer in rep en roer gezet: de Vlaamse Belastingdienst heeft beslist dat een gesplitste inschrijving (vruchtgebruik en blote eigendom) van effecten en geldbeleggingen wordt vermoed een bevoordeling te zijn en daarom belast wordt met erfbelasting³⁶⁷. De datum van de totstandkoming van de inschrijving is daarbij niet relevant. Het betreft hier met andere woorden een fictief legaat, zonder termijn.

Het tegenbewijs tegen het vermoeden van bevoordeling kan op dezelfde wijze geleverd worden als voor een gesplitste aankoop:

*ofwel wordt aangetoond dat er geen causaal verband is tussen de schenking en de gesplitste inschrijving. Dit bewijs kan echter niet worden geleverd omdat de gesplitste inschrijving net het gevolg is van de schenking.

*ofwel moet aangetoond worden dat er schenkbelasting werd betaald op de schenking die voorafgaat aan de gesplitste inschrijving. De mogelijkheid om te schenken via een Nederlandse notaris wordt door dit standpunt dus afgesneden³⁶⁸.

b) Toetsing aan de onderzoeksvraag

70. *Fiscaal* gezien is een schenking zonder twijfel één van de beste opties voor (de testamentaire erfgenamen van) kinderloze echtgenoten, omdat er slechts 7% zal moeten betaald worden in hoofde van de begiftigde (tarief niet-rechte lijn). De tarieven van erfbelasting die momenteel door "vreemden" moeten betaald worden zijn hier een veelvoud van!

Voor kinderloze echtgenoten met een groot vermogen zijn schenkingen tijdens het leven dan ook zeker adviseerbaar.

Op *civielrechtelijk* vlak zijn er echter een aantal kanttekeningen voor kinderloze echtgenoten met een gemiddeld of klein vermogen, omdat zij schenken tijdens hun leven eerder zullen aanvoelen als "het zich uitkleden voor het slapengaan", ondanks de modaliteiten die aan

---

³⁶⁵ Voorafgaande beslissing nr. 16007 dd. 22 februari 2016 (<http://belastingen.vlaanderen.be>).

³⁶⁶ Standpunt nr. 15004 dd. 21 maart 2016 (<http://belastingen.vlaanderen.be>). Het standpunt zal in werking treden voor alle gesplitste inschrijvingen vanaf 1 juni 2016 (en hierbij is de datum van de inschrijving bepalend, niet de datum van de schenking). Dit werd door VLABEL beslist na overleg met de KFBN (bericht Hilde Pelgroms op het e-notariaat dd. 21 april 2016).

³⁶⁷ Dus dat, ondanks de inschrijving voor het vruchtgebruik op naam van de schenker en voor de blote eigendom op naam van de begiftigde, alsnog de volle eigendom zou belast worden bij het vooroverlijden van de schenker, behoudens levering van het tegenbewijs.

³⁶⁸ Prof. WEYTS had dit tien jaar geleden al aangekondigd: L. WEYTS, "Vlucht niet naar Nederland, vlucht naar uw notaris: over schenkingen van roerend goed", *T. Not.* 2006, 368.

schenken kunnen gekoppeld worden. In afdeling 4 ga ik dieper in op de discrepantie tussen de tarieven van de schenkbelasting en die van de erfbelasting, en welke gevolgen dit heeft voor de huidige notariële adviespraktijk.

Een doorgeefschenking scoort dan weer wel goed op beide punten van de onderzoeksvraag, want de tweede begiftigde krijgt enkel wat overblijft na het overlijden van de langstlevende echtgenoot én bovendien dient hij slechts 7% schenkbelasting te betalen.

Indien Vlaamse kinderloze echtgenoten voor een schenking kiezen, is de schenking met fideïcommis de residuo volgens mij dan ook de beste optie.

De mogelijkheid om aan de langstlevende het vruchtgebruik met verteringsbevoegdheid te legateren, zoals in Nederland, opent ook heel interessante en fiscaalvriendelijke perspectieven.

Wat het recente standpunt van VLABEL inzake gesplitste inschrijvingen van effecten³⁶⁹ betreft, meen ik, hierin gesteund door notarissen en advocaten³⁷⁰, dat VLABEL hier ten onrechte optreedt als decreetgever. Hierover is het laatste woord nog niet gezegd...

---

³⁶⁹ Standpunt nr. 15004 dd. 21 maart 2016 (<http://belastingen.vlaanderen.be>).

³⁷⁰ <http://www.cazimir.be/juridisch-nieuws/item/schenken-met-voorbehoud-van-vruchtgebruik-onder-vuur>.

Afdeling 4 - Kritische beschouwingen en voorstellen de lege ferenda

71. Schenken omdat het moet? HAELTERMAN stelt dat "arm sterven" de basis is van elke successieplanning ³⁷¹, en is een voorstander van schenkingen als techniek van vermogensplanning.

Door het grote verschil tussen de Vlaamse tarieven van schenkbelasting enerzijds en die van erfbelasting anderzijds ontstaat er als het ware een druk om te schenken, louter om fiscale redenen.

VERBEKE schreef in een recent artikel: "*De druk om te schenken is zo groot geworden dat wie niet schenkt als een dommerik wordt afgeschilderd*"³⁷². In zijn artikel behandelt hij de hypothese dat men aan zijn kinderen schenkt, waardoor zijn opmerkingen mijns inziens *a fortiori* gelden voor kinderloze echtgenoten! VERBEKE adviseert vermogensplanners om hun vermogen te verdelen in drie niveaus³⁷³: het "must have"-, het "nice to have"- en het "not to have"- niveau. Hij raadt aan om enkel schenkingen te overwegen van vermogen uit dit laatste niveau, namelijk het deel van het vermogen dat men echt niet nodig heeft om een rustige oude dag te kunnen genieten. Wanneer men toch wil schenken uit het 'nice to have'-deel, dan zijn goed geformuleerde lasten, voorwaarden en modaliteiten essentieel ter bescherming, aldus VERBEKE. Ik sluit me hier volledig bij aan.

Gelet op het voorgaande stel ik mij dan ook de vraag of het wel verstandig is om kinderloze echtgenoten, die aan vermogensplanning willen doen, tot schenken aan te zetten.

Een langstlevende kinderloze echtgenote die een schenking overweegt, dient vooraf toch even stil te staan bij een aantal civielrechtelijke aandachtspunten:

- * De vergrijzing neemt almaar toe en we worden steeds ouder. Heb ik mijn bijeengespaard vermogen niet nodig voor mijn oude dag?
- * Voel ik mij voldoende beschermd voor het geval ik hulpbehoevend zou worden? Kan ik de begiftigde vertrouwen dat hij/zij mij zal verzorgen indien nodig?
- * Weegt de fiscale besparing die mijn erfgenamen zullen doen op tegen de gemoedsrust die ik misschien verlies?

---

³⁷¹ A. HAELTERMAN, "De doelstellingen van de fiscale bepaling bij de organisatie van privévermogen en het gebruik van de management- en patrimoniumvennootschap", *TFR* 2012, afl. 427, 757.

³⁷² Artikel in *De Tijd* (3 november 2015): "Prof. A. L. VERBEKE: Schaf de erfbelasting tot 1 miljoen euro af." Hiermee verwijst haar naar de opinie van Michel Maus in Knack enkele weken eerder (Michel Maus: "Erfbelastingen zijn belasting op domheid: je kan perfect je hele leven nooit één euro betalen" (24 september 2015)).

³⁷³ Prof. A. L. VERBEKE, *Ibidem*. Het "must have"-niveau: "Wat en hoeveel hebt u wellicht nodig om tot aan uw overlijden te kunnen leven op een goede manier?"

Het "nice to have"-niveau: "Wat hebt u nodig voor een aantal niet noodzakelijke maar toch fijne en aangename dingen die het leven kruiden?"

Het "not to have"-niveau: "Welk deel van uw vermogen laat u totaal onverschillig om te hebben of niet?"

In Nederland gelden dezelfde tarieven voor schenk- en erfbelasting³⁷⁴, waardoor er in casu gewoonweg geen druk om te schenken bestaat³⁷⁵ en er ook geen ingewikkelde gekunstelde constructies nodig zijn.

Zolang de discrepantie tussen de Vlaamse schenk- en erfbelasting echter niet wordt aangepakt, zal de schenkingsdruk op vermogensplanners in het algemeen en kinderloze echtgenoten in het bijzonder blijven bestaan.

72. Vlaamse tarieven erfbelasting drastisch verlagen! In het artikel in *De Tijd*, dat ik hierboven aanhaalde, stelt Verbeke voor om de erfbelasting tot een bedrag van 1 miljoen euro per erfgenaam af te schaffen, als alternatief voor een schenking. Wanneer we eens buiten onze landsgrenzen kijken, dan valt het op dat er verschillende landen de successiebelasting eenvoudigweg hebben afgeschaft³⁷⁶, sommige weliswaar enkel in rechte lijn³⁷⁷.

Zoals reeds hiervoor³⁷⁸ vermeld, gelden er in Duitsland³⁷⁹, Frankrijk³⁸⁰ en het Verenigd Koninkrijk³⁸¹ gedeeltelijke of volledige vrijstellingen voor verkrijgingen tussen echtgenoten en samenwonenden. In het Verenigd Koninkrijk is ongeveer € 400.000 van elke nalatenschap vrijgesteld van erfbelasting, ongeacht of de nalatenschap toekomt aan een of meerdere personen en ongeacht de verwantschap tussen de overledene en de begunstigde. Voor Vlaamse kinderloze echtgenoten zou een dergelijke vrijstelling meer dan welkom zijn!

---

³⁷⁴ W.G. HUIJGEN, J.E. KASDORP, B.E. REINHARTZ en J.W. ZWEMMER, *Compendium erfrecht*, Kluwer, Deventer, 2005, 263. Verkrijging door de echtgenoot: 10% of 20%; Verkrijging door alle anderen: 30% of 40% (artikel 24 SW).

³⁷⁵ Er wordt wel geschonken om progressie te matigen. Maar dit geldt meestal niet in verhouding tot de echtgenoot, aldus prof. van Vijfeijken.

³⁷⁶ Zoals Italië. <http://www.bespaarbelastingen.be/algemeen/in-welk-land-betaalt-u-geen-successierechten>

In 2014 onderzocht adviesbureau Ernst & Young in opdracht van de Europese Commissie alle erfbelastingen en schenkingsrechten in de 28 EU-landen. Het resultaat was een vierhonderd bladzijden dik rapport: "Cross-country Review of Taxes on Wealth and Transfers of Wealth". Eén van de opvallende vaststellingen is dat tien EU-landen hun erfbelastingen hebben opgedoekt. De reden: erfbelastingen leiden tot hoge administratieve kosten, worden massaal ontweken en brengen dus te weinig op.

³⁷⁷ Bijvoorbeeld Portugal.

³⁷⁸ *Supra*, 31, nr. 37.

³⁷⁹ Bron: www.bespaarbelastingen.be. In Duitsland geldt een vrijstelling tussen gehuwden en samenwonenden van € 500.000.

³⁸⁰ In Frankrijk geldt voor echtgenoten en burgerlijke partners een 0-tarief in de successierechten.

³⁸¹ De nalatenschap ten gunste van de echtgenoot of partner ("civil partners") van de overledene zijn in het Verenigd Koninkrijk totaal vrijgesteld van erfenisbelasting.

Eindconclusies

Anno 2016 kunnen gehuwden onder een scheidingsstelsel al hun roerende goederen, of in het geval van een finaal verrekenbeding zelfs hun hele vermogen belastingvrij laten toekomen aan de langstlevende. Het contrast met echtgenoten die onder een gemeenschapsstelsel gehuwd zijn en bij wie een verblijvingsbeding wél belast wordt, lijkt mij moeilijk te verantwoorden.

Volgens BARBAIX en VERBEKE is het finaal verrekenbeding terecht niet belastbaar omdat er vooral civielrechtelijke motieven meespelen, namelijk de verzorging van de langstlevende echtgenoot, huwelijkse solidariteit en partnership³⁸². Dit is volgens mij niet anders voor echtgenoten gehuwd onder een gemeenschapsstelsel. Ik pleit dan ook voor een gelijke fiscale behandeling van economisch gelijke situaties.

In Nederland is er duidelijk minder nood aan horizontale vermogensplanning tussen kinderloze echtgenoten. De verklaring hiervoor is mijns inziens tweevoudig:

- De langstlevende echtgenote heeft een heel sterke erfrechtelijke positie, want zij erft bij gebreke aan kinderen de ganse nalatenschap van haar echtgenoot van rechtswege. Een testament, verblijvingsbeding of finaal verrekenbeding is dus bij kinderloze echtgenoten niet noodzakelijk. De fiscale behandeling is bovendien voor elke verkrijging dezelfde.
- Er is een ruime partnervrijstelling in waarde, waardoor roerende goederen niet noodzakelijk dienen geschonken te worden bij leven.

Naar analogie met het Nederlandse recht is het volgens mij opportuun om ook in Vlaanderen de huidige vrijstelling van erfbelasting wat de gezinswoning betreft, te vervangen door een algemene vrijstelling van erfbelasting in waarde³⁸³.

Wat het verticale luik betreft, bestaat er in Vlaanderen momenteel een enorm groot verschil tussen de tarieven van erfbelasting en schenkbelasting in de zijlijn. In Nederland zijn de tarieven van de erf- en schenkbelasting daarentegen volledig gelijklopend. Samen met professor BUYSENS vraag ik me af of er voor de huidige Vlaamse discrepantie enige objectieve verantwoording kan worden gevonden³⁸⁴.

Zoals Minister TURTELBOOM zelf al zei in het kader van de verlaging van de tarieven van de schenkbelasting voor onroerende goederen³⁸⁵: *"Aanvaardbare tarieven maken*

---

³⁸² R. BARBAIX en A.-L. VERBEKE, "Finaal verrekenbeding: civielrechtelijk en fiscaalrechtelijk performant bevonden!", *Not. Fisc. M.* 2012/6, 215: *"Sharing principles bieden een diep menselijke en relationele verantwoording voor de keuze voor het finaal verrekenbeding, los van enige fiscale overweging."*

³⁸³ Antwerp Tax Academy heeft in opdracht van het Vlaamse Steunpunt Fiscaliteit en Begroting een onderzoek gevoerd naar voorstellen voor een hervorming van de successierechten. Het onderzoeksrapport (onder leiding van prof. dr. Bruno Peeters, prof. dr. Nicole Plets en Kathleen De Troeyer) werd op 21 april 2016 gepubliceerd. In het rapport wordt onder meer de huidige vrijstelling inzake de vererving van de gezinswoning geëvalueerd. Op p. 58-59 van het rapport staat het volgende:

"Voor de aanhangers van de algemene vrijstelling is dit een meer rechtvaardig alternatief. Wie geen eigen woning bezit, valt naast de boot. Bovendien is de waarde van de eigen woning ook erg uiteenlopend: hierdoor krijgen eigenaars van een dure woning meer voordeel dan de eigenaars van een minder dure woning. Langstlevende huurders worden wel belast op hun spaargeld. Indien een vast bedrag wordt vrijgesteld, wordt iedereen op gelijke voet behandeld. (...) Het grote voordeel van een algemene vrijstelling is haar eenvoud."

³⁸⁴ F. BUYSENS, "Schenkbelasting in het Vlaamse Gewest: alleen maar een kortetermijnvisie?", in W. PINTENS en C. DECLERCK (eds.), *Patrimonium 2015*, 433.

³⁸⁵ Het reeds aangehaalde decreet van 3 juli 2015 waarbij onder meer de tarieven van de schenkbelasting op onroerende goederen werden verlaagd.

*ontwikingsmechanismen overbodig*³⁸⁶". Dit geldt volgens mij ongetwijfeld ook voor de tarieven van de erfbelasting.

Een recent artikel³⁸⁷ vermeldt dat Vlaams Minister van Financiën TURTELBOOM de erfenistarieven zou willen hervormen³⁸⁸. Zo wil Open VLD vooral komaf maken met het allerhoogste tarief van 65%. Zoals ik al eerder aangaf³⁸⁹, betwijfel ik of het Europees Hof in Straatsburg dit tarief in overeenstemming zou achten met artikel 1 van het eerste Protocol bij het EVRM.

Vlaams volksvertegenwoordiger Katrien SCHRYVERS (CD&V) heeft over dit onderwerp al verschillende schriftelijke parlementaire vragen gesteld³⁹⁰. Concrete wetsvoorstellen zijn er evenwel nog niet³⁹¹.

In Europa kan een duidelijke tendens worden vastgesteld om de vererving in rechte lijn, tussen echtgenoten en wettelijk samenwonenden niet meer te belasten. Vlaanderen mag op dit vlak niet achterblijven.

---

³⁸⁶ Antwoord minister TURTELBOOM op een parlementaire vraag nr. 296 van 30 april 2015 van Katrien SCHRYVERS (*Parl. St. VI. Parl. 2014-15*).

³⁸⁷ <http://www.jubel.be/erven-wordt-goedkoper> (8 maart 2016)

³⁸⁸ Dit in uitvoering van het Vlaams regeerakkoord, waarin vermeld staat: "*Na de overname van de dienst, en met aandacht voor de federale wijzigingen aan het erfrecht, onderzoeken we hoe de **successierechten** kunnen **moderniseren** en afstemmen op hedendaagse samenlevingsvormen, waarbij we het familiale aspect in aanmerking blijven nemen.*" Minister TURTELBOOM antwoordde onder meer op de schriftelijke vraag van mevrouw Katrien SCHRYVERS de dato 3 november 2014: "*Het is mijn bedoeling om zo veel mogelijk samen te werken met het notariaat om voorgenomen wijzigingen aan een bijkomende kritische praktijktoets te onderwerpen.*" Dit voornemen kan ik alleen maar toejuichen.

³⁸⁹ *Supra*, 36, nr. 39.

³⁹⁰ Vraag nr. 285 de dato 21 april 2015, vraag nr. 51 de dato 3 november 2014, vraag nr. 45 de dato 27 oktober 2014 en vraag nr. 572 de dato 28 juli 2011. Deze vragen hebben voornamelijk betrekking op cijfergegevens (o.m. het bedrag van de erfbelasting ingevolge verervingen tussen echtgenoten en wettelijk samenwonenden, opgedeeld in roerend en onroerend vermogen, het gemiddelde vrijgestelde bedrag van de vrijstelling op de nettowaarde van de gezinswoning). Mevrouw SCHRYVERS heeft er bij de minister reeds herhaaldelijk op aangedrongen om deze gegevens bij te houden, omdat het volgens haar belangrijk is om de financiële impact van beslissingen te kennen, zeker in budgettaire moeilijke tijden.

³⁹¹ Dit werd mij meegedeeld door mevrouw Katrien SCHRYVERS in een e-mail de dato 18 maart 2016.

Bibliografie

A. België

a. Wetgeving

* Artikelen 894, 1096, 1097, 1445, 745 bis, 1461, 1595 BW

* Artikel 1176 Ger.W.

* Artikelen 2.7.4.1.1, 2.7.3.1.1, 2.7.1.0.2, 2.7.1.0.4, 2.7.1.0.5, 2.7.1.0.10, 2.7.3.2.5, 2.7.3.2.13, 2.7.4.2.1, 2.7.4.1.4, 2.7.4.1.5, 2.8.4.1.1 §2, 2.8.4.1.2, 3.17.0.0.2 VCF

* Parlementaire Vragen en Antwoorden:

- *Vr. en Antw.* Kamer 2004-05, vraag nr. 839 van 14 juni 2005, p. 15.000-15001 (Van Biesen)
- *Vr. en Antw.* VI. Parl. 2011-12, vraag nr. 572 van 28 juli 2011 van mevrouw Katrien SCHRYVERS
- *Vr. en Antw.* VI. Parl. 2014-15, vraag nr. 45 van 27 oktober 2014 van mevrouw Katrien SCHRYVERS
- *Vr. en Antw.* VI. Parl. 2014-15, vraag nr. 51 van 3 november 2014 van mevrouw Katrien SCHRYVERS
- *Vr. en Antw.* VI. Parl. 2014-15, vraag nr. 285 van 21 april 2015 van mevrouw Katrien SCHRYVERS

b. Rechtspraak

GwH 7 maart 2013, *T. Not.* 2013, 415, noot J. VERSTRAETE.

Cass. 10 december 2010, *T. Not.* 2011, 11.

Gent 18 december 2003, *RABG* 2006, 2.

Antwerpen 5 oktober 2004, *Not. Fisc. M.* 2004, 268.

Antwerpen 24 juni 2008, *T. Not.* 2008, afl. 10, 486.

Antwerpen 8 april 2015, *Limb. Rechtsl.* 2015, afl. 3, 226-234.

Antwerpen 19 mei 2015, *Fisc. Koer.* 2015, afl. 13, 739.

Rb. Turnhout 7 januari 2005, *RABG* 2006, 60.

Rb. Nijvel 6 januari 2012, *JT* 2012, 219.

Rb. Mons 6 september 2012, *FJF* 2013/296, 2013, 1050.

Rb. Luik 10 januari 2013, *Rec. gén. enr. not.* nr. 26.481, 2013, 112.

Rb. Hasselt 19 september 2013, *Not. Fisc. M.* 2014, afl. 5-6, 147.

Rb. Antwerpen 23 januari 2014, *Fisc. Act.* 2014/2/1.

Rb. Gent 30 juni 2014, *Not. Fisc. M.* 2015, afl. 1, 25, noot N. GEELHAND DE MERXEM.

Rb. Antwerpen 22 oktober 2014, *www.fisconetplus.be*

c. Rechtsleer

Aanschrijving nr. 17 dd. 22 oktober 1992 (randnummer 12), nr. E.E. 93.225, *T. Not.* 1994, 94-101, noot J. GRILLET.

AERTS, E., "Sterfhuisclausule decretaal gekortwiekt", *Nieuwsbrief Successierechten* 2015/6, 10.

BARBAIX, R. en VERBEKE, A.-L., "Finaal verrekenbeding: civielrechtelijk en fiscaalrechtelijk performant bevonden!", *Not. Fisc. M.* 2012/6, 209-215.

BOELE-WOELKI, K. en SWENNEN, F., *Vergelijkenderwijs - Actuele ontwikkelingen in het Belgische en Nederlandse familierecht*, Boom Juridische Uitgevers, Den Haag, 2012, 273 p.

BUYSSENS, F., "Scheiding van goederen: een goed of een slecht huwelijksvermogensstelsel?", *T. Fam.* 2015, 45-52.

BUYSSENS, F., "Schenkbelasting in het Vlaamse Gewest: alleen maar een kortetermijnvisie?", in PINTENS, W. en DECLERCK, C. (eds.), *Patrimonium 2015*, Antwerpen, Intersentia, 429-433.

CARDOEN, B., "Slechts hoogste recht op wederzijdse schenking tussen echtgenoten", *Fiscoloog* 2009, nr. 1171, p. 3-4.

CARDOEN, B., "Kruis over verschillende optimalisatieconstructies", *Fiscoloog* 2012, nr. 1304, 5-9.

CARDOEN, B., 'Omgekeerd' duo-legaat : wat als het legaat slechts 'bepaalbaar' is ?, *Fiscoloog* 2015, afl. 1432, 7-9.

CARDOEN, B., "Wederzijdse schenking: overschrijving binnen dezelfde bank", *Fiscoloog* 2010, nr. 1205, 10-11.

CARDOEN, B., "Het fideïcommis de residuo toegepast op een schenking van actuele goederen", *Not. Fisc. M.* 2004, 223-233.

CASIER, H., "De niet-belastbaarheid van de sterfhuisclausule: op weg naar vaste (lagere) rechtspraak?", *TEP* 2013.2, 68-101.

CASIER, H., "Wederzijdse schenking tussen echtgenoten als afhankelijke beschikkingen - vier maal is scheepsrecht?", *Nieuwsbrief Registratierechten* 2012, 1-5.

CASMAN, H., *Het begrip huwelijksvoordelen*, Antwerpen, Maklu, 1976, 284 p.

CASMAN, H. en A. VERBEKE, "Belastbaarheid van huwelijksvermogensrechtelijke verkrijgingen", *Not. Fisc. M.* 2007, 32-35.

CASMAN, H., "Conventions entre titulaires de droits actuels", in *De notaris met U, nu en morgen*, Notariële dagen Louvain-la-Neuve, Bruylant & Academia, 1992, 234-244.

CASMAN, H. en VERBEKE, A., "Wat is een huwelijksvoordeel?", *Not. Fisc. M.* 2005, 292-297.

CASMAN, H., "Actualia huwelijksvermogensrecht", *Not. Fisc. M.* 2015, 238-270.

COOPMAN, B., "Het aanwas- en tontinebeding ter vermijding van schenkings- en successierechten", *Not. Fisc. M.* 1999, 135-145.

CULOT, A., "De sterfhuisclausule bijna dood? - Noot bij Cassatie 10 december 2010", *Not. Fisc. M.* 2011, 199-200.

DEBLAUWE, R., "Een verkeerd gelopen duolegaat", *Successierechten 2014*, afl. 5, 5-8.

DEBLAUWE, R., "Bepaalbare duolegaten: stand 2 – 1", *Successierechten 2015*, afl. 6, 7-10.

DEBLAUWE, R., *Inleiding tot de Vlaamse Erfbelasting*, Herentals, KnopsPublishing, 2015, 1117 p.

DEBLAUWE, R., "Het duolegaat nader bekeken", *AFT* 2009, afl. 2, 3-14 en <http://www.monkey.be> (24 februari 2009).

DECKERS, Ch., DE HERDT, J. en GEELHAND, N., "(Fiscale) Successieplanning 'in extremis' in Vlaanderen", *Handboek Estate Planning, Bijzonder deel III*, Gent, Larcier, 2008, 467 p.

DECLERCK, C., "Secundair huwelijksvermogensstelsel. Hoofdstuk II. Conventionele stelsels" in W. PINTENS en J. DU MONGH (eds.), *Patrimonium 2006*, Antwerpen, Intersentia, 2006, 27-139.

DEKNUDT, G. en DHAENE, E., "Antimisbruikbepaling vereist nieuwe handleiding voor vermogensplanning", In: X., *Notariële valkuilen. Wie betaalt de rekening? VLN-Congres 15 december 2012*, Mechelen, Kluwer, 2012, p 109-142.

DE WULF, C., *Notarieel familierecht en familiaal vermogensrecht. Het opstellen van notariële akten - Deel 1*, Mechelen, Kluwer, 2010, 956 p.

DE WULF, C., "Eén zwaluw maakt nog geen zomer", *T. Not.* 2007, 522-524;

DE WULF, C., "De nieuwe theorie van de huwelijksvoordelen - recht of wishful thinking?", *T. Not.* 2009, 523-532.

DE WULF, C., "Het recente Cassatiearrest in verband met de sterfhuisclausule. Duidelijkheid op fiscaal gebied - cruciale vragen van burgerlijk recht blijven buiten beschouwing", *T. Not.* 2011, 3-10.

DHAENE, E. en DEKNUDT, G., "(Optioneel) finaal verrekenbeding: is de verrekenschuld aannemelijk passief?", *Nieuwsbrief successierechten* 2016, 1/3.

GEELHAND DE MERXEM, N., "Vlaamse registratie- en erfbelasting - Over de witte lijst die plots verdween en daarna opnieuw opdook", *TvRF* 2015/1, 15-19.

GEELHAND DE MERXEM, N. EN BARBAIX, R., "Planningstechnieken tussen echtgenoten", in *Notariële actualiteit 2011 - Verslagboek van de vormingsdagen van de studiekring Provinciaal genootschap der notarissen van Oost-Vlaanderen*, Brugge, die Keure, 2012, 199-253.

GEELHAND DE MERXEM, N., "Vlaamse registratie- en erfbelasting - Over de witte lijst die plots verdween en daarna opnieuw opdook", *TvRF* 2015/1, 15-19.

GEELHAND, N., "Een finaal verrekenbeding is geen (verboden) erfovereenkomst", *TEP* 2012, 43-47.

GEELHAND, N., "De wijzigende circulaire inzake antimisbruik in de registratie- en successierechten", *TEP* 2013, 33-48.

GEELHAND DE MERXEM, N. en BARBAIX, R., "Planningstechnieken tussen echtgenoten", in *Notariële actualiteit 2011 - Verslagboek van de vormingsdagen van de studiekring Provinciaal genootschap der notarissen van Oost-Vlaanderen*, Brugge, die Keure, 2012, 197-253.

GEELHAND DE MERXEM, N., "Het finaal verrekenbeding. Weerlegging van een onterechte kritiek", *Not. Fisc. M.* 2009, 103-147.

GEELHAND DE MERXEM, N., "Het duolegaat: er is goed en slecht nieuws", *Notariaat* 2013, afl. 11, 1-5.

GEELHAND, N., "De wijzigende circulaire inzake antimisbruik in de registratie- en successierechten", *TEP* 2013, 33-48.

GEELHAND DE MERXEM, N., "Het omgekeerde duolegaat met bepaalbaar bedrag: nu wel correcte beslissing", *Not.Fisc.M.* 2015, afl. 1, 28-29.

GEELHAND DE MERXEM, N., "Het omgekeerd duo-legaat met een bepaalbaar bedrag en artikel 64, lid 2 W.Succ", *Not.Fisc.M.* 2014, afl. 5-6, 148-152.

HAELTERMAN, A., "De doelstellingen van de fiscale bepaling bij de organisatie van privévermogen en het gebruik van de management- en patrimoniumvennootschap", *TFR* 2012, afl. 427, p. 757-763.

HELLEMANS, F., "De (laatste) nieuwe Omzendbrief inzake fiscaal misbruik voor het Vlaams Gewest - De Vlaamse rulingdienst - Commentaar", *Registratierechten* 2015, afl. 2, 13-16.

LAUKENS, S., "Het duolegaats: een stand van zaken", in *Accountancy Actualiteit*, 2015, nr. 4; p. 1-4.

MAELFAIT, A., "Testamentaire schikkingen burgerrechtelijk en fiscaal bekeken", in WEYTS, L. en CASTELEIN, C. (eds.), *Capita selecta notarieel recht. Leuvense Notariële geschriften*, Leuven, Universitaire Pers, 2006, 117-165.

MICHIELS, D., "Huwelijkscontracten als instrumenten van vermogensplanning", *Not.Fisc.M.* 2005, afl. 9, 267-291.

MICHIELS, D., "Actuele ontwikkelingen inzake bedingen van tontine en aanwas", *Not.Fisc.M.* 2001, 1-28.

MICHIELS, D., "Overzicht van rechtspraak - Tontine & Aanwas", in *CABG* 2006/6, 1-66.

MICHIELS, D., "Waarheen met aanwasbedingen?", in W. PINTENS en Ch. DECLERCK (eds.), *Patrimonium 2015*, 393-396.

MICHIELS en T. VAN SINAY, *Notarieel vastgoedrecht, met opstellen van notariële akten*, Leuven, Koninklijk Vlaams Rechtgenootschap, 2014, 424 p.

NIJS, A., VAN ZANTBEEK, A. en VERBEKE, A., "Administratie aanvaardt alsof-beding", *Successierechten* 2005, afl. 8, 1-2.

PEETERS, B. en SMET, R., "De Vlaamse registratie- en erfbelasting: overzicht van de ontwikkelingen sinds 1 januari 2015", *A.F.T.* 2015, afl. 12, 4-51.

PIGNOLET, D. en VANGOETSENHOVEN, S., "Vormen wederzijdse schenkingen tussen echtgenoten een nuttig instrument van vermogensplanning?", in PINTENS, W. en DECLERCK, C. (eds.), *Patrimonium 2011*, Antwerpen, Intersentia, 2011, 225-238.

PINTENS, W., DECLERCK, C., DU MONGH, J. en VANWINCKELEN, K., *Familiaal vermogensrecht (tweede herwerkte druk)*, Antwerpen-Oxford, Intersentia, 2010, 1345 p.

PINTENS, W. en MICHIELS, D., "De aanwas van een effectenportefeuille tussen echtgenoten" in PINTENS, W. en DU MONGH, J. (eds.), *Patrimonium 2007*, 193-206.

PINTENS, W., "Het Belgische huwelijksgoederenrecht in rechtsvergelijkend perspectief", *TPR* 2005, afl. 2, 317-364.

PLINGERS, S., en PEEL, S., "Duolegaats", in VERBEKE, A., BUYSENS, F. en DERYCKE, H., *Estate planning algemeen deel - boek 5 vermogensplanning met effect na overlijden: erfrecht en testament*, Brussel, De Boeck&Larcier, 2005, 97-102.

PUELINCKX-COENE, M., "De grote promotie van de langstlevende echtgenote", *TPR* 1981, 593-742.

PUELINCKX-COENE, M., "Moet men beducht zijn voor inkorting bij tontine, bedingen van aanwas of van terugvallend vruchtgebruik tussen echtgenoten of tussen samenwoners?", *Not. Fisc. M.* 1996, 61-72.

RUYSSEVELDT, J., *Praktijkgids successieplanning editie 2013-2014*, Lex Forum, Knokke-Heist, 813 p.

SAGAERT, V., *Goederenrecht*, Mechelen, Wolters Kluwer Belgium, 2014, p. 375, 785 p.

SEYNS, S., "Nieuwe wetgeving", in PINTENS, W. en DECLERCK, C., (eds.), *Patrimonium* 2015, 123-132.

SNYERS, J.-L., "Schenking met ontbindende voorwaarde van vooroverlijden", *Fiscoloog* 2008, nr. 1100, 9-10.

SNYERS, J., "Rulingcommissie aanvaardt 'beding van aanwas' t.a.v. aandelen", *Fiscoloog* 2007, afl. 1091, 3-4 en <http://www.fiscoloog.be> (1 juli 2008).

SPRUYT, E., "Tontine/Aanwas m.b.t. roerende goederen: Minister neemt standpunt in!", *Nieuwsbrief Notariaat* 2005, afl. 13, 1-6.

SPRUYT, E., "Anti-misbruik in registratie- en successierechten. Een kritische analyse", *Reeks 'Handboek Estate Planning - Bijzonder deel'*, nr. 8, Brussel, Larcier, 2013, 131 p.

SPRUYT, E., "De schenking: het paradepaard van de successieplanning", *A.F.T.* 2008, 17-104.

SPRUYT, E., "Vlaamse afschaffing van het successierecht op de gezinswoning ten voordele van de langstlevende partner. 'My home is my castle'", *Not.Fisc.M.* 2006, afl. 9-10, 263-283.

SPRUYT, E., "Wederzijdse schenking tussen echtgenoten: VLABEL eist één en hetzelfde geschrift", *Nieuwsbrief Notariaat* 2015, 6-11.

VAN BREE, S., "Antimisbruik in registratie- en erfbelasting. Nieuwe Omzendbrief", *N.J.W.* 2015, afl. 324, 426-431.

VANDEBEEK, N., "Beginselen inzake de heffing van successierechten - Successierechtelijke aspecten betreffende testamentaire beschikkingen", in N. VANDEBEEK, *Schenkingen en legaten van onroerende goederen*, Mechelen, Kluwer, 2009, 290 p.

VAN DE VELDE, E., "Enkele topics van estate planning door de fiscale bril van de Rulingdienst", *TEP* 2011, afl. 3, 125-155.

VAN DOORSLAER DE TEN RYEN, A., Wederzijdse schenkingen – Voorafgaande beslissing dd. 14 december 2010, *Registratierechten 2011*, afl. 3, 12-16.

VAN DOORSLAER DE TEN RYEN, A., "Successieplanning voor (kinderloze) echtgenoten: wederzijdse schenkingen - twee vliegen in één klap!", *Not. Fisc.M.* 2011, afl. 2, 38-50.

VAN GEEL, A., "Op welke wijze is vermogensplanning mogelijk na de inwerkingtreding van de nieuwe fiscale antimisbruikbepaling?", in PINTENS, W. en DECLERCK, C. (eds.), *Patrimonium* 2012, 317-336.

VAN GEEL, A. en GIJBELS, M., "Enkele fictiebepalingen in de Vlaamse erfbelasting: een tussentijdse balans van de (on)bedoelde wijzigingen", in *Nieuwsbrief Notariaat* 2015, afl. 4, 1-6.

VAN LAERE, D., "De civiel- en fiscaalrechtelijke grenzen van schenkingen met voorbehoud van quasi vruchtgebruik", *Not. Fisc. M.* 2002, 188-209.

VERBEKE, A., "Schenking met voorbehoud van quasi-vruchtgebruik", in PINTENS, W. en DU MONGH, J. (eds.), *Patrimonium 2007*, 261-278.

VERBEKE, A., BUYSENS, F., DERYCKE, H., LAEMAN, P. en VAN GERVEN, D., *Handboek Estate Planning. Boek 1. Vermogensplanning met effect bij leven : huwelijk en samenwoning*, Gent, Larcier, 2004, 135 p.

VERBEKE, A., BUYSENS, F. en DERYCKE, H., *Estate planning - Boek 2: Vermogensplanning met effect bij Leven: Schenking*, Brussel, Larcier, 2009, 612 p.

VERBEKE, A., "Civielrechtelijke en fiscaalrechtelijke bedenkingen bij het finaal verrekenbeding en het alsof-beding in het huwelijkscontract van scheiding van goederen" in *Liber amicorum Roger Dillemans*, Antwerpen, Kluwer, 1997, 429-463.

VERBEKE, A., "Spitstechnologie omtrent huwelijkse voorwaarden" in WEYTS, L. en CASTELEIN, C. (eds.), *Capita selecta notarieel recht. Leuvense Notariële geschriften*, Leuven, Universitaire Pers, 2006, 59-76.

VERBEKE, A., "Het huwelijkscontract van scheiding van goederen. Pleidooi voor een 'warme' uitsluiting", in *De evolutie in de huwelijkscontracten*, Antwerpen, Kluwer, 1995, p. 81-191.

VERBEKE, A., "Contractsvrijheid in het huwelijksvermogensrecht. Opdracht voor een waakzaam notariaat", in *Liber amicorum Prof. Dr. G. BAETEMAN*, Antwerpen, Kluwer, 1997, p. 327-354.

VERBEKE, A., "Het alsof-beding in gevaar?", *Not. Fisc. M.* 2003, 199-208.

VERBEKE, A., "Het alsof-beding gered!", *Not. Fisc. M.* 2004, 272-274.

VERSTRAETE, J. en BUYSENS, F., *Notarieel familie- en familiaal vermogensrecht met opstellen van akten en notariële praktijk, Deel 1*, Leuven, Acco, 2014, 286 p.

VERSTRAETE, J. en BUYSENS, F., *Notarieel familie- en familiaal vermogensrecht met opstellen van akten en notariële praktijk: Deel 2*, Leuven, Acco, 2014, 350 p.

VERSTRAETE, J. en BUYSENS, F., *Notarieel familie- en familiaal vermogensrecht met opstellen van akten en notariële praktijk : Deel 3*, Leuven, Acco, 2014-2015, 392 p.

VERSTRAETE, J., "Wederzijdse giften met bedongen terugkeer als instrument van vermogensplanning", in BUYSENS, F., GEENS, K., LAGA, H., TILLEMANN, B., VERBEKE, A. (eds.), *Liber amicorum Luc Weyts*, Brugge, Die Keure, 2011, 3-21.

VERSTRAETE, N., "Het omgekeerd duolegaat dood en begraven?", *T. Not.* 2016, 3-6.

WEYTS, L., "Over wit en zwart en vele tinten grijs: de antimisbruikbepaling bij registratie- en successierechten", *T. Not.* 2013, afl. 7-8, 384-405.

WEYTS, L., "Vlucht niet naar Nederland, vlucht naar uw notaris: over schenkingen van roerend goed", *T. Not.* 2006, 366-376.

X., Vlaamse registratie- en erfbelasting: Turtelboom publiceert tweede omzendbrief fiscaal misbruik", *Nieuwsbrief Notariaat* 2015, nr. 4, 10.

d. Online bronnen

Artikel in *De Tijd* (3 november 2015): "Prof. A. L. VERBEKE: Schaf de erfbelasting tot 1 miljoen euro af." (www.tijd.be)

Artikel in *Knack* (24 september 2015), prof. M. MAUS: "Erfbelastingen zijn belasting op domheid: je kan perfect je hele leven nooit één euro betalen" (www.knack.be)

www.bespaarbelastingen.be/algemeen/in-welk-land-betaalt-u-geen-successierechten

www.jubel.be/erven-wordt-goedkoper

www.taxworld.be/taxworld/successieplanning-een-nietige-schenking-wat-nu

www.fisconetplus.be

<http://belastingen.vlaanderen.be>

<http://www.cazimir.be/juridisch-nieuws/item/schenkings-met-voorbehoud-van-vruchtgebruik-onder-vuur>.

<https://www.e-notariaat.be>

e. Administratieve standpunten en voorafgaande beslissingen

FOD FINANCIËN

Voorafgaande Beslissing nr. 900.097 de dato 23 juni 2009
Voorafgaande Beslissing nr. 900.469 de dato 20 april 2010
Voorafgaande Beslissing nr. 2010.256 de dato 14 december 2010
Voorafgaande Beslissing nr. 2011.260 de dato 6 september 2011
Administratieve beslissing nr. E.E./98.470, *Rép. R.J.*, nr. S2/08-01
Administratieve beslissing de dato 22 oktober 2003, nr. EE/99.731/MM
Administratieve beslissing de dato 30 augustus 2005, nr. E.E./100.998.
Administratieve beslissing de dato 6 december 2004, nr. EE/100.511
Administratieve Beslissing de dato 15 juli 2011, nr. E.E./103.490

VLABEL

Standpunt nr. 15050 de dato 30 maart 2015
Standpunt nr. 15093 de dato 22 juni 2015 (oorspronkelijk standpunt)
Standpunt nr. 15137 de dato 12 oktober 2015
Standpunt nr. 15093 de dato 08 februari 2016 (vervangt standpunt dd. 22 juni 2015)
Standpunt nr. 15004 de dato 21 maart 2016
Voorafgaande beslissing nr. 400.402 de dato 19 mei 2005
Voorafgaande beslissing nr. 16009 de dato 21 maart 2016
Voorafgaande beslissing nr. 16007 de dato 22 februari 2016

B. Nederland

a. Wetgeving

Artikelen 1:142-1:143, 3:186, 3:215, 3:38, 4:10, 4:136, 4:950 BW

Artikelen 11, 21, 24, 32, 53 Successiewet (SW)

Artikel 5 Uitvoeringsbesluit SW

Artikel 5 Algemene wet Rijksbelastingen

b. Rechtspraak

HR 27 juni 1990, nr. 26 596, *BNB* 1990, 255.

c. Rechtsleer

AUTAR, A.R., BAARD, C.B., KOLKMAN, W.D., *Compendium Estate Planning 2015*, Den Haag, SDU Uitgevers, 2015, 674 p.

BEERS, J., *Estate planning in de 21e eeuw*, Academie Financiële Planning, 2003, 219 p.

HUIJGEN, W.G., KASDORP, J.E., REINHARTZ, B.E. en ZWEMMER, J.W., *Compendium erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2005, 293 p.

DE BRUIJN, A.R., *Het Nederlandse huwelijksvermogensrecht*, Deventer, Gouda Quint, 1999, 593 p.

KOLKMAN, W.D., REINHARTZ, B.E., VERSTAPPEN, L.C.A en VAN VIJFEIJKEN, I.J.F.A., *Erfrecht, Tekst en Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2006, 1217 p.

LUIJTEN, E.A.A. en MEIJER, W.R., in KLAASSEN-EGGENS, *Huwelijksgoederen- en erfrecht, eerste gedeelte - huwelijksgoederenrecht*, Deventer, Kluwer, 2005, 471 p.

LUIJTEN, E.A.A., *Erfrecht; algemene inleiding en erfrecht bij versterf, (serie Monografieën BW)*, Deventer, Kluwer, 2006, 69 p.

NIEUWENHUIS, J.H., STOLKER, C.J.J.M. en VALK, W.L., *Burgerlijk Wetboek, Tekst en commentaar*, Deventer, Kluwer, 2003, 1870 p.

VAN MOURIK, M.J., "De Nederlandse notaris en de vermogensplanning", *TEP* 2011, 200-209.

VAN MOURIK, M.J.A., *Huwelijksgoederenrecht*, Deventer, Kluwer, 2009, 208 p.

VAN MOURIK, M.J.A., SCHOLS, B.M.E.M., SCHOLS, F.W.J.M., VERSTAPPEN, L.C.A. en WAAIJER, B.C.M., *Handboek Nieuw Erfrecht*, Zwolle, Tjeenk Willink, 2002, 595 p.

VAN MOURIK, M.J.A., *Huwelijksvermogensrecht, (serie Monografieën Privaatrecht)*, Deventer, Kluwer, 2009, 205 p.

VAN VIJFEIJKEN, I.J.F.A., *Successiewet - Fiscaal Commentaar*, Deventer, Kluwer, 1998, 294 p.

VAN VIJFEIJKEN, I.J.F.A., *Fictieve erfrechtelijke verkrijgingen in de Successiewet 1956*, Deventer, Kluwer, 2002, 470 p.

VAN VIJFEIJKEN, I.J.F.A. en GUBBELS, N.C.G., *Cursus Belastingrecht. Studenteneditie 2014-2015. Schenk- en erfbelasting*, Deventer, Kluwer, 2014, 368 p.

d. Online bronnen

www.overheid.nl

www.belastingdienst.nl